

พระคัมภีร์

ชาดก และ อรรถกถาชาดก

บาลี-ไทย

เล่ม ๒๒

(บาลี ภาค ๘ ตอนที่ ๑)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

Pāli - Thai

Volume XXII

(Pāli Part VIII First Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๖

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ

ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ

*****

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกฺขุณี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. ส.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มุ.	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
ล. ส.	ลํยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
ล. นิ.	ลํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
ล. ขนฺธ.	ลํยุตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺค
ล. สฬ้า.	ลํยุตฺตนิกาย	สฬ้ายตนวคฺค
ล. มหา.	ลํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
องฺ. เอกก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	เอกกนิปาต
องฺ. ทูก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	ทูกนิปาต
องฺ. ดิก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	ดิกนิปาต
องฺ. จตุกก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	จตุกกนิปาต
องฺ. ปญฺจก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	ปญฺจกนิปาต
องฺ. ฉกก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	ฉกกนิปาต
องฺ. สตฺตก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	สตฺตกนิปาต
องฺ. อฏฺฐก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	อฏฺฐกนิปาต
องฺ. นวก.	องฺคฺตฺตฺรนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อจ. ทสก.	อจ.คตุตตรนิกาย	ทสกนิปาต
อจ. เอกาทสก.	อจ.คตุตตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ช. ช.	ชุทฺทกนิกาย	ชุทฺทกปาจ
ช. ฐ.	ชุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทคาถา
ช. ฉ.	ชุทฺทกนิกาย	อุทาน
ช. อิติ.	ชุทฺทกนิกาย	อิติวุตตก
ช. ส.	ชุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ช. วิ.	ชุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺถุ
ช. เปต.	ชุทฺทกนิกาย	เปตวตฺถุ
ช. เถร.	ชุทฺทกนิกาย	เถรคาถา
ช. เถรี.	ชุทฺทกนิกาย	เถรีคาถา
ช. ชา.	ชุทฺทกนิกาย	ชาตก
ช. มหา.	ชุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทศ
ช. จุฬ.	ชุทฺทกนิกาย	จุฬินิทฺเทศ
ช. ป.	ชุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
ช. อ.	ชุทฺทกนิกาย	อปทาน
ช. พุทฺธ.	ชุทฺทกนิกาย	พุทฺธวีส
ช. จริยา.	ชุทฺทกนิกาย	จริยาปิฎก
อภิ. ส.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี
อภิ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภังค
อภิ. ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาตฺกถา
อภิ. ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปุคฺคฺลปณฺณตฺติ
อภิ. ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺถุ
อภิ. ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมก
อภิ. ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺจาน

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ

คำเต็ม

สี.	สีหฬโปกฺก	(ฉบับสิงฬ)
ม.	มรุมโปกฺก	(ฉบับพมาเต็ม)
ฉ.	ฉฏฺสงฺคีติโปกฺก	(ฉบับสังคายนาคั้งที่ ๖)
รา.	รามณฺโปกฺก	(ฉบับมอญ)
โป.	โปกฺก	(ฉบับโบลานเก่า)
อิ.	อิฏฺคฺสิโปกฺก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า ย.)
ก.	กตฺถจโปกฺก	(คัมภีร์บางฉบับ)

(๖๔)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

ะ a   ำ ā   ิ i   ี ī   , u   , ū   े e   ो o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฌ gha	ง ŋa
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฌ jha	ญ ña
ฎ ṭa	ฐ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ฝ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	◌ṃ	

FIGURES

๑1   ๒2   ๓3   ๔4   ๕5   ๖6   ๗7   ๘8   ๙9   ๐0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
กู ku	กู kū	เก ke	ไก ko

สารบาญ
พระคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย
เล่ม ๒๒
(บาลี ภาค ๘ ตอนที่ ๑)

เรื่อง

หน้า

บัญญานินบาต

๑. นพินิกาชาดก (๕๒๖)	๑
๑. พรรณนานนพินิกาชาดก (๕๒๖)	๑๕
๒. อุมมาทนต์ชาดก (๕๒๗)	๕๕
๒. พรรณนาอุมมาทนต์ชาดก (๕๒๗)	๗๔
๓. มหาโพธิชาดก (๕๒๘)	๑๒๗
๓. พรรณนามหาโพธิชาดก (๕๒๘)	๑๔๑
รวมชาดกที่มีในบัญญานินบาต	๑๙๕

สังขุณินบาต

๑. โสณกชาดก (๕๒๙)	๑๙๖
๑. พรรณนาโสณกชาดก (๕๒๙)	๒๑๑
๒. สังกิจจชาดก (๕๓๐)	๒๕๗
๒. พรรณนาสังกิจจชาดก (๕๓๐)	๒๗๑
รวมชาดก	๓๒๒

พระบาลีสถิตตันตปิฎก

ขุททกนิกาย ชาดก

ปัญญาสนิบาต

๑. นพินิกาชาดก (๕๒๖)

๑. "อุทททยุหเต"^๑ ชนปโท
    ธมฺมจฺยาปี วินสฺสตี
    เอหิ นพินิเก คจฺจ
    ตี เม พุราหุมนฺมานย.
๒. นานํ ทุกฺขกฺขมา ราช
    นานํ อทฺธานโกวิทา
    กถิ อหิ คมิสฺสสามิ
    วณิ กุญฺชรเสวิต.
๓. ผีตี ชนปทํ คนฺตุวา
    หตฺถินา จ รเถน จ
    ทารุสงฺฆาภฺยาเนน
    เอวํ คจฺจ นพินิเก.

๑. นพินิกาชาดก (๕๒๖)

๑. "ชนบทเต็อดร้อนอยู่ แม้แวนแคว้น
    จะพินาศ ดูกรลูกนพินิกา เจ้า
    จงมา จงไปนำพราหมณ์ผู้นั้นมา
    ให้เอา.
๒. ข้าแต่พระราชบิดา หม่อมฉันทน
    ความลำบากไม่ได้ ทั้งไม่ฉลาดใน
    หนทางไกล หม่อมฉันจักไปสู่ป่า
    ที่พวกช้างอาศัยอยู่อย่างไรได้.
๓. ดูกรลูกนพินิกา เจ้าจงไปสู่ชนบท
    ที่เจริญด้วยช้าง ด้วยรถ ด้วยยาน
    ที่ต่อดด้วยไม้ เจ้าจงไปด้วยอาการ
    อย่างนี้.

^๑ ส.ย. อุทททยุหเต.

๔. หตถี อสุสา ภา^๑ ปตตี
คจฺจเวาทาย ขตฺติเย
ตเวว วณฺณรูปเณ
วสฺสึ ตมานยิสฺสสิ.
๕. กทลิตฺตขปญฺญาโน
อาภุชฺชิปริวาริตโต
เอโส ปทิสฺสติ รมฺโม
อิสฺสิสิงคสฺส อสฺสโม.
๖. เอโส อคฺคิสฺส สงฺขาโต
เอโส ฐโม ปทิสฺสติ
มญฺเฒ โน อคฺคิ หาเปติ
อิสฺสิสิงโค มหิตฺธิโก.
๗. ตญฺจ ทิสฺวาน อายนฺตี
อามุตฺตมณฺิณฺุณฺุทลฺล
อิสฺสิสิงโค ปาวิสฺสิ ภิโต
อสฺสมํ ปณฺุณฺณาหนิ.
๘. อสฺสสมสฺส จ สว ทฺวาเว
เคนฺุทฺทเกณฺุสฺส กิพฺพิติ
วิทฺสยณฺุตี อญฺุคานิ
คฺุยฺหิ ปกาสิตานิ จ.
๙. ตญฺจ ทิสฺวาน กิพฺพิตี
ปณฺุณฺสาลคโต ชฺวี
๔. ดูกรลูกผู้เป็นนางกษัตริย์ เจ้าจงพา
เอาช้าง ม้า รถ และพลเดินเท้าไป
จักนำพราหมณ์นั้นมาสู่อำนาจด้วย
ฉิวพรรณและรูปสมบัติของเจ้าได้.
๕. อาศรมของอิสฺสิสิงคดาบส มีธง
คือต้นกล้วยปรากฏ แวดล้อมด้วย
ป่าแสม เป็นที่ที่รณรมย์ปรากฏอยู่.
๖. นั่นคือแสงไฟ นั่นคือควันไฟ
ปรากฏอยู่ พระดาบสอิสฺสิสิงค
ผู้มีฤทธิ์มาก ชะรอยว่าจะยังไม่ให้
ไฟดับ.
๗. อิสฺสิสิงคดาบส เห็นพระราชธิดานั้น
ผู้สวมใส่กุนทลแก้วมณี เสด็จ
มาอยู่ กลับแล้วก็เข้าไปสู่อาศรม
ที่มุงบังด้วยใบไม้.
๘. ส่วนพระราชธิดานั้น ก็ทรงเล่น
ลูกข่างอยู่ที่ใกล้ประตูอาศรม ของ
พระดาบสนั้น ทรงแสดงอวัยวะ
เร้นลับ และอวัยวะอันเปิดเผย.
๙. ฝ่ายดาบสผู้มีชฎา อยู่ในบรรณศาลา
ครั้งเห็นพระนางกำลังเล่นลูกข่าง

^๑ ฉ. หตถิอสุสรถ.

- อสุสมา นิขุมิตวาน
อิทํ วจนมพรวี.
๑๐. อมฺโภ โก นาม โส รุกฺโข
ยสุส เตวํ คตํ ผลํ
ทฺูเวปี ชิตฺตํ ปจฺเจติ
น ตํ โอบาย คจฺจติ.
๑๑. อสุสมสุส มม พฺรหฺม
สมึเป คนฺธมาทเน
พฺทวโ ๑ ตาทิสา รุกฺขา
ยสุส เตวํ คตํ ผลํ
ทฺูเวปี ชิตฺตํ ปจฺเจติ
น มํ โอบาย คจฺจติ.
๑๒. เอตุ ภวํ อสุสมิมํ อเทตุ
ปชฺชณฺจ ภกฺชณฺจ ปฏฺิจฺจน ทมฺมิ
อิทมาสนํ อตฺร ภวํ นิสฺสีทฺตุ
อิโต ภวํ มฺูลผลานิ ภูณฺชตฺ๒.
๑๓. กิณฺเต อิทํ ตว อฺูรณมนฺตวํ
สุปีจฺจตํ กณฺหวีวปฺุภาสติ
อกฺขาหิ เม ปุจฺฉิตฺโต เอตมตฺถํ
โกเส นฺุ เต อุตฺตมมฺุคํ ปวิฏฺุจํ.
- อยู่ จึงออกจากอาศรมแล้วได้กล่าว
คำนี้ว่า.
๑๐. ดูกรท่านผู้เจริญ ต้นไม้ของท่าน ที่มี
ผลเป็นไปอย่างนี้มีชื่อว่าอะไร แม้
ท่านขว้างไปไกล ก็ยอมกลับมา
ไม่ละท่านไป.
๑๑. ข้าแต่ท่านผู้เป็นพรหม ต้นไม้ที่
มีผล เป็นไปแล้วอย่างนี้ เช่นนั้น
มีอยู่มาก ณ เขาคันธมาทน์ ไกล
อาศรมของข้าพเจ้า ผลไม้นี้แม้
ข้าพเจ้าขว้างไปไกล ก็ยอมกลับมา
ไม่ละข้าพเจ้าไป.
๑๒. ท่านผู้เจริญ จงมาสู่อาศรมนี้ จง
บริโภค จงรับน้ำมันและภักษา เรา
จักให้ นี้อาสนะ ท่านผู้เจริญจงนั่ง
บนอาสนะนี้ ท่านผู้เจริญ จงขบ-
ฉับเหง้ามัน และผลไม้แต่ที่นี้เกิด.
๑๓. ระหว่างขาอันทั้งสอง ของท่านนี้
เป็นอะไร มีสัณฐานเรียบร้อย
ปรากฏดุจสีด้า ท่านถูกข้าพเจ้า
ถามแล้ว จงบอกเนื้อความนั้น
แก่ข้าพเจ้า ยอดอวัยวะของท่าน
เข้าไปอยู่ในฝักหรือหนอ.

๑ ส. ปพฺพเต.

๒ ส. ขาทฺตุ.

๑๔. อหิ วเน มุลผลเสสนิ จริ
 อสาทยิ อจจัน สุมิรฐวิ
 โส มํ ปติตฺวา สหสฺสชฺฌปฺตโต
 ปนุชฺช มํ อพฺพหิ^๑ อุตฺตมํคํ.

๑๕. สุวายํ วโณ ขชฺชติ กณฺฐวายุติ
 สพฺพญฺจ กาลํ น ลภามิ สาทํ
 ปโห ภวํ กณฺฐุมิมํ วิเนตฺถุ
 กุรุตฺถ ภวํ ยาจิตฺวา พุราหมณตฺถุ.

๑๖. คมฺภีรฺฐูโป เต วโณ สโลหิตโต
 อปฺตโก ปนฺนคฺนุโร^๒ มหา จ
 กโรมิ เต กิณฺจิกิ กสายโยคํ
 ยถา ภวํ ปรมสฺสึชชี ภเวยฺย.

๑๗. น มนฺตโยคา น กสายโยคา
 น โอสธา พุรฺหมจฺวาริ กมนฺติ
 ยํ เต มุทฺเตน^๓ วิเนหิ กณฺฐุ^๔
 ยถา อหิ ปรมสฺสึชชี ภเวยฺย.

๑๔. ข้าพเจ้าเที่ยวแสวงหาเหง้าไม้ และ
 ผลไม้ในป่า ได้พบหมี่มีรูปร่าง
 นากล้วยิ่งนัก มันวิ่งมาถึงข้าพเจ้า
 โดยเร็ว ทำให้ข้าพเจ้าล้มลง แล้ว
 กัดยอดอวัยวะข้าพเจ้า.

๑๕. แผลนั้นก็เหวอหะ และเกิดคันขึ้น
 ข้าพเจ้าไม่ได้รับความสบายตลอดกาล
 ทั้งปวง ท่านผู้เจริญคงสามารถ
 กำจัดความคันนี้ได้ ท่านถูกข้าพเจ้า
 วิงวอนแล้ว โปรดกระทำประโยชน์
 แก่ข้าพเจ้าผู้เป็นพราหมณ์เถิด.

๑๖. แผลของท่านมีรูปลีก มีโลหิต ไม่
 หนาเปื่อย แต่มีกลิ่นเล็กน้อย ทั้งเป็น
 แผลใหญ่ ข้าพเจ้าจะทำการ
 ประกอบกระสายยาบางอย่าง ให้
 แก่ท่าน เท่าที่ท่านผู้เจริญ จะพึง
 มีความสุขอย่างยิ่งได้.

๑๗. ท่านผู้ประพศติพรหมจรรย์ การ
 ประกอบมนต์ก็ไม่หาย การประกอบ
 กระสายยากี่ไม่หาย โอสถทั้งหลาย
 ก็ไม่หาย ท่านจงกำจัดความคัน
 ด้วยเนื้ออ่อนของท่านเท่านี้ ข้าพเจ้า
 จะพึงมีความสุขอย่างยิ่งได้.

^๑ อพฺพหิ. ^๒ ส. ปกุกคฺนุโร., ฉ. วณคฺนุโร.

^๓ ก. มฺภูญฺ มุทฺเทน. ^๔ ย. กณฺฐุกํ.

๑๘. อิติ นุ โภโต กตเมน อสฺสโม
 กจฺจิ ภวํ อภิรมสฺสิ อรณฺญเณ
 กจฺจิ นุ เต มุลผลํ ปหฺตุ
 กจฺจิ ภวณฺตุ น วิหีสฺนฺติ วาพฺวา.
๑๙. อิติ อูขุํ อุตฺตฺรายํ ทิสายํ
 เขมา นที หิมวฺนฺตา ปภาติ
 ตสฺสา ตีเร อสฺสโม มยฺห รมฺโม
 อโห ภวํ อสฺสมํ มยฺหํ ปสฺเส.
๒๐. อมฺพา จ สาลา ติลกา^๑ ชมฺพุโย
 อุตฺทาลกา ปาฏฺลิโย จ ผลฺลา
 สมนฺตโต กิปริสาภิตีตํ
 อโห ภวํ อสฺสมํ มยฺหํ ปสฺเส.
๒๑. ตาลา จ มุลา จ ผลา จ เมตฺถ
 วณฺณเณน คนฺเณน อฺเปตฺรฺรูป
 ตํ ภูมิภาเคหิ อฺเปตฺรฺรูป
 อโห ภวํ อสฺสมํ มยฺหํ ปสฺเส.
๑๘. อาศรมของท่านผู้เจริญ อยู่โดยทิศ
 ภาคไหนจากที่นี้หนอ ท่านผู้เจริญ
 ย่อมมีนรมย์ในป่าแลหรือมูลผลอาหาร
 ของท่านมีเพียงพอแลหรือ สัตว์ร่าย
 ทั้งหลาย ไม่เบียดเบียนท่านผู้เจริญ
 บ้างหรือ.
๑๙. แม่น้ำชื่อเขมา ย่อมปรากฏแต่ป่า
 หิมพานต์ ในทิศเหนือตรงไปจาก
 ที่นี้ อาศรมอันนารีนรมย์ของ
 ข้าพเจ้าอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนั้น โอ ท่าน
 ผู้เจริญควรจะไปเห็นอาศรม ของ
 ข้าพเจ้าบ้าง.
๒๐. ต้นมะม่วง ต้นรัง ต้นมะพลับ
 ต้นหว้า ต้นราชพฤกษ์ และต้น
 แคนฝอย มีดอกบานดีแล้ว โอ ท่าน
 ผู้เจริญ ควรจะไปเห็นอาศรมของ
 ข้าพเจ้า ซึ่งมีพวกกินนรกำลัง
 รับประทานอยู่โดยรอบ.
๒๑. ต้นตาลพร้อมทั้งรากและผล มีรูป
 อันประกอบด้วยสีและกลิ่น มีอยู่
 ในที่นั้น ที่นั้นมีรูปอันประกอบด้วย
 ภูมิภาค โอ ท่านผู้เจริญควรจะไป
 เห็นอาศรมของข้าพเจ้าบ้าง.

^๑ ตินฺนทกาตปิ.

๒๒. ผลา จ มุลา จ ปหุตเมตถ
 วรรณณ คนฺธเน รเสนุเปตา
 อายนฺติ จ ลุททกา ตํ ปเทสํ
 มา เม ตโต มุลผลํ อหาสุ.
๒๓. ปีตา มม มุลผลเสนํ คโต
 อิทานิ อคฺจจติ สายกาเล
 อุโฆว คฺจจามเส อสฺสมนฺตํ
 ยาว ปีตา มุลผลโต เอตุ.
๒๔. อญฺเญ พหุ อิสโย สาธุรูปา
 ราซีสโย อนุมคฺเค วสนฺติ
 เตเยว ปุจฺเจสิ มมสฺสมนฺตํ
 เต ตํ นยิสฺสฺสนฺติ มม สํกาเส.
๒๕. น เต กฺกุจฺจานิ ภินฺนานิ
 น เต อุทกมาภตํ
 อคฺคิปี เต น หาสิตอ
 ภินฺนุ มนุโทว ฌายติ.
๒๖. ภินฺนานิ กฺกุจฺจานิ หุโต จ อคฺคิ
 ตปนีปี เต สมิตา พุรฺหมจฺจรี
 ปิจฺจยจ มยฺหํ อุทกญฺจ โหติ
 รมสิ ตฺวํ พุรฺหมญฺจโต ปุรฺตถา.
๒๒. ผลไม้และเหง้าไม้ อันประกอบด้วย
 สี กลิ่น และรส มีอยู่มากในที่นั้น
 และพวกพรานป่า ย่อมไปมาสู่
 ประเทศนั้น พรานป่าเหล่านั้น
 ออย่าพึงลักเอาเหง้าไม้และผลไม้ไป
 จากอาศรมนั้นของข้าพเจ้าเสียเลย.
๒๓. บิดาของเราไปแสวงหามูลผลอาหาร
 จะกลับมาเป็นวันนี้ เราทั้งสองจะ
 ไปสู่อาศรมนั้น จนกว่าบิดากลับ
 มาจากการแสวงหามูลผลอาหาร.
๒๔. ฤาษีมีรูปสวยเหล่าอื่น เป็นอันมาก
 ฤาษีผู้เป็นพระราชา ย่อมอยู่ใกล้
 ทางโดยลำดับ ท่านพึงถามถึง
 อาศรมของข้าพเจ้ากะท่านพวกนั้น
 เกิด ท่านพวกนั้นจักนำท่านไปที่
 สำนักของข้าพเจ้า.
๒๕. ฟืนเจ้าก็ไม่ได้หัก น้ำเจ้าก็ไม่ได้
 ตักมา แม้ไฟเจ้าก็ไม่ได้ติด เจ้าจะ
 อ่อนใจชบเซาอยู่ท่าไมهنอ.
๒๖. ดูกรบุตร ผู้ประพฤติพรหมจรรย์
 เมื่อก่อนฟืนเจ้าก็เคยหัก และไฟเจ้า
 ก็เคยติด แม้ไฟสำหรับผิงเจ้าก็จัดไว้
 ตั้งเจ้าก็เคยตั้ง น้ำเจ้าก็ตักไว้ให้เรา
 วันอื่น ๆ เจ้าเป็นผู้ประเสริฐยินดีอยู่.

๒๗. อภินนภฏโจสิ อนาภโตทโก
 อหาปิตคฺคฺสิ อสิทฺธโกชโน
 น เม ตฺวํ อาลปสิ มมชฺช
 นฺนุจํ นุ กิ เจตสิกญจ ทุกฺขํ.
๒๗. วันนี้ เจ้าไม่หักพิน ไม่ตักน้ำ
 ไม่ติดไฟ ไม่จัดเครื่องบริโภคน้ำ
 ไม่ทักทายเรา ของอะไรของเจ้า
 หายไปหรือ หรือว่าเจ้ามีทุกข์อะไร
 ในใจ.
๒๘. อิธาคมา ชฎิลโณ พุทฺทมจจาริ
 สฺทสฺสเนยฺโย สฺตมฺม วิเนติ
 เนวาทิทีโฆ น ปนาติริสฺโส
 สฺกณฺหนกณฺหจฺจทเนหิ โภโต.
๒๘. ชฎิลผู้ประพฤติพรหมจรรย์มา ณ
 อาศรมนี้ ชฎิลนั้นมีรูปร่างน่าดู
 มีรูปสันทัด ไม่สูงเกินไป และไม่
 ต่ำเกินไป นำมาซึ่งรัศมี ศีรษะ
 ของชฎิลผู้เจริญนั้น ต่างามเพราะ
 ปกคลุมด้วยผมดำเป็นเงางาม.
๒๙. อมสฺสชฺชาโต อปฺรฺชาณวณฺณณี
 อาธารรูปญจ ปนสฺส กณฺเจ
 เทว ยมา^๑ คณฺฐา อูเร สฺชชชตา^๒
 สฺวณฺณตฺตินุทฺทสนฺนิภา^๓ ปภสฺสรา.
๒๙. ไม่มีหมวดเครา มีผิวพรรณไม่เก่า
 เครื่องประดับเป็นรูปเชิงบาตรมีอยู่
 ที่คอชฎิลนั้น ปุ่มสองข้างงาม
 เปล่งปลั่งรุ่งเรือง ดุจก้อนทองคำ
 เกิดดีแล้วที่อกของชฎิลนั้น.
๓๐. มฺขญจ ตสฺส ภูสทสฺสเนยฺยํ
 กณฺเณสฺส ลมฺพนฺติ จ กุญฺจิตคฺคา
 เต ไซฺตเร จรโต มาณวสฺส
 สฺตตฺตญจ ยํ สํยมานํ ชฎานํ.
๓๐. และหน้าของชฎิลนั้น น่าดูยิ่งนัก
 กรรเจียกจร ห้อยอยู่ที่หูทั้งสองข้าง
 กรรเจียกเหล่านั้น ย่อมแวววาว
 เมื่อมาณพเดินไปมาอยู่ สายพันชฎา
 อันประดับแล้ว ก็มีความงาม
 แพรวพราว.

^๑ ฉ. เทวปสฺส. ข. ทฺวาสฺส.

^๒ ก. อูเรสฺ ชชชตา.

^๓ ฉ. สฺวณฺณตฺตินุทฺทสนฺนิภา.

๓๑. อญญา จ ตสฺส สัมมานิ จตฺสฺสโต
 นีลา ปีตา โโลหิตกา จ เสตา
 ตา สัมสเร จรโต มาณวสฺส
 ติริฏิสฺสงฺฆาริว ปาวุสฺสมฺหิ.
๓๑. เครื่องประดับเหล่านี้อีก ๔ ประการ
 ของชฎิลนั้น มีสีเขียว สีเหลือง
 สีแดง และสีขาว เมื่อมาณพเดิน
 ไปมาอยู่เครื่องประดับเหล่านี้ ย่อม
 ดังกริ่งกร่างราวกะหมุ่นกติริฏีร้อง
 ในฤดูฝนตก ฉะนั้น.
๓๒. น เมขลํ มุญฺชมยํ ธารติ
 น สนฺถเร โน ปน ปพฺพชสฺส
 ตา ไซตฺเร ชงฺฆนฺนตฺเร วิลคฺคา
 สเตริตา^๑ วิชฺชิวฺรฺนตฺลิกฺเข.
๓๒. ชฎิลนั้นไม่ได้คาดเครื่องรัดเอวที่ทำ
 ด้วยหญ้าปล้อง ไม่ได้นุ่งหม้อผ้าที่ทำ
 ด้วยเปลือกไม้เหมือนพวกเราผ้านุ่ง
 ผ้าหม้อเหล่านั้น ติดพันอยู่ระหว่าง
 ขางามไซติช่วงปลิวสะบัด ดัง
 สายฟ้าแลบในอากาศ.
๓๓. อซิลกานิ จ อวณฺฏกานิ
 เหนฺจฺจา นภฺยา กฺวิสฺโมหิตานิ
 อมฺภฺยฺยิตา นิจฺจกัปปิ กโรนฺติ
 หนฺตฺตาท กิ รุกฺขผลานิ ตานิ.
๓๓. ขี้แต่ฟ่อ ผลไม้อะไรเหล่านั้น
 ไม่น่า ไม่มีขี้ว ติดอยู่ที่สะเอว
 อยู่ภายใต้เท้าก็ ไม่ได้กระทบกัน
 กระทำการเล่นอยู่เป็นนิตย.
๓๔. ชฎา จ ตสฺส ภูสทสฺสเนยฺยา
 ปโรสตี เวลฺลิตคฺคา สุกฺคนฺธา
 เทวธา สีโร สาธุ วิมตฺตรูป
 อโห นุ โข มยฺห ตถา ชฎาสฺส.
๓๔. อนึ่ง ชฎาของมาณพนั้นน่าดูยิ่งนัก
 มีปลายงอนมากกว่าร้อย มีกลิ่น
 หอม ศีรษะมีรูปแบ่งด้วยดี เป็น
 สองส่วน โอ ขอให้ชฎาของเรา
 เป็นเช่นนั้นเกิดหนอแล.
๓๕. ยथा จ โส ปกิริตี ตา ชฎาโย
 วณฺณเณน คนฺณเณน อุเปตฺรฺปา
๓๕. อนึ่ง ในคราวใด มาณพนั้นขยาย
 ชฎาเหล่านั้น มีรูปประกอบด้วยสี

^๑ อ. สเตริตา.

- นี่ดูปล้ วาตสมริตว
ตเถว สํวยติ^๑ ปนสฺสโม อยํ.
๓๖. ปงฺโก จ ตสฺส ภูสทสฺสเนยฺโย
เนตาทีโส ยาทีโส มยฺห กายี^๒
โส วายติ เจริโต มาลฺุเตน
วณํ ยถา อคฺคคิมฺเห สฺมุลฺลํ.
๓๗. นิหนฺติ โส รุกฺขผลํ ปจฺพยา
สุจิตฺตรูปํ รุจิริ ทสฺสเนยฺยํ
ขิตฺตตฺตฺตํ ตสฺส ปฺนเวติ หตฺถํ
หนฺตาท กิ รุกฺขผลํ นฺุโข ตํ.
๓๘. ทนฺตา จ ตสฺส ภูสทสฺสเนยฺยา
สุทฺธา สฺมา สงฺขวรูปปฺนฺนา
มโน ปสาเทนฺติ วิวริยมานา
น หิ นฺฺน โส สากมฺขาที เตหิ.
๓๙. อกฺกุกฺลํ อคฺคพิตํ มุหํ มุหํ
อุหํ อนฺุทฺธตํ อจฺปลมสฺส ภาสิตํ
- และกลืน ในคราวนั้น อาศรมนี้ก็
หอมฟุ้งไปหมดเหมือนดอกอุบลเขียว
ที่ถูกลมร่ำเหยียด ฉะนั้น.
๓๖. อนึ่ง ภายของข้าพเจ้ามีสิ่งสกปรก
เช่นไค ภายของมาณพนั้น หาเป็น
เช่นนั้นไม่ นำดูยึ่งนัก ภายนั้นถูก
ลมร่ำเหยียดแล้ว ย่อมหอมฟุ้งไป
เหมือนป่ามีดอกไม้บานดี ในปลาย
ฤดูร้อน ฉะนั้น.
๓๗. มาณพนั้นตีผลไม้ลงบนพื้นดิน มี
รูปวิจิตรงดงามนำดู อนึ่ง ผลไม้
ที่ขว้างไปแล้ว ย่อมมาสู่มือของ
มาณพนั้นอีก ข้าแต่พ่อ ผลไม้นั้น
มีชื่อว่า ผลไม้อะไรหนอ.
๓๘. อนึ่ง ฟันของมาณพนั้น นำดูยึ่งนัก
สะอาดเรียบเสมอดั่งสังข์ อัน
ประเสริฐ บังเกิดแล้ว เมื่อแย้มออก
อันมาณพเปิดปากอยู่ ย่อมทำใจ
(ข้าพเจ้า)ให้ผงไส มาณพนั้นคงไม่
เคี้ยวผักด้วยฟันเหล่านั้นเป็นแน่แท้.
๓๙. คำพูดของมาณพนั้น ไม่หยาบคาย
ไม่คลาดเคลื่อน ไพเราะ อ่อนหวาน

^๑ ฉ. สํวติ.

^๒ ฉ. มยฺหํ กายเ.

รุทฺถิ มนุญฺญํ กรวิกสุสฺสริ
หทยงฺคมํ รณฺชยเตว เม มโน.

๔๐. พินฺทุสฺสโร นาทิวิสฺสุทฺถวาโกโย^๑
น นฺน สชฺชฌายมตีปฺยุตฺโต
อิจฺจามิ โข ตํ ปฺนเทว ทฺฐจฺจุ
มิตฺตญฺหิ เม มาณวาทุ ปฺรตฺถา.

๔๑. สฺสญฺธิ สพฺพตฺถ วิมฺภุจิมํ วณฺิ
ปฺกุ สฺสชาติ ขรปตฺตสฺสนฺนิภา
เตเนว มํ อุตฺตริยาน มาณโว
วิวริย อฺรุ ชงฺฆเนน ปิพฺยิ.

๔๒. ปตฺนฺติ อากฺนฺติ วิโรจเร จ
สเตริตา^๒ วิชฺชฺริวฺนตฺติกฺเข
พาทา มุทฺท อญฺชนโลมสฺทิสฺสา
วิจิตฺตวณฺฺญงฺคฺลิกฺสฺส โสภเร.

ตรง ไม่ฟังชาน ไม่คลอนแคลน
เสียงของเขาเป็นเครื่องฟูใจ จับใจ
เหมือนเสียงนกการเวก ทำใจ
ข้าพเจ้าให้กำหนดยิ่งนัก.

๔๐. เสียงของมาณพนั้น เป็นเสียงหยด-
ย่อย มีถ้อยคำไม่สะบัดสะบั้ง ไม่
ประกอบด้วยเสียงพึมพำ ข้าพเจ้า
ย่อมปรารถนาจะเห็นมาณพนั้นอีก
เพราะมาณพนั้นเป็นมิตร ข้าพเจ้า
มาแล้วในกาลก่อน.

๔๑. แผลต่อสนิทดีเกลี้ยงเงลา ในที่
ทั้งปวงเป็นแผลใหญ่ เกิดดีแล้ว
เหมือนกับกลีบบัวตูม มาณพนั้น
ทับข้าพเจ้า ด้วยแผลนั้นทีเดียว
แหวกขาออก เอาข้างบีบไว้.

๔๒. รัศมีที่ชานออกจากกาย ของมาณพ
ย่อมเปล่งปลั่ง สว่างไสว รุ่งเรือง
คล้ายสายฟ้าแลบแปลบปลาบอยู่
กลางอากาศ ฉะนั้น แขนทั้งสอง
ของมาณพนั้น ก็อ่อนนุ่ม มีขน
เหมือนขนดอกอัญชัน แม้มือของ
มาณพนั้น ก็ประกอบไปด้วยนิ้วมือ
เรียกวิจิตรตรงดงาม.

^๑ ฉ. นาทิวิสฺสุทฺถวาโกโย.

^๒ ฉ. สเตริตา.

๔๓. ออกกุกสงโค น จ ที่สมโลโม
นขสฺส ทีฆา อปี โลหิตคฺคา
มฺหุหิ พาหาหิ ปลิสฺสขนฺโต
กฺลฺยาณรูปโป รมย์ อฺปฺภุจฺหิ.

๔๔. ทุมสฺส ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สฺวณฺณกมฺพุตลวณฺณสฺสจฺฉวี
หตฺถา มฺหุ เตหิ มํ สํมุสฺสิตฺวา
อิโต คโต เตน มํ ทนฺนุติ ตาต.

๔๕. น นฺน โส ชาริวิ อหาสิ
น นฺน โส กฺกุจฺจา นิ สยํ อภณฺชิ
น นฺน โส ทนฺนุติ ทุม กุจฺจาริยา
น ปิสฺส หตฺถสฺส ชิลานิ อตฺถิ.

๔๖. อจฺฉเว ช โส ตสฺส วณฺโณ อกาสิ
โส มํ พุริ สฺสฺสิตํ มํ กโรหิ
ตาหํ กริ เตน มมาปี^๑ โสชฺยํ
โส จ มํ พุริ สฺสฺสิตสฺสมีติ พุริเหม.

๔๓. มาณพฺนั้นมีร่างกายไม่ระคาย และ
มีขนไม่ยาว เล็บของมาณพนั้นยาว
มีปลายเป็นสีแดง มาณพฺนั้นมี
รูปร่าง กอดรัดข้าพเจ้าด้วยแขน
อันอ่อนนุ่ม บำรุงบำเรอข้าพเจ้า
ให้มีความรื่นรมย์.

๔๔. ข้าแต่พ่อ มือของมาณพอ่อนนุ่มนิ่ม
เหมือนกับสำลี งามเปล่งปลั่ง มี
พื้นฝ่ามือกลม และมีผิวเกลี้ยงเกลาดี
ดุจแวนทอง เมื่อมาณพนั้นจับต้อง
ข้าพเจ้าด้วยมือทั้งสองนั้นแล้ว ไป
จากที่นี่ ย่อมทำให้ข้าพเจ้าเร่าร้อน
ด้วยสัมผัสนั้น.

๔๕. มาณพฺนั้น มิได้นำหีบเครื่องมือ
มาแน่ มิได้หักพื้นเองแน่ มิได้พื้น
ต้นไม้ด้วยขวานแน่ แม้ในมือของ
มาณพฺนั้น ก็ไม่มีความกระด้าง.

๔๖. หมิได้กระทำแผล แก่มาณพฺนั้นแล
เธอจึงกล่าวกะข้าพเจ้าว่า ขอท่าน
จงกระทำข้าพเจ้าให้มีความสุขเถิด
ข้าพเจ้าจึงทำเธอให้มีความสุข แม้
ข้าพเจ้า ก็มีความสุขด้วยมาณพฺนั้น
ข้าแต่ท่านผู้เป็นพรหม เธอบอก
ข้าพเจ้าว่า เรามีความสุขแล้ว.

^๑ อ. มมาสิ.

๔๗. อยญจ เต มาลวปณฺณสนฺนตฺตา
 วิกิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 กิลนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปุณฺนปฺปฺนํ ปณฺณกฺกฺกฺกฺกฺกฺก

๔๘. น มชฺช มนฺตา ปฏิกฺกฺกฺกฺกฺก
 น อคฺคินฺนฺนฺนํ นปี ยญฺญ ตตฺต^๑
 น จาปี เต มุลฺลฉลาณี ภูญฺเช
 ยาว น ปสฺสสามิ ตํ พุรฺหมจฺจารี.

๔๙. อทฺธา ปชานาสิ ตฺวปี ตาต
 ยสฺสํ ทิสาย^๒ วสฺเต พุรฺหมจฺจารี
 ตํ มํ ทิสํ ปาปยฺ ตาต ชิปฺปํ
 มา เต อนํ อมรี อสฺสมมฺหิ.

๕๐. วิจิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต^๓ วนํ สุตํ มยา
 ทิชาภิกฺขุญฺจํ ทิขสฺสงฺฆเสวิตํ

๔๗. ก็ที่อันปลูลาดใบเถายานทราย ของ
 ท่านนี้กระจายกระจายแล้ว เพราะ
 ข้าพเจ้าและมาณพนั้น เราทั้งสอง
 เหน็ดเหนื่อยแล้ว ก็รื่นรมย์กันในน้ำ
 ก็เข้าสู่ภูมิจึงด้วยใบไม้บ่อย ๆ.

๔๘. ข้าแต่พ่อ ในวันนั้นมันต์ทั้งหลาย
 ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้าเลย แม้การ
 บูชาไฟข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย แม้
 การบูชาสัตถุในคืนนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่
 ชอบใจ ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังไม่พบ
 เห็นมาณพ ผู้ประพตติพรหมจรรย์
 เช่นนั้น ตราบนั้น ข้าพเจ้าจะไม่
 บริโภคมูลผลาหารของท่านพ่อเลย.

๔๙. ข้าแต่ท่านพ่อ แม้ท่านย่อมรู้แน่แท้
 ว่า มาณพประพตติพรหมจรรย์
 อยู่ที่ใด ขอท่านพ่อจงพาข้าพเจ้า
 ไปให้ถึงทิศนั้นโดยเร็วเถิด ข้าพเจ้า
 อย่าได้ตายเสีย ในอาศรมของท่าน
 เลย.

๕๐. ข้าแต่ท่านพ่อ ข้าพเจ้าได้ฟังถึง
 ปาทีมีผลไม้อันวิจิตร มีเสียง

^๑ สี่. ยญฺญตฺนฺนฺนฺน.

^๒ ฉ. ทิส.

^๓ สี่. ย. วิจิตฺตฺตฺตฺต.

ตี มั วนั ปาปย ตาต ชิปปี
ปุรา เต ปาณั วิชหามิ อสฺสเม.

ก็ก้องด้วยนกร้อง มีฝูงนกอาศัยอยู่
ขอพ่อจงพาข้าพเจ้าไปให้ถึงปานั้น
โดยเร็วเถิด ก่อนที่ข้าพเจ้าจะละ
ชีวิต ในอาศรมของท่าน.

๕๑. อิมสฺมา หิ โชติรสฺส วนมฺหิ
คณฺรพฺพเทวจฺจรสฺงสมเสวิตเต
อิสฺสินั อวาเส สนนฺตณฺมฺหิ
เนตาทิสฺส อรตี ปาปุณฺณถ.

๕๑. ก็บัณฑิตเมื่ออยู่ในป่าชื่อโชติรส มี
หมู่คนธรรพ์เทพดา และเทพอัปสร
อาศัยอยู่ เป็นอาวาสเก่าแก่ ของ
ฤาษีทั้งหลาย ไม่พึงถึงความยินดี
ยิ่ง เช่นนี้.

๕๒. ภวนฺตฺติ มิตฺตทานิ อโถ น โหนฺตฺติ
ณฺาตีสฺส มิตฺเตสฺส กโรนฺตฺติ เปมฺ
อญฺญจ ชฺมโม กิสฺส ทิวา^๑ นิวิญฺจ
โย เนว ชานาติ กุโตมฺหิ อาคโต.

๕๒. มิตรทั้งหลาย ย่อมมี บางครั้งก็ไม่มี
ชนทั้งหลาย ย่อมกระทำความรัก
ในญาติและมิตรทั้งหลาย ส่วนบุคคล
ผู้ลามก ไม่รู้จักตนเองว่าเรามา
จากไหน จะหมกมุ่นอยู่ตลอดวัน
เพื่ออะไร.

๕๓. สัวาเสณ หิ มิตฺตทานิ
สนฺธิยนฺตฺติ ปุณฺนปฺปุนั
เสฺว มิตฺโต^๒ อสงฺกนฺตฺ
อัสวาเสณ ชีรติ.

๕๓. จริงอยู่ มิตรทั้งหลายย่อมติดต่อกัน
ด้วยความคบหากันบ่อย ๆ ไมตรี
นั้นแลของผู้ที่ไม่ได้คบหากันเลยนั้น
ย่อมเสื่อมไป เพราะความไม่ได้อยู่
ร่วมกัน.

๕๔. สเจ ตฺวํ ทกุขสิ พุรหมจารี
สเจ ตฺวํ สลฺลปปี^๓ พุรหมจารินา

๕๔. ถ้าเจ้าจะพบพรหมจारी ถ้าเจ้าจะ
พูดกับพรหมจารีนั่นอีก เจ้าจักขจัด

^๑ ส. วิวา. ฉ. วา. ^๒ ย. ส. จ เมตติ.

^๓ ฉ. สลฺลป.

สมฺปนฺนสฺสสํว มโหทเคน
ตโปคฺณํ ขิปฺปมิมํ ปหสฺสสิ.

๕๕. ปุณฺปิ เจ ทกฺขสิ พุรหมจาริ
ปุณฺปิ เจ สลฺลปิ พุรหมจารินา
สมฺปนฺนสฺสสํว มโหทเคน
อุสฺมาคตฺติ ขิปฺปมิมํ ปหสฺสสิ.

๕๖. ภูตานิ เหนตานิ จรฺนฺติ ตาต
วิรูปรูเปน มนุสฺสโลเก
น ตานิ เสเวถ นโร สปลฺยโณ
อาสขุชนํ นสฺสติ พุรหมจาริ"ติ.

นพินิกาชาดกํ ปจฺมํ.

คุณคือตบะนี้เร็วพลัน เหมือน
ห้วงน้ำใหญ่ พัดพาเอาต้นข้าวที่
งอกงามไป ฉะนั้น.

๕๕. ถ้าแม่เจ้าพบพรหมจารีอีก ถ้าแม่
เจ้าพูดกับพรหมจารีนั้นอีก เจ้าจัก
ขจัดเสีย ซึ่งคุณอันถึงไอร้อนนี้
เร็วพลัน เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัด
พาเอาต้นข้าวที่งอกงามไป ฉะนั้น.

๕๖. ลูกเอ๋ย ด้วยว่าภูตทั้งหลายเหล่านี้
ท่องเที่ยวอยู่ในมนุษย์โลก ด้วยรูป
จำแลง นรชนผู้มีปัญญาไม่ควร
ช่องเสพภูตเหล่านั้น พรหมจारी
บุคคลถึงความเกี่ยวข้องแล้ว ย่อม
พินาศ ดังนี้".

นพินิกาชาดก ที่ ๑.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย

ปัญญาสาสนิบาต

๑. นพินิกายชาดกวรรณนา

(๕๒๖)

อุทฺทหนเต ชนปโทติ อิหิ สตุถา
เซตวเน วิหฺรนฺโต ปุราณหุตฺติกาปโลภนํ
อารพฺภ กเถสิ. กเถนฺโต จ ตํ
ภิกฺขุ "เกน อุกฺกณฺจาปิโตสี"ติ ปุจฺจิตฺวา
"ปุราณหุตฺติกาया"ติ วุตฺเต "เอสา
ไซ ภิกฺขุ ตว อนตฺถการิกา, ปุพฺเพปิ
ตฺวํ เอตํ นิสุสาย ฌานา ปรีหยาติว
มหาวินาสํ ปตฺโตสี"ติ วตฺวา อตีตํ
อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุทฺทมตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตฺโต อฺทิจฺจ-
พุทฺทมณฺมหาสาละกุเล นิพฺพตฺติตฺวา
วยปฺปโต อุกฺคหิตฺสิปฺโป อธิปฺพุทฺธ

๑. พรรณนานพินิกายชาดก

(๕๒๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภการประเล้า
ประโลมของภรรยาเก่า จึงตรัสพระธรรม-
เทศานี้ว่า ชาวชนบทเดือดร้อนอยู่
ดังนี้ เป็นต้น. ก็พระศาสดาเมื่อตรัส
จึงตรัสถามภิกษุนี้ว่า "เธอถูกใครทำให้
กระสัน" เมื่อเธอกลับทูลว่า "ถูกภรรยา
เก่า" จึงตรัสว่า "ดูกร ภิกษุ ภรรยาเก่า
นี้แล เป็นผู้กระทำความหาประโยชน์มิได้
แก่เธอ แม้ในกาลก่อนเธออาศัยภรรยา
เก่านี้อาศัยจากมานานแล้ว เป็นผู้ถึงความ
พินาศอย่างใหญ่" จึงทรงนำอดีตนิทาน
มาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชสมบัติในเมืองพาราณสี พระ-
โพิสฺสฺตฺวํบังเกิดในตระกูลอุทฺทิจฺจพฺราหฺมณ-
มหาศาล ถึงความเจริญวัย ได้เล่าเรียน

ปพฺพชิตฺวา ฅานาภินฺญา นิพฺพตฺเตตฺวา
 หิมวณฺตปฺปเทเส วาสํ กปฺเปสิ.
 อลฺมพฺุสาชาตเก วุตฺตนเยเนว ตํ
 ปฏิจฺจุ เอกา มิตฺติ คพฺภํ ปฏิลภิตฺวา
 ปุตฺตํ วิชายี. "อิสฺสิสิงฺโค"เตววสฺส
 นามํ อโหสิ.

อถ นํ ปิตา วยฺปุตฺตํ ปพฺพา-
 เซตฺวา กสิณฺบริกฺกมฺมํ อุกฺคณฺหาเปสิ.
 โส น จิรสฺเสว ฅานาภินฺญา
 นิพฺพตฺเตตฺวา ฅานสฺุเชน กิพฺิ.
 โฆเรตฺโป ปรมตฺโป ปรมาภิชิตฺนุทฺริโย
 อโหสิ. ตสฺส สีสฺเตเชน สกฺกสฺส
 ภวณฺํ กมฺปิ. สกฺโก อวชฺุเชนฺโต
 การณฺํ ฅตฺวา "อุปาเยนสฺส สีสฺลํ
 ภินฺุทิสฺสามิ"ติ ติณฺิ สฺวจฺุจฺุราณิ
 สกฺกกาสิกฺกมฺเจ ฐฺุจฺุจฺุ นินฺวาเรสิ. ฐฺุจฺุ
 อคฺคิทฺทตฺมํ วิชายี อโหสิ. สสฺเส
 อสมฺปชฺุชฺุมาเน ทฺุพฺุภิกฺขปฺิพิตา มนฺุสฺสา
 สนฺุเนปิติตฺวา ราชจฺุคเณ อุปฺกโกสิสฺุ.

อถ เน ราชฺา วาตปาเน จิตฺ
 "กิเมตฺนุ"ติ ปุจฺุฉิ. "มหาราชฺา ติณฺิ

ศิลปศาสตร์แล้วจึงบวชเป็นฤาษี ยังฅาน
 และอภินฺญาให้เกิด สำเร็จการอยู่ใน
 หิมวันตประเทศ. นางเนื้อตัวหนึ่ง อาศัย
 พระโพธิสัตว์นั้น กลับได้กรรมกิลอดบุตร
 (เป็นมนุษย์) โดยนัยที่กล่าวแล้ว ใน
 อลัมพสาชาดก (ในจิตตาสลันนิบาต).
 พระโพธิสัตว์ได้ตั้งชื่อบุตรของตน ว่า
 "อิสสิสิงค์".

ต่อมา ปิตาให้อิสสิสิงค์ผู้เจริญวัย
 บรรพชาแล้วให้เล่าเรียนกสิณบริกรรม.
 ต่อกาลไม่นานนักแล อิสสิสิงคดาบส
 ทำฅานและอภินฺญาให้เกิด เพลิดเพลिन
 ด้วยความสุขในฅาน. เธอเป็นผู้มีตบะ
 แรงกล้า มีตบะอย่างยิ่งมีอินทรียชนะ
 อย่างยิ่งแล้ว. พิกพของท้าวสักกะหวั่นไหว
 ด้วยเดชแห่งศีลของเธอ. ท้าวสักกะทรง
 โครครวญฺดูก็รู้เหตุ ทรงดำริว่า "เราจัก
 ทำลายศีลของดาบสนั้นด้วยอุบาย" จึง
 ทรงห้ามฝน (ไม่ให้ตก) ในแคว้นกาสิกรัฐ
 ทั้งหมดตลอด ๓ ปี แคว้นได้เป็นเหมือน
 ถูกไฟไหม้แล้ว. เมื่อข้าวกกล้าไม่สมบรูณ์
 พวกมนุษย์ถูกทฺุพฺุภิกฺขภัยเบียดเบียน ก็
 ประชุมกันร้องทฺุขที่พระลานหลวง.

ลำดับนั้น พระราชาประทับยืนที่ช่อง
 พระแกลด ตรัสถามมนุษย์เหล่านั้นว่า

สั่งจรรยาณี เทวสุส อวสุสนุตสุส
 สกถรวุจจ์ อุททุยหติ, มนุสุสา
 ทุกุชิตา, เทวี วสุสาเปหิ เทวา"ติ.
 ราชา สीलล์ สมายิตฺวา อุโปสถ
 อุปวสนุโตปี วสุสล์ วสุสาเปตุ นาสกฺขิ.

ตสมึ กาลे สกฺโก อฑฺฒ-
 รัตติกสมเย ตสุส สิริคพฺภํ ปวิสิตฺวา
 เอโกภาสลํ กตฺวา เวหาเส อฏฺจาสิ.
 ราชา ตํ ทิสฺวา "โกสิ ตฺวณฺ"ติ ปฺจฺฉิ.
 "สกฺโกหมสมึ"ติ. "เกนตุเถนาคโตสิ"ติ.
 "วสุสตี เต มหาราช ฏฺฐเจ
 เทโว"ติ. "น วสุสตี"ติ. "ชานาสี ปนฺสุส
 อวสุสการณฺน"ติ. "น ชานามิ"ติ
 มหาราช หิมวันตฺปุพฺเทศे อิลลิสฺงฺโค
 นาม ตาปโส ปฏฺิวสตี. โส โฆรตโป
 ปรมาภิชิตินุทฺริโย. โส นินฺวหฺมฺ เทเว
 วสุสนฺเต กุชฺฌิตฺวา อากาสลํ โอโลเกสิ
 ตสมฺมา เทโว น วสุสตีติ. "อิทานेतฺถ
 ก็ กาทพฺพณฺ"ติ. "ตสุส ตเป ภินฺเน
 เทโว วสุสิสฺสตี"ติ. "โก ปนฺสุส ตปี
 ภินฺนิตฺตุํ สมตฺถเ"ติ. "ธิตา ปนฺ เต
 มหาราช นพินิกา สมตฺถา. ตํ
 ปกฺโกสาเปตฺวา 'อสุกฺฏฺจანი นาม
 คนฺตฺวา ตาปสฺสุส ตปี ภินฺนทา"ติ

"นี่เรื่องอะไรกัน". พวกมนุษย์ก็กราบทูลว่า
 "ข้าแต่มหาราชเจ้า เมื่อฝนไม่ตกตลอด
 ๓ ปี แคว้นทั้งหมดกำลังเดือดร้อน
 พวกมนุษย์ได้รับความทุกข์ ขอเดชะ
 พระองค์จงให้ฝนตกเถิด". พระราชา แม้
 ทรงสมาทานศีลอยู่รักษาอุโบสถ ก็ไม่อาจ
 เพื่อจะให้ฝนตกได้.

ในกาลนั้น ท้าวสักกะได้ประทับ
 ยืนอยู่ในเวหาส กระทำแสงสว่างเป็น
 อันเดียวส่องเข้าไปในห้องอันเป็นสิริของ
 พระราชานั้นในเวลาเที่ยงคืน. พระราชา
 ทอดพระเนตรเห็นท้าวสักกะนั้น จึงรับสั่ง
 ถามว่า "ท่านเป็นใคร". ท้าวสักกะตรัส
 ตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นท้าวสักกะ".
 พระราชาตรัสถามว่า "ท่านมาด้วย
 ต้องการอะไร". ท้าวสักกะตรัสว่า "ดูกรม
 มหาราช ในแคว้นของพระองค์ ฝนตก
 บ้างหรือไม่". พระราชาตรัสว่า "ไม่ตก
 เลย". ท้าวสักกะตรัสถามว่า "ก็พระองค์
 ทรงทราบเหตุที่ฝนไม่ตกไหม". พระราชา
 ตรัสว่า "ไม่ทราบเลย". ท้าวสักกะจึงตรัสว่า
 "ดูกรมหาราช พระดาบสชื่ออิลลิสฺงฺค อาศัย
 อยู่ในหิมวันตประเทศ. เขามีตบะกล้า มี
 อินทรีอันขนนอย่างยิ่ง. เมื่อฝนตกอยู่
 เป็นนิตย์ เธอโกรธแล้วมองดูอากาศ
 ฝนไม่ตกเพราะเหตุนั้น". พระราชาตรัส

เปเสही"ติ. เอวํ โส ราชานํ
อนุสาเสตุวา สกฏจानเมว อคมาสิ.

ถามว่า "บัดนี้ ข้าพเจ้าพึงกระทำอย่างไร
ในเหตุนี้". ท้าวสักกะตรัสตอบว่า "เมื่อ
ตบะของพระดาบสนั้นแตกแล้ว ฝนก็จัก
ตก". พระราชาตรัสถามว่า "มีใครจะเป็น
ผู้สามารถทำลายตบะของดาบสนั้นได้".
ท้าวสักกะตรัสตอบว่า "คุณกรมหาราช
ก็พระธิดาของพระองค์ ทรงพระนามว่า
นพินิกานั้นแล ทรงสามารถ ขอพระองค์
จงรับสั่งให้นางมาแล้วรับสั่งว่า 'เธอจง
ไปยังที่โน้นทำลายตบะของดาบส ดังนี้'
ทรงส่งไปเถิด". ท้าวสักกะนั้น ครั้นทรง
แนะนำพระราชาอย่างนี้แล้ว ได้เสด็จ
กลับไปยังที่อยู่ของตนตามเดิม.

ราชา ปุนทิวเส อมจเจहि สทุธิ
มนุเตตุวา ธีตริ ปกุโกสาเปตุวา
ปจฺมํ คาถมาห

ครั้นวันรุ่งขึ้น พระราชาจึงทรงปรึกษากับ
พวกอำมาตย์ รับสั่งให้เรียกพระธิดามา
แล้วตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๑. "อุทฺทยุหเต ชนปโท
          รฏฺฐญจาปี วินสฺสติ
เอहि นพินิเก คจฺจ
          ตํ เม พุราหฺมณฺมานยา"ติ.

๑. "ชนบทเดือดร้อนอยู่ แม้วัวแคววัน
จะพินาศ ดูกร ลูกนพินิกา เจ้าจงมา
จงไปนำพราหมณ์ผู้นั้นมาให้เรา".

ตตฺถ ตํ เมติ ตํ มม
อนตฺถการี พุราหฺมณํ อตฺตโน
วสฺมาเนหิ กิเลสฺรวติวเสนสฺส สิลํ
ภินฺฑาติ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ตํ เม
ความว่า เจ้าจงนำพราหมณ์ผู้ทำความ
พินาศแก่เรา นั้นมาสู่อำนาจของตน คือ
จงทำลายศีลของเธอ ด้วยอำนาจความ
ยินดีด้วยกิเลส.

ตี สุตวา สา ทุตยิ คากมาห

พระนางทรงสดับพระดำรัส พระบิดา
นั้น จึงตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

๒. "นาหิ ทุกขกขมา ราช
นาหิ อทุธานโกวิทา
กถิ อหิ คมิสฺสามิ
วณฺเณ กุณฺชรเสวิตนุ"ติ.

๒. "ข้าแต่พระราชบิดา หม่อมฉันทน
ความลำบากไม่ได้ ทั้งไม่ฉลาดใน
หนทางไกล หม่อมฉันจักไปสู่ป่า
ที่พวกช้างอาศัยอยู่ได้อย่างไร".

ตตถ ทุกขกขมาติ อหิ มหาราช
ทุกขสฺส ขมา น โหมิ. อทุธานปี
น ชานามิ. สานฺหิ กถิ คมิสฺสามิตี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทน
ความลำบากไม่ได้ ความว่า ข้าแต่
มหาราชเจ้า หม่อมฉันทนความลำบาก
ไม่ได้ ทั้งหม่อมฉันไม่รู้จักทางไกล
หม่อมฉันจักไปอย่างไรได้.

ตโต ราชา เทว คากา อภาสิ

ลำดับนั้น พระราชาได้ตรัส ๒
พระคาถาว่า

๓. "ผิตี ชนปทิ คนฺตุวา
หตุถินา จ รเถน จ
ทารุสงฺฆมาฏยานเน
เอวํ คจฺจ นพินิเก.

๓. "ดูกรลูกนพินิกา เจ้าจงไปสู่ชนบท
ที่เจริญด้วยช้าง ด้วยรถ ด้วยยาน
ที่ติดด้วยไม้ เจ้าจงไปด้วยอาการ
อย่างนี้.

๔. หตุถิ อสฺสา รธา ปตฺตี
คจฺจเวทาทาย ขตฺติเย
ตเวว วณฺฺณรูปเน
วสฺสิ ตมานยิสฺสสี"ติ.

๔. ดูกรลูกผู้เป็นนางกษัตริย์ เจ้าจงพา
เอาช้าง ม้า รถ และพลเดินเท้าไป
จักนำพราหมณ์นั้นมาสู่อำนาจด้วย
ผิวพรรณ และรูปสมบัติของเจ้า".

ตตถ ทารุสงฺฆมาฏยานนาติ อมม
นพินิเก น ตฺวํ ปทสา คมิสฺสสี,
ผิตี ปน สุกฺกิขํ เขมํ อตฺตโน

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ด้วยยาน
ที่ติดด้วยไม้ ความว่า ดูกรแม่นพินิกา
เจ้าจักไม่ไปด้วยเท้า แต่เจ้าจงไปยังชนบท

๑-๒-๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙-๑๐-๑๑-๑๒-๑๓-๑๔-๑๕-๑๖-๑๗-๑๘-๑๙-๒๐-๒๑-๒๒-๒๓-๒๔-๒๕-๒๖-๒๗-๒๘-๒๙-๓๐-๓๑-๓๒-๓๓-๓๔-๓๕-๓๖-๓๗-๓๘-๓๙-๔๐-๔๑-๔๒-๔๓-๔๔-๔๕-๔๖-๔๗-๔๘-๔๙-๕๐

ชนปที หตฺถิวาหเนหิ รตฺถิวาหเนหิ
คนฺตุวา ตโต ปรีปี อชฺโฌกาเส จ
ปฏิจฺจนฺเนน เวยฺหาทินา อุตฺทกฺกุจาเน
นาวาสงฺฆมาญฺญน ทารุสงฺฆมาญฺญาเนน
คจฺฉ.

วณฺณรูปเนนาติ เอวํ อกิลมานา
คนฺตุวา ตว วณฺณเนน จ รูปสมฺบุทฺถาย
จ ตํ พฺรหฺมาหฺมณํ อตฺตโน วสํ
อาณยิสฺสสฺสตีติ.

เอวํ โส ธีตรา สทุธิ
อกเถตฺตพฺพิ รมฺภูจปรีปาลนํ นิสฺสสาย
กเถสิ. สวาปี "สาธฺว"ติ สมฺปฏิจฺฉิ.
อถสฺสา สพฺพิ ทาทพฺพยุตฺตกํ ทตฺตวา
อมจฺเจหิ สทุธิ อฺยุโยเชสิ. อมจฺจา
ตํ อาทาย ปจฺจนฺตํ ปตฺตวา ตตฺถ
ชนฺธาวาริ นินฺวาสาเปตฺตวา ราชนีตริ
อฺกฺกฺขิปาเปตฺตวา วนฺจรกเถสิเตน มคฺเคน
หิมวณฺตํ ปวีสิตฺตวา ปุพฺพพณฺหสมเย
ตสฺส อสฺสสมปทสฺส สมีปี ปาปฺถนีสฺสุ.

ตสฺมี ขณฺเ พฺริสฺสตฺโต ปฺตฺตํ อสฺสสมปเท
นินฺวตฺเตตฺตวา สยํ ผลาผลตฺตถาย อรณฺถณฺ
ปวีญฺโจ โหติ. วนฺจรกา สยํ

ของตนอันมั่งคั่ง คือมีภิกษาหาได้ง่าย
มีความเกษมสำราญด้วยพาหนะ คือ
ช้าง พาหนะคือรถ แม้อย่างนั้น ในที่
กลางแจ้งไปด้วยวอ (คานหาม) เป็นต้น
ที่ปกปิด ในที่มีน้ำไปด้วยยานต่อด้วยไม้
ซึ่งต่อเป็นเรือ.

คำว่า ด้วยผิวพรรณรูปสมบัติ ความว่า
เจ้าไม่ต้องลำบากอย่างนี้จึงไปนำพราหมณ์
นั้นมาสู่อำนาจของตน ด้วยผิวพรรณ
และความถึงพร้อมด้วยรูปของเจ้า.

พระราชานั้น ตรัสคำที่ไม่สมควร
ตรัสกับพระธิดาอย่างนี้ เพราะอาศัยจะ
ป้องกันแค้นแคว้น. แม้พระนางก็รับ
พระราชโองการว่า "ดีละ". ลำดับนั้น
พระราชอาพาพระราชนัดดาของทั้งปวง ที่
ควรจะให้แก่พระนาง แล้วทรงส่งไปพร้อม
กับพวกอำมาตย์. อำมาตย์ทั้งหลาย
จึงพาพระนางไปถึงชายแดน แล้วให้ตั้ง
ค่ายลง ณ ที่นั้น แล้วอัญเชิญพระธิดา
ให้เสด็จเข้าไปยังป่าหิมพานต์ตามหนทาง
ที่นายพรานชี้ให้ ในเวลารุ่งเช้า ก็บรรลु
ถึงที่ใกล้อาศรมบทของดาบสนั้น.

ในขณะนั้นพระโพธิสัตว์ ให้บุตรอยู่ใน
อาศรมบท ส่วนตนเข้าไปป่าเพื่อต้องการ
ผลไม้น้อยใหญ่. ส่วนพวกพรานไม่เข้า

อสุสมปทํ อคนตุวา ตสฺส ปน ไปยังอาศรมเอง ยืนอยู่ใกล้ที่อยู่ของ
 วสณฺฐาเน จตุวา นพินิกาย ตํ ดาบสนั้น เมื่อจะขึ้นอาศรมนั้นแก่พระนาง
 ทสฺสเสนฺโต เทว คาถา วทิสฺสุ นพินิกา จึงกล่าว ๒ คาถาว่า

๕. "กทลิตฺทปญฺญาโณ
 อากุชิปริวาริตโต
 เอโส ปทิสฺสติ รมฺโม
 อิสฺสิสิงคฺสฺส อสฺสโม.

๕. "อาศรมของอิสสิสิงคดาบส มีธงคือ
 ต้นกล้วยปรากฏ แวดล้อมด้วย
 ป่าแสมปรากฏเป็นที่น่ารื่นรมย์อยู่.

๖. เอโส อคฺคิสฺส สงฺขาโต
 เอโส ฐฺโม ปทิสฺสติ
 มณฺเฒ ใน อคฺคิ หาเปติ
 อิสฺสิสิงโค มหิทฺธิโก"ติ.

๖. นั่นคือแสงไฟ นั่นคือควันไฟ
 ปรากฏอยู่ พระดาบสอิสสิสิงคผู้มี
 ฤทธิ์มาก ชะรอยว่าจะยังไม่ให้
 ไฟดับ".

ตตฺถ กทลิตฺทปญฺญาโณติ กทลิตฺ-
 สงฺขาตา ธฺวา ปญฺญาณํ อสฺสชาติ
 กทลิตฺทปญฺญาโณ. อากุชิปริวาริตโต
 อากุชิปตฺตวณฺปริกฺขิตฺโต. สงฺขาโตติ
 เอโส อคฺคิ อสฺส อิสฺสิสิงคฺสฺส
 ฌาเนน สงฺขาโต ปจฺจกฺขกโต ชลติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีธงคือ
 ต้นกล้วยปรากฏ ความว่า ธง กล่าวคือ
 ต้นกล้วยปรากฏอยู่แก่อาศรมนั้น เหตุนั้น
 อาศรมนั้น ชื่อว่า มีทิว คือ ต้นกล้วย
 เป็นเครื่องหมาย. คำว่า แวดล้อม
 ด้วยป่าแสม ได้แก่ อาศรมนั้นแวดล้อม
 ด้วยป่าแสม. คำว่า แสงไฟ ความว่า
 แสงไฟนั้นปรากฏเป็นรุ่งเรืองอยู่ ด้วยฌาน
 แห่งอิสสิสิงคดาบสนั้น.

มณฺเฒ ใน อคฺคินฺติ อคฺคิ ใน
 หาเปติ ชฺหติ ปริจฺรตีติ มณฺเฒามิ.

คำว่า ชะรอยว่าจะยังไม่ให้ไฟดับ
 ความว่า ข้าพระองค์สำคัญว่า พระดาบส
 นั้น ยังไม่เลิกบูชาไฟ คือกำลังบูชาไฟ
 กำลังบำเรอไฟอยู่.

อมจุจาปี โภธิสตุตตสุส อรณญ์
 ปวิฏฺจเวลายเมว อสฺสมํ ปริวาเรตฺวา
 อารกฺขํ จเปตฺวา ราชธีตรํ อีสฺสิเวสํ
 คาคาหาเปตฺวา สุวณฺณจิวเก นิवास-
 นปารูปนํ กตฺวา สพุพาลงฺกาเรหิ
 อลงฺกิริตฺวา ตฺนตฺตฺพนฺธํ จิตฺรเคนฺตุกํ
 คาคาหาเปตฺวา อสฺสสมปทํ เปเสตฺวา สยํ
 พหิ รกฺขนฺตุตา อญฺจํสุ.

สา เตน เคนฺตุเกน กิฬิ กิฬินฺตุ
 จงฺกมนโกฏฺยํ โอตฺริ. ตสฺมี ขณ
 อีสฺสิสิงโค ปณฺณสาลทฺวารे ปาสาณ-
 ผลเก นิสฺสินฺโน โหติ. โส ตํ
 อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา ภูตฺตสิโต
 อญฺจาย ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา
 อญฺจาสิ. สปิสุส ปณฺณสาลทฺวารํ
 คนฺตุวา กิฬิเยว.

สตุตา ตตฺตจฺ ตโต อุตฺตริ ปกาเสนฺโต
 ติสฺสิโส คาคา อภาสิ

๗. "ตตฺตจฺ ทิสฺวาน อายนฺตุ
 อามตฺตมณฺนิกฺกนฺทลํ
 อีสฺสิสิงโค ปาวิสิ ภูโต
 อสฺสสมํ ปณฺณชาทฺนํ.

ในเวลาทีพระโพธิสัตว์ เข้าไปสู่นป่า
 แล้ว แม้พวกอำมาตย์ก็แวดล้อมอาศรม
 ตั้งอารักขาให้พระราชาติดาถือเพศเป็นฤาษี
 กระทำผ้ากรองทองเป็นผ้าห่มผ้าห่มประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง ให้ทรงถือ
 ลูกข่างอันวิจิตรผูกด้วยสายเชือก แล้วส่ง
 ไปยังอาศรมบท ส่วนพวกตนยืนอารักขา
 อยู่ภายนอก.

พระราชาติดา ทรงเล่นกีฬาด้วยลูกข่างนั้น
 เดินลงไปถึงท้ายที่จงกรม. ในขณะนั้น
 อีสฺสิสิงคดาบสนั่งอยู่บนแผ่นดิน ใกล้ประตู
 บรรณศาลา. พระดาบสนั้นเห็นพระนาง
 เดินมาสู่บรรณศาลา ก็สะดุ้งตกใจกลัว
 จึงลุกขึ้น แล้วเข้าไปสู่บรรณศาลา
 ยืนอยู่. แม้พระนางก็เสด็จไปสู่ประตู
 บรรณศาลา ของพระดาบสนั้น ทรงเล่น
 ลูกข่างอยู่เช่นเดิม.

ก็พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศเนื้อความ
 นั้น ให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ได้ตรัส ๓
 พระคาถาว่า

๗. "อีสฺสิสิงคดาบส เห็นพระราชาติดา
 นั้น ผู้สวมใส่กุนทลแก้วมณี เสด็จ
 มาอยู่ กลัวแล้วก็เข้าไปสู่อาศรม
 ที่มุงบังด้วยใบไม้.

๘. อสฺสมสฺส จ สา ทฺวาเร
    เคณฺฑุเกนสฺส กิพฺติ
    วิทฺสยนฺตี องฺคานิ
    คฺยุหิ ปกาสิตานิ จ.

๙. ตญฺจ ทิสฺวาน กิพฺนฺตี
    ปณฺณสาลคโต ชฎิ
    อสฺสมา นิกุขมิตฺวาน
    อิทํ วจนมพฺรวิ"ติ.

ตตถ **เคณฺฑุเกนสฺสชาติ** อสฺส
อสิสิงฺคสฺส อสฺสมทฺวาเร **เคณฺฑุเกน**
กิพฺติ. **วิทฺสยนฺตีติ** ทสฺเสนฺตี.

คฺยุหิ ปกาสิตานิ จาติ **คฺยุหฺญจ**
รหฺสฺสจฺญคฺญจ ปกาสิตานิ จ ปากฺฎานิ
มุขหตฺถาทินิ.

อพฺรวิติ โส ภิร ปณฺณสาลาย จตฺวา
จินฺตสิ "สจายํ ยกุไซ ภาเวยฺย
ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา มม มํสิ
มฺรุมฺราเปตฺวา ขาเทยฺย นายํ ยกุไซ
ตาปโส ภวิสฺสตี"ติ.

๘. ส่วนพระราชธิดานั้น ก็ทรงเล่น
ลูกข้างอยู่ที่ใกล้ประตูอาศรมบท
ของดาบสนั้น ทรงแสดงอวัยวะ
เร้นลับ และอวัยวะอันเปิดเผย.

๙. ฝ่ายดาบสผู้มีชฎาอยู่ในบรรณศาลา
ครั้นเห็นพระนางกำลังเล่นลูกข้าง
อยู่ จึงออกจากอาศรมแล้วได้กล่าว
คำนี้ว่า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ลูกข้าง**
ใกล้ประตูอาศรมของดาบสนั้น ความว่า
พระนางนพินิกาทรงเล่นลูกข้างอยู่ที่ใกล้
ประตูอาศรมของอสิสิงคดาบสนั้น. คำว่า
ทรงแสดงอยู่ คือทรงแสดงให้เห็น.

คำว่า **อวัยวะเร้นลับ และอวัยวะอัน**
เปิดเผย ได้แก่ อวัยวะที่ควรซ่อน คือองค์
อวัยวะที่เร้นลับและสิ่งที่เปิดเผย คือ
ปรากฏ มีพระพักตร์และพระหัตถ์เป็นต้น.

คำว่า **ได้กล่าว**. ความว่า นัยว่า
อสิสิงคดาบสนั้น ยืนอยู่ที่บรรณศาลา
คิดว่า "ถ้าว่าบุคคลนี้พึงเป็นยักษ์ พึงเข้าไป
สู่บรรณศาลา เคียวกินเนื้อของเรา
เสียดังกรูบๆ บุคคลนี้ไม่ใช่ยักษ์ จักเป็น
ดาบส".

ตสฺมา นิกุมมิตฺวา อิทํ กิร
อาห

๑๐. "อมฺโห โภ นาม โส รุกฺโข
ยสฺส เตวํ คตํ ผลํ
ทฺวเรปี ขิตฺตํ ปจฺเจติ
น ตํ โอหาย คจฺฉตี"ติ.

ตตฺถ ยสฺส เตวํ คตฺนฺติ
ยสฺส ตว รุกฺขสฺส เอวํ คตํ
มโนรมํ ผลํ โภ นาม โส
รุกฺโขติ จิตฺรเคนฺทุทฺทสฺส อทิฏฺฐ-
ปฺพุพฺพตฺตา รุกฺขผลเณ เตน ภวิตฺพุพฺพตฺติ
มณฺเณมาโน เอวํ ปุจฺฉิ.

อถสฺส สา อาจิกฺขนฺตี คาถมาห.

๑๑. "อสฺสสมสฺส มม พฺรหฺม
สมีเป คนฺธมาทเน
พหโว ตาทิสฺสา รุกฺขา
ยสฺส เตวํ คตํ ผลํ
ทฺวเรปี ขิตฺตํ ปจฺเจติ
น มํ โอหาย คจฺฉตี"ติ.

ตตฺถ สมีเป คนฺธมาทเนติ
คนฺธมาทนปฺพุพฺพเต มม อสฺสสมสฺส
สมีเป. ยสฺส เตวํ คตฺนฺติ ยสฺส
เอวํ คตํ. ตกาโร พยณฺชนสนฺนิกโรติ.

เพราะฉะนั้น อิศิสังคดาบส ครั้น
ออกมาแล้ว นัยว่ากล่าวคำนี้ว่า

๑๐. "ดูกรท่านผู้เจริญ ต้นไม้ของท่าน
ที่มีผลเป็นไปอย่างนี้ มีชื่อว่าอะไร
แม้ท่านขว้างไปไกล ก็ยอมกลับมา
ไม่ละท่านไป".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ต้นไม้
ของท่านมีผลเป็นไปอย่างนี้ พระดาบส
สำคัญว่า ลูกช่างนั้นเป็นผลไม้ เพราะ
ตนไม่เคยเห็นลูกช่างอันวิจิตร จึงถาม
อย่างนี้ว่า ต้นไม้ของท่านมีผลเป็นที่
รื่นรมย์ใจเป็นไปได้อย่างนี้มีชื่ออย่างไร.

ลำดับนั้น พระราชาธิดาเมื่อจะบอก
แก่ดาบสนั้น จึงกล่าวคาถาว่า

๑๑. "ข้าแต่ท่านผู้เป็นพรหม ต้นไม้ที่
มีผลเป็นไปแล้วอย่างนี้ เช่นนั้น
มีอยู่มาก ณ เขาคันธมาทน์ ในที่
ใกล้อาศรมของข้าพเจ้า ผลไม้
นี้แม้ข้าพเจ้าขว้างไปไกล ก็ยอม
กลับมา ไม่ละข้าพเจ้าไป".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ณ ภูเขา
คันธมาทน์ในที่ใกล้ ความว่า มีอยู่ ณ
ภูเขาคันธมาทน์ใกล้อาศรมของข้าพเจ้า.
คำว่า ยสฺส เตวํ คตํ ได้แก่ ต้นไม้

ที่มีผลเป็นไปแล้วอย่างนี้. ต อักษร
กระทำการเชื่อมพยัญชนะ.

อิติ ส่า มุสาวาท อภาสิ.
อิตโรปี สททหิตฺวา "ตาปโส
เอโส"ติ สญฺญา ย ปฏิสนฺถารํ
กโรนฺโต คากฺมาห

พระราชธิดา ได้กล่าวมุสาวาท
ด้วยประการฉะนี้. แม้อิสิสิงคดาบสนอกนี้
ก็เชื่อแล้ว เมื่อจะทำปฏิสนธิการด้วย
สำคัญว่า "ผู้นี้เป็นดาบส" จึงกล่าวคาถาว่า

๑๒. "เอตุ ภาวํ อสุสมิมิ อเทตุ
ปชฺชญจ ภกฺขญจ ปฏิจฺจ ทมฺมิ
อิทมาสนํ อตฺร ภาวํ นิสิตฺตุ
อิโต ภาวํ มุลผลานิ ภูฏชฺชุตฺติ."

๑๒. "ท่านผู้เจริญ จงมาสู่อาศรมนี้ จง
บริโภคจงรับน้ำมันและภักษาเราจัก
ให้ นี้อาสนะ ท่านผู้เจริญจงนั่งบน
อาสนะนี้ ท่านผู้เจริญจงขบฉัน
แห่งน้ำมัน และผลไม้แต่ที่นี้เกิด".

ตตฺถ อสุสมิมฺนติ อสุสมิ อิมิ
ภาวํ ปวิสฺตุ. อเทตุติ ยถาสฺนนิหิตํ
อาหารํ ปริภุญชฺตุ. ปชฺชฺนฺติ
ปาทพฺภุญชฺนํ. ภกฺขฺนฺติ มจฺจฺมลาผลํ.
ปฏิจฺจชาติ ปฏิคฺคณฺห. อิทมาสนฺนฺติ
ปวิฏฺจกาเล เอวมาห.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อาสนะ
นี้ ความว่า ท่านผู้เจริญ จงเข้าไปยังอาศรม
นี้. คำว่า จงบริโภค คือจงบริโภคอาหาร
ตามที่ได้ตั้งไว้. คำว่า น้ำมัน คือน้ำมัน
สำหรับทาเท้า. คำว่า ภักษา คือผลไม้น้อยใหญ่ที่มีรสอร่อย. คำว่า จงรับ คือ
จงถือเอา. คำว่า นี้อาสนะ อิสิสิงคดาบส
กล่าวอย่างนี้ในเวลาที่พระราชธิดาเสด็จ
เข้าไป.

กิญฺเต อิทฺนฺติ^๑ ตสฺสา ปณฺณสาลํ
ปวิสิตฺวา กญฺจตฺถเว นิสิตฺนฺติยา
สุวณฺณจีรเก ทฺวิธา กเต สรีริ

คำว่า นี้อะไรของท่าน เมื่อ
พระราชธิดานั้น เสด็จเข้าสู่บรรณศาลา
แล้วประทับนั่งบนเครื่องลาด อันทำด้วยไม้

^๑ น. น ทิสฺสติ.

อปปุปฺปิจฺจนฺนํ อโหสิ. ตาปโส
มาตุคามสรีรสฺส อทิจฺจปุพฺพตฺตา ตํ
ทิสฺวาน “วโณ เอลิ”ติ สญฺญา
เอวมาห

เมื่อพระนางกระทำพระภูษากรองทอง
ออกเป็น ๒ ส่วน พระสรีระไม่ได้มีอะไร
ปกปิดได้เลย. พระดาบสครั้นเห็นพระ
สรีระของพระนางแล้วมีความสำคัญว่า
“นั่นແລ” เพราะตนไม่เคยเห็น สรีระ
ของสตรีมาก่อนจึงกล่าวอย่างนี้ว่า

๑๓. “กีนฺเต อิทํ ตว อฺฐนมนฺตรํ
สุปิฉิตฺตํ กณฺหริวปฺปกาสติ
อกฺขาหิ เม ปุฉฺฉิตฺโต เอตมตฺถํ
โกเส นฺ เต อุตฺตมํคํ ปวิญฺจนฺ”ติ.

๑๓. “ระหว่างขาอ่อนทั้งสอง ของท่านนี้
เป็นอะไร มีสัณฐานเรียบร้อย
ปรากฏดุจสีดำ ท่านถูกข้าพเจ้า
ถามแล้ว จึงบอกเนื้อความนั้น
แก่ข้าพเจ้า ยอดอวัยวะของท่าน
เข้าไปอยู่ในฝักหรือหน่อ”.

ตตฺถ **สุปิฉิตฺตุนฺติ** ทฺวิหนฺนํ
อฺฐนํ สฺมาคฺมนกาเล สฺมุสฺสิตํ สิปฺปิ-
ปฺปุมฺขสฺถนฺจานํ สฺกฺลฺกฺขณฺเนน หิ
อสมฺนฺนาคตฺตาย ตํ จานํ อวาวุฏฺฐาตุกํ
โหติ สมนฺนาคตฺตาย อพฺภฺนฺนตํ
สิปิปปิฏฺฐุมฺขสฺถนฺจานํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เรียบร้อย**
ความว่า ในเวลาที่ขาทั้งสองชิดกัน ที่นั่น
มีสัณฐานเหมือนปากฝาค่อยแนบสนิทดี
แต่ว่าเมื่อพระนางเธอไม่ประกอบด้วย
ลักษณะอันงดงาม ที่นั่นมีลักษณะเป็นบ่อ
เมื่อประกอบด้วยศุภลักษณะแล้ว ที่นั่น
ก็ดูเหมือนมีสัณฐานเหมือนปากฝาค่อย.

กณฺหริวปฺปกาสติ อฺโกลฺสุ ปสฺสเสสฺสุ
กาฬกํ วิย ขายติ **โกเส นฺ เต**
อุตฺตมํคํ ปวิญฺจนฺติ ตว อุตฺตมํคํ
ลึงฺคสฺถนฺจานํ น ปญฺญาติ กิ นฺ
ตํ ตว สรีรสฺสงฺขาเต **โกเส ปวิญฺจนฺติ**
ปุฉฺฉติ.

คำว่า **ปรากฏดุจมีสีดำ** ความว่า
ปรากฏประดุจว่ามีสีดำ ที่ข้างทั้งสอง.
คำว่า **ยอดอวัยวะของท่านเข้าไปอยู่ในฝักหรือ**
ความว่า พระดาบสถามว่า
ยอดอวัยวะ คือสัณฐานเพศของท่านยอม
ไม่ปรากฏ ยอดอวัยวะนั้นยอมเข้าไปอยู่ใน
ในฝักกล่าวคือ สรีระของท่านหรือหน่อ.

อด นั สภา วญฺจยนฺตึ
คาถาทวยมาห

ลำดับนั้น พระนางนพินิกานั้น
เมื่อจะกล่าวลวงพระดาบสนั้น จึงกล่าว
๒ คาถาว่า

๑๔. “อหิ วเน มุลผลเสสนิ จริ
อสาทยี อจฺฉิ สฺมุโรรูปิ
โส มํ ปตติววา สหสฺสชฺมปฺตฺโต
ปนุชฺช มํ อพฺพุหิ อุตฺตมฺงคํ.

๑๔. “ข้าพเจ้าเที่ยวแสวงหาเหง้าไม้ และ
ผลไม้ในป่า ได้พบหมีมีรูปร่าง
น่ากลัวยิ่งนัก มันวิ่งมาถึงข้าพเจ้า
โดยเร็ว ทำให้ข้าพเจ้าล้มลง แล้ว
กัทยอดอวัยวะข้าพเจ้า.

๑๕. สุวายํ วโณ ชฺชชฺติ กณฺฑชฺวายติ
สพฺพญจ กาลํ น ลภามิ สาทํ
ปโห ภวํ กณฺฑชฺมิมํ วิเนตฺตุ
ภฺรุตํ ภวํ ยาจิโต พุรหฺมณฺตถนุ”ติ.

๑๕. แผลนั้นก็เหวอะหวะ และเกิดคันขึ้น
ข้าพเจ้าไม่ได้ความสบายตลอดกาล
ทั้งปวง ท่านผู้เจริญคงสามารถ
กำจัดความคันนี้ได้ ท่านถูกข้าพเจ้า
วิ่งวอนแล้ว โปรดกระทำประโยชน์
แก่ข้าพเจ้าผู้เป็นพราหมณ์เถิด”.

ตตฺถ อสาทยนิติ สมฺภูฏสิ
อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา เลทฺทชฺชนา ปหฺรินฺติ
อตฺถเ. ปตติววา อฺปธาวิตฺวา. สห-
สฺสชฺมปฺตฺโตติ มํ สหสา อชฺชปฺตฺโต
สมฺปตฺโต. ปนุชฺชชาติ อด มํ
ปาเปตฺวา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ได้พบ
ความว่า ข้าพเจ้าเห็นหมีเดินมาจึงทูล
คือขว้างด้วยก้อนดิน. คำว่า วิ่ง คือ
วิ่งไล่มา. คำว่า ถึงโดยเร็ว ได้แก่
ถึงข้าพเจ้าโดยฉับพลัน คือถึงพร้อมแล้ว.
คำว่า ทำให้ล้ม ความว่า ครั้นแล้ว
ทำให้ข้าพเจ้าล้มลง.

อพฺพุหิติ มุเชน มม อุตฺตมฺงคํ
ลฺลวจิตฺวา ปกุกามิ ตโต ปฏฺจาย
อิมสฺมีเยว จาเน วโณ ชาโตติ.

คำว่า กัด ความว่า มันเอาปากกัด
ยอดอวัยวะข้าพเจ้าขาด แล้วหนีไป
ตั้งแต่นั้นมา จึงเกิดเป็นแผลนี้ขึ้นในที่
นี้แหละ.

สุวายนุตติ โส อัย ตโต ปฏุสชา ย
มยุหิ วโณ ชชชติ เจว ภณฺหุญจ
กโรติ ตปฺปจฺจยา ไชหิ สพุพกาลิ
กายิกเจตสิกสุขิ น ลภามิ. ปโหติ
สมตฺถโต.

พฺรหฺมณฺตฺถนฺตติ ภวํ มยา ยาจิตฺโต
อิเม พฺรหฺมณฺสฺส อตฺถํ กโรตุ อิหิ
เม ทฺวขํ มา ภวิสฺส หราหิตี วทติ.

โส ตสฺสา มุสวาทํ "สภาวโ"ติ
สทฺทหิตฺวา "สเจ เต เอวํ สุขํ โหติ
กิริสฺสามิ"ติ ตํ ปเทสํ โอลิเกตฺวา
อนนฺตรํ คาถมาห

๑๖. "คฺมุภีรฺรูปิ เต วโณ สโลหิตโต
อปฺพุตฺติโก ปนฺนคนฺโห มหาปี จ
กโรมิ เต กิณฺุจิกิ กสายโยคํ
ยถา ภวํ ปรมฺสุขี ภเวยฺยา"ติ.

ตตฺถ สโลหิตโต รตฺโตภาโส.
อปฺพุตฺติโก ปุติมฺสรฺหิตโต. ปนฺนคนฺโหติ

คำว่า แผลนี้นั้น ความว่า จำเดิมแต่นั้นมา แผลนี้นั้นของข้าพเจ้าก็เหวอะหะและทำให้คันขึ้น เพราะแผลนั้นเป็นปัจจัยและข้าพเจ้าไม่ได้ความสุขทางกายและทางใจตลอดกาลทั้งปวง. คำว่า ปโหคือสามารถ.

คำว่า ประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ผู้เป็นพราหมณ์ พระราชธิดารับสั่งว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าวิงวอนแล้ว จงกระทำประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ผู้เป็นพราหมณ์นี้ด้วยเถิด อย่าให้ความทุกข์นี้มีแก่ข้าพเจ้าขอท่านจงปิดเป่าเถิด.

พระดาบสนั้นเชื้อการกล่าวเท็จของพระธิดาว่า "เป็นความจริง" กล่าวว่ "ถ้าความสุขจะมีแก่ท่านอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็จักทำให้" จึงตรวจดูประเทศ(อวัยวะ)นั้นแล้ว กล่าวคาถาเป็นลำดับต่อไปว่า

๑๖. "แผลของท่านค่อนข้างลึก มีสีแดงไม่เน่าเปื่อย แต่มีกลิ่นเล็กน้อย ทั้งเป็นแผลใหญ่ ข้าพเจ้าจะทำการประกอบกระสายยาบางอย่าง ให้แก่ท่าน เท่าที่ท่านผู้เจริญ จะพึงมีความสุขอย่างยิ่งได้".

คำว่า มีโลหิต คือมีสีแดง. คำว่าไม่เน่าเปื่อย ได้แก่ เว้นจากเนื้อเน่า.

โลกิ์ ทุกคนุโธ. กสายโยคนุติ อหิ์
เกจิ รุกขกสายเย คเหตุวา ตว เตลสิ์
กสายโยคิ์ กริสฺสสามิตี.

ตโต นพินิกา คาถมาห

๑๗. “น มนุติโยคา น กสายโยคา
น โอสธา พุรหุมจาริ กมนุติ
ยิ์ เต มุฑุเตน วิเนหิ กณฺฑุ
ยถา อหิ์ ปรมสฺซี ภเวยฺยนุ”ติ.

ตตถ กมนุติติ โภ พุรหุมจาริ
อิมสฺมี มม วณฺเณ นว มนุติโยคา
น กสายโยคา น ปุปฺผลาทีนิ
โอสธานี กมนุติ อเนกวาริ์ กเตหิ
เตหิ เอตสฺส ผาสฺสกาโว น ภูตปุพฺโพ
ยิ์ ปน เต เอตี มุฑุ องคชาตี
เตน สมฺภูยิมาณสฺเสว ตสฺส กณฺฑุ
น โหติ ตสฺมา เตน วิเนหิ
กณฺฑุนุติ.

คำว้า มีกลิ่น คือมีกลิ่นเหม็นหน่อยหนึ่ง.
คำว้า ประกอบกระสายยา ความว้า
เรจักก็้อเอารสผาดจากต้นไม้บางชนิด
แล้วกระทำการประกอบน้ำกระสายยานี้
ให้แก่ท่าน.

ลำดับนั้น พระราชธิดานพินิกา
ตรัสพระคาถาว้า

๑๗. “ท่านผู้ประพตติพรหมจรรย์ การ
ประกอบมนต์ก็ไม่หาย การประกอบ
กระสายยากก็ไม่หาย โอสถทั้งหลาย
ก็ไม่หาย ท่านจงกำจัดความคัน
ด้วยเนื้ออ่อนของท่าน ท่านข้าพเจ้า
จะพึงมีความสุขอย่างยิ่งได้”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว้า (ไม่)
หาย ความว้า ท่านผู้ประพตติพรหมจรรย์
ผู้เจริญ การประกอบมนต์ก็ดี การประกอบ
กระสายยากก็ดี โอสถทั้งหลายมีดอกไม้
และผลไม้เป็นต้นก็ดี ย่อมไม่ซีมีซาบเข้า
ไปในแผลของข้าพเจ้านี้ได้ ความสบาย
ของแผลนี้ ยังไม่เคยเกิดมีจากสิ่งเหล่านั้น
อันกระทำแล้วหลายครั้ง แต่องคชาตอัน
อ่อนนิ่มของท่านนี้อันใด เมื่อแผลนั้นถูก
เสียดสีด้วยองคชาตอันอ่อนนิ่มนั้น ความ
คันย่อมไม่มีเลย เพราะฉะนั้น ขอท่านจง
กำจัดความคันด้วยองคชาตของท่านเถิด.

โส "สจจํ เอส ภณตี"ติ
 สลลกุเขตฺวา "เมถุนสํสฺสเคน สีสํ
 ภิชฺชติ ฉานํ ปรีหายี"ติ อชานนฺโต
 มาตุคามสฺส อทิฏฺฐปฺพุพฺพุตา เมถุน-
 ธมฺมสฺส อชานนภาเวน "ภาสฺซุชฺชนฺ"ติ
 วทนฺติยา ตาย เมถุนธมฺมํ ปฏฺิเสวิ,
 ตาวเทวสฺส สีสํ ภิชฺชติ ฉานํ
 ปรีหายิ.

โส เทว ตโย วาเร สํสคฺคํ กตฺวา
 กิลนฺโต หุตฺวา นิภฺษมิตฺวา สํ โอรุยฺห
 นหาตฺวา ปฏฺิปสฺสทฺธทรโก อาคนฺตฺวา
 ปณฺณสาลาย นิสีทิตฺวา ปฺนปฺิ ตํ
 "ตาปโส"ติ มณฺญมาโน วสณฺญจानํ
 ปุจฺจนฺโต คาณมาห

๑๘. "อิโต นุ โภโต กตเมน อสฺสโม
 กจฺจि ภวํ อภิรมฺสี อรณฺเบ
 กจฺจิ นุ เต มุลผลํ ปนฺหุติ
 กจฺจิ ภวณฺตี น วิหีสนฺติ วาฬํ"ติ.

ตตฺถ กตเมนาติ อิโต กตเมน
 ทิสภาเคน โภโต อสฺสโม. ภวณฺติ
 อาลปนเมตํ.

พระดาบสนั้น เข้าใจว่า "ผู้นี้พูด
 ความจริง" ไม่รู้ว่า "ศีลจะขาด ฉาน
 จะเสื่อมเพราะการร่วมด้วยเมถุน" เพราะ
 ตนไม่เคยเห็นสตรีมาก่อน และเพราะไม่
 รู้จักเมถุนธรรม เมื่อพระนางรับสั่งว่า
 "การทำอย่างนี้เป็นยา" จึงเสพเมถุน-
 ธรรมกับพระราชธิดานั้น ในทันใดนั่นเอง
 ศีลของดาบสนั้นก็ขาด ฉานก็เสื่อม.

ดาบสนั้น กระทำการร่วมสิ้น ๒-๓ ครั้ง
 เหน็ดเหนื่อย จึงออกไปลงสู่สระอาบน้ำ
 สงบระงับความกระวนกระวาย แล้วจึง
 มานั่งในบรรณศาลา สำคัญพระนางนั้น
 ว่า "เป็นดาบส" อยู่อีก เมื่อจะถามถึง
 ที่อยู่ จึงกล่าวคาถาว่า

๑๘. "อาศรมของท่านผู้เจริญ อยู่โดยทิศ
 ภาคไหนจากที่นี้หนอ ท่านผู้เจริญ
 ย่อมรื่นรมย์ในป่าแลหรือมูลผลอาหาร
 ของท่านมีเพียงพอแลหรือ สัตว์ร้าย
 ทั้งหลาย ไม่เบียดเบียนท่านผู้เจริญ
 บ้างหรือ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทางไหน
 ความว่า อาศรมของท่านผู้เจริญ จากนี้
 ไปอยู่ทางส่วนของทิศไหน. คำว่า ท่าน
 ผู้เจริญ นี้เป็นคำสำหรับเรียก.

ตโต นพินิกา จตฺสฺโส คาถา อภาสิ แต่่นั้พระรัตนพินิกา ได้ทรงภาษิต ๔
คาถาว่า

๑๙. “อิโต อุกฺกุ อุตฺตฺราโย ทิสายํ
เขมา นที หิมวฺนฺตา ปภาติ
ตฺสฺสา ตีเร อสฺสโม มยฺหิ รมฺโม
อโห ภวํ อสฺสมํ มยฺหิ ปสฺเส.

๒๐. อมฺพา จ สาလာ ติลกา จ ชมฺพุโย
อุทฺทาลกา ปาฏฺลิโย จ ฉุฉุลา
สมฺนฺตโต กิปุริสาภิตีตํ
อโห ภวํ อสฺสมํ มยฺหิ ปสฺเส.

๒๑. ตาลา จ มุลา จ ผลา จ เมตฺถ
วณฺณน คณฺเณ อฺเปตฺรุปี
ตํ ภูมิภาเคหิ อฺเปตฺรุปี
อโห ภวํ อสฺสมํ มยฺหิ ปสฺเส.

๒๒. ผลา จ มุลา จ ปนฺตเมตฺถ
วณฺณน คณฺเณ รเสนฺอุปฺตา
อายนฺติ จ ลุทฺทกา ตํ ปเทสํ
มา เม ตโต มุลผลํ อหาสนฺ”ติ.

๑๙. “แม่น้ำชื่อเขมา ย่อมปรากฏแต่ป่า
หิมพานต์ ในทิศเหนือตรงไปจาก
ที่นี่ อาศรมอันน้ำรินรมย์ของ
ข้าพเจ้าอุยฺริมฝั่งแม่น้ำนั้น โอ ท่าน
ผู้เจริญ ควรจะไปเยี่ยมอาศรมของ
ข้าพเจ้าบ้าง.

๒๐. ต้นมะม่วง ต้นรัง ต้นมะพลับ
ต้นหว้า ต้นราชพฤกษ์ และต้น
แคฝอย มีดอกบานดีแล้ว โอ
ท่านผู้เจริญ ควรจะไปเห็นอาศรม
ของข้าพเจ้า ซึ่งมีพวกกษัตริย์กำลัง
ชบร้งอยู่โดยรอบ.

๒๑. ต้นตาลพร้อมทั้งรากและผล มีรูป
อันประกอบด้วยสี่และกลืน มีอยู่
ในที่นั้น ที่นั้นมีรูปอันประกอบด้วย
ภูมิจาค โอ ท่านผู้เจริญควรจะไป
เยี่ยมอาศรมของข้าพเจ้าบ้าง.

๒๒. ผลไม้และเหง้าไม้ อันประกอบด้วย
สี่ กลืน และรส มีอยู่มากในที่นั้น
และพวกพรานป่า ย่อมไปมาสู่
ประเทศนั้น พรานป่าเหล่านั้น อย่า
พึงลักเอาเหง้าไม้และผลไม้ไปจาก
อาศรมนั้นของข้าพเจ้าเสียเลย”.

ตตถ อุตฺตรายนฺติ อุตฺตราย.
 เขมาติ เอวํ นามิกา นที. หิมวฺนฺตา
 ปภาตීติ หิมวฺนฺตโต ปวตฺตติ. อโหติ
 ปตฺถนตฺถเ. นิปาโต. อุตฺทาลกาทิ
 วาตสมาตกา. กิปริสาภิกิฉฺตฺนฺติ สมฺนฺตโต
 ปริวารेतฺวา มรฺุรฺสทฺเทน คายนฺตฺเทหิ
 กิปริเสหิ อภิกิฉฺตี.

ตาลา ๑ มูลา ๑ ผลา
 ๑ เมตฺถาติ เอตฺถ มม อสุสม
 ปาสาทิกา ตาลรฺุทฺธา ๑ เตสฺสญฺเวย
 วณฺณคนฺธาทิสฺมปฺนฺนา สกณฺฑทฺสงฺฆาตา
 มูลา ๑ ผลา ๑. ปนฺทุตเมตฺถาติ
 นานารฺุทฺฆผลา ๑ รฺุทฺฆวฺลฺลิมูลา ๑
 ปนฺทุตา เอตฺถ.

มา เม ตโตติ ตํ มม อสุสมปทํ
 สมฺพหฺลฺลา ลุทฺทกา อาคจฺฉนฺติ มยา
 เจตฺถ อหริตฺวา จปีติ พหุ มรฺุรฺรลํ
 มุลผลํ อตฺถิ เต มยิ จิรายนฺต
 มุลผลํ หเรยฺยุ เต ตโต มม มุลผลํ
 มาหริสฺสุ ตสฺมา สเจปี มยา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อุตฺตราย
 คือในทิสฺสุดฺร. คำว่า เขมา ได้แก่แม่น้ำ
 มีชื่ออย่างนั้น. คำว่า ปฺรภาทฺแต่ปภา
 หิมพานต์ ได้แก่ เป็นไปแต่ป่าหิมพานต์.
 ศัพท์ว่า อโห เป็นนิบาตลงในเนื้อความ
 ว่า ปฺรารรณนา. คำว่า ตันฺรราชพฤทฺษ
 ได้แก่ ตันหม่าลม. คำว่า พวกกินนร
 กำลังข้บร้อง ความว่า พวกกินนรกำลัง
 แวดล้อม ข้บร้องด้วยเสียงอันไพเราะอยู่
 โดยรอบ.

คำว่า ตันฺตาลพริ้อมทั้งรากและ
 ผลไม้ในอาศรมของข้าพเจ้านี้ ความว่า
 ตันตาลอันนำเลื่อมใส เหง้าไม้กล่าวคือ
 เผือกมัน และผลไม้ทั้งหลายอันสมบุรณ์
 ด้วยสีและกลิ่นเป็นต้นของมันนั่นเอง มีอยู่
 ในอาศรม ของข้าพเจ้านี้. คำว่า ผลไม้
 เหง้าไม้มีอยู่มากในอาศรมนี้ ความว่า
 ต้นไม้ ผลไม้ชนิดต่าง ๆ และเหง้าไม้
 เครื่องเถาทั้งหลายมีอยู่มากในอาศรมนี้.

คำว่า อย่าได้ลักเอาของข้าพเจ้าไป
 จากนั้น ความว่า นายพวานมากด้วยกัน
 มาสู่อาศรมบพของข้าพเจ้า อนึ่ง เหง้าไม้
 ผลไม้มีรสอร่อย ที่ข้าพเจ้านำมาเก็บไว้
 ในอาศรมนั้น มีอยู่มากมาย เมื่อข้าพเจ้า
 ชักเข้าอยู่พวานเหล่านั้นพึงลักเอาเหง้าไม้

สทุธิ อาคณฺตุกาโม เอหิ โน เจ
อหํ คมิสฺสามีติ อาห.

และผลไม้ไปเสีย พรวานเหล่านั้นอย่าได้
ลักเอาเหง้าไม้และผลไม้ของข้าพเจ้าไป
เสียจากอาศรมนั้นเลย เพราะฉะนั้น
แม้ถ้าท่านปรารธนาจะมากับข้าพเจ้า
ก็จงมา ถ้าไม่ปรารธนาข้าพเจ้าจักไป.

ตํ สตุวา ตาปโส ยาว ปิตุ
อาคมนา อริวสาเปตุํ คากมาห

พระดาบสครั้นฟังคำนั้น หวังจะให้
พระนางรออยู่นกว่าบิดาจะกลับมา จึง
กล่าวคาถาว่า

๒๓. "ปีตา มม มุลผลเสสนํ คโต
อิทานิ อาคจฺฉติ สายกาเล
อุโฆว คจฺฉามเส อสฺสมนุตํ
ยาว ปีตา มุลผลโต เอตุ"ติ.

๒๓. "บิดาของเราไปแสวงหามูลผลอาหาร
จะกลับมาเย็นวันนี้ เราทั้งสองจะ
ไปสู่อาศรมนั้น จนกว่าบิดากลับ
มาจากการแสวงหามูลผลอาหาร".

ตตถ อุโฆว คจฺฉามเสติ มม
ปีตุ อาโรเจตฺวา อุโฆว คมิสฺสาม.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เรา
ทั้งสองจะไป ความว่า เราทั้งสองจักบอก
แก่บิดาของเราแล้วจักไป.

คโต สา จินฺเตสิ "อัยํ ตาว
อรณฺเณว วพฺพตฺติภาเวน มม อิตฺถึภาวํ
น ชานาติ ปีตา ปนสฺส มํ ทิสฺวา
ชานิตฺวา 'ตุวํ อึธ กึ กโรสี'ติ
ภาชโกภฺยิยา ปหริตฺวา สึสํปี เม
ภินฺทุเยย ตสฺมี อนาคเตเยว มยา
คณฺตุํ วฏฺฏติ อาคมนกมฺมี เม
นิฏฺฐิตนฺ"ติ. สา ตสฺส อาคมนฺุบายํ
อาจิกฺขนฺตุํ อิตฺริ คากมาห

ลำดับนั้น พระนางทรงดำริว่า
"ดาบสนี้ยังไม่รู้จักว่าเราเป็นผู้หญิงเพราะ
เธอเจริญเติบโตมาในป่าที่เดียว ส่วนบิดา
ของเธอพอเห็นเราเข้าก็จะรู้ทันที แล้วจะ
ถามว่า 'เจ้ากระทำการอะไรกันในพื้นที่นี้' ดังนี้
ฟังดีด้วยปลายไม้คานทำแม่ศีรษะของเรา
แตก เมื่อบิดาของเธอ นั้นยังไม่มานั้นแหละ
เราควรไปเสียก่อน แม้การงานที่เรา
มาก็สำเร็จแล้ว". พระนางเมื่อจะบอกอุบาย
การกลับแก่ดาบสนั้น จึงตรัสคาถาต่อไปนี้ว่า

๒๔. "อญเณ พหู อีสโย สารฐุปา
 ราชีสโย อนุมคฺเค วสนฺติ
 เตเยว ปุจฺเจสิ มมสฺสฺมนฺตํ
 เต ตํ นยิสฺสฺนฺตํ มม สกาเส"ติ.

ตตฺถ ราชีสโยติ สฺมม มยา
 น สกฺกา จิรายิตฺตุ อญเณ ปน
 สารฐุสกาวา พุราหฺมณีสโย จ ราชีสโย
 จ อนุมคฺเค มม อสฺสฺสมสฺส
 มคฺคปฺสฺเส วสนฺติ อหํ เตสํ
 อากิจฺชิตฺวา คมิสฺสํสามิ ตฺวํ เต
 ปุจฺเจยฺยาสิ เต ตํ มม สฺนฺตํกํ
 นยิสฺสฺนฺตํติ.

เอวํ สา อุตฺตโน ปลายนฺุบายํ
 กตฺวา ปณฺณสาลโต นิขมิตฺวา ตํ
 โอโลเกนฺตเมว "ตฺวํ นีวตฺตา"ติ วตฺวา
 อาคมนมคฺเคเนว อมจฺจํ สฺนฺตํกํ
 อคฺมาสิ. เต ตํ คเหตุวา ขนฺธาวารํ
 คนฺตฺวา อนุปฺพุเพน พาราณสี
 ปาปฺณีสฺสุ. สกฺโกปี ตํ ทิวสเมว
 ตฺสฺสิตฺวา สกฺลภฺภูเจ เทวํ วสฺสาเปสิ.
 ตโต สฺสุภิกฺขิ ขนปทํ อโหสิ.
 อีสฺสิสฺงคฺดาปสฺสฺสปี ตาย ปกฺกนฺตมตฺตาย
 เอว กายเ ทาโท อฺปฺปชฺชฺชิ. โส

๒๕. "ฤาษีมีรูปสวยเหล้าอื่น เป็นอันมาก
 ฤาษีผู้เป็นพระราชา ย่อมอยู่ใกล้
 ทางโดยลำดับ ท่านพึงถามถึง
 อาศรมของข้าพเจ้า กระท่านพวก
 นั้นเกิด ท่านพวกนั้นจักนำท่าน
 ไปที่สำนักของข้าพเจ้า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระ-
 ราชฤาษี ความว่า ดูกรสหาย เราไม่อาจ
 จะชักช้าอยู่ได้ เพราะว่าพราหมณ์ฤาษี
 และราชฤาษีผู้ที่มีรูปสวยเหล้าอื่นอาศัยอยู่
 ตามทาง คือข้างทางแห่งอาศรมของเรา
 เราจักบอกแก่ฤาษีเหล่านั้น แล้วจักไป
 ท่านพึงถามฤาษีเหล่านั้น ฤาษีพวกนั้น
 จักนำท่านไปสู่สำนักของเรา.

พระนางกระทำอุบายที่ตนจะหนี
 ไปอย่างนี้แล้ว จึงออกจากบรรณศาลา
 กล่าวกับพระดาบสผู้แลดูอยู่นั้นว่า "ท่าน
 จงกลับเกิด" แล้วได้เสด็จไปสู่สำนัก
 ของอำมาตย์ทั้งหลาย ตามทางที่เสด็จมา
 นั้นแล. อำมาตย์เหล่านั้น ก็พาพระราชา-
 ริดานั้นไปสู่กองทัพ แล้วก็กลับไปถึงกรุง
 พาราณสีโดยลำดับ. แม้ทำวสัฏกะก็ทรง
 ยินดีแล้วในวันนั้นนั่นแหละ จึงให้ฝนตก
 ในแคว้นทั้งสิ้น. แต่กาลนั้นมา ขนบที่ได้หา
 ภิกาหารได้โดยง่าย. ฝ่ายอิสสิงคดาบส

กมฺเปนฺโต ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา
วากจิริ ปารุปีตฺวา โสจฺนฺโต นิปฺชฺชิ.

พอพระนางหลีกไปเท่านั้น ก็เกิดความ
เร้าร้อนในกาย. ดาบสนั่นสนั่นสะท้านอยู่
เข้าไปสู่บรรณศาลา ห่มผ้าเปลือกไม้
นอนเศร้าโศกอยู่.

โพธิสฺสโต สายํ อาคนฺตฺวา ปุตฺตํ
อปฺสฺสนฺโต “กํ หนุโข คโต”ติ กาชํ
โธตาเรตฺตฺวา ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา ตํ
นิปฺนฺนํ ทิสฺวา “ตาท กิ กโรสี”ติ
ปิฏฺจี ปริมฺชฺชนฺโต ติสฺโส คากา
อภาสิ

พระโพธิสัตว์กลับมาในเวลาเย็นไม่เห็น
บุตร คิดว่า “บุตรของเราไปไหนหนอแล”
จึงวางหาบลงเข้าไปสู่บรรณศาลา เห็น
บุตรนอนอยู่จึงถามว่า “ลูกเอ๋ย เจ้าทำ
อะไร” จึงลูบหลังได้กล่าว ๓ คาถาว่า

๒๕. “น เต กฏฺจานิ ภินฺนานิ
น เต อุทกมาภตํ
อคฺคิปี เต น หาสิตो
กิณฺนุ มนฺโทว ฉายสิ.

๒๕. “พินเจ้าก็ไม่ได้หัก น้ำเจ้าก็ไม่ตักมา
แม่ไฟเจ้าก็ไม่ได้ติด เจ้าจะอ่อนใจ
ชบเขาอยู่ทำไมหนอ.

๒๖. ภินฺนานิ กฏฺจานิ หุโต จ อคฺคิ
ตปนีปี เต สมิตา พุรฺหมจฺจริ
ปีจฺญจ มยฺหิ อุทกญฺจ โหติ
รมสิ ตฺวํ พุรฺหมญฺโต ปุรฺตฺถา.

๒๖. ดูกรบุตร ผู้ประพฤติพรหมจรรย์
เมื่อก่อนพินเจ้าก็เคยหัก และไฟเจ้า
ก็เคยติด แม่ไฟสำหรับผิงเจ้าก็เคย
จัดไว้ ตั้งเจ้าก็เคยตั้ง น้ำเจ้าก็เคย
ตักไว้ให้เรา วันอื่น ๆ เจ้าเป็นผู้
ประเสริฐยินดีอยู่.

๒๗. อภินฺนกฏฺจิสฺสิ อนาภโตทโก
อหาปิตคฺคิสิ อสิทฺทโมชโน
น เม ตฺวํ อาลปฺสิ มมฺชฺช
นญฺจํ หนุ กิ เจตฺสึกญฺจ ทฺกฺชนฺ”ติ.

๒๗. วันนี้เจ้าไม่หักพิน ไม่ตักน้ำ ไม่
ติดไฟ ไม่จัดเครื่องบริโภคไว้ ไม่
ทักทายเรา ของอะไรของเจ้า
หายไปหรือ หรือว่าเจ้ามีทุกข์อะไร
ในใจ”.

ตตถ **ภินูนานีติ** อรณฺณโต
อุทฺธฏฺฐานิ **น** **หาสิตฺติ** **น** **ชฺลิตฺโต**.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **หัก**
คือหักแล้วจากป่า. คำว่า **ไม่ติด** คือ
ไม่ติดไฟให้ลุกโชน.

ภินูนานีติ ปุพฺเพ ตยา มมาคฺคฺคณเวลาย
กฏฺฐานิ **อุทฺธฏฺฐานเว** **โหนฺติ**.

คำว่า **หัก** ความว่า เมื่อก่อนในเวลา
เรากลับมา เจ้าได้หักพินมาไว้เรียบร้อยแล้ว.

หฺโต **จ** **อฺคฺคฺติ** **อฺคฺคิ** **จ** **หฺโต**
โหฺติ.

คำว่า **และไฟเจ้าก็เคยบูชา** ความว่า
และไฟเจ้าก็บูชาเหมือนกัน.

ตปฺนีติ วิสิพฺพนอฺคฺคิสงฺฆาตา **อฺคฺคิ**
ตปฺนีปิ **เต** **สมิตาว** **สยเมว** **สํวิทฺทิตาว**
โหฺติ. **ปีจฺนฺติ** **มม** **วสนฺตฺถาย** **ปีจฺนฺจ**
ปญฺณตฺตเมว **โหฺติ**. **อุทฺทกฺญจฺติ**
ปาทโรวณอุทฺทกฺมฺปิ **อุปฺภูจฺจาปีตเมว** **โหฺติ**.
พฺรหฺมฏฺโตติ **ตฺวํปี** **อิโต** **ปฺรตฺถา**
เสฏฺฐฏฺโต **อิมฺสฺมี** **อฺสฺสเม** **อภิรฺมฺสิ**.

คำว่า **ไม่สไฟ** ความว่า แม้ไม้ที่ทำให้
เกิดไฟกล่าวคือไฟสำหรับผิง เจ้าเคยจัด
เช่นกัน คือจัดแจงไว้ด้วยตนเองเช่น
เดียวกัน. คำว่า **ตั้ง** ความว่า **และตั้ง**
เจ้าก็จัดตั้งไว้เรียบร้อยแล้ว เพื่อให้เราพัก.
คำว่า **และน้ำ** ความว่า แม่น้ำสำหรับ
ล้างเท้าเจ้าก็ตักตั้งไว้เรียบร้อยแล้ว. คำว่า
เป็นผู้ประเสริฐ ความว่า ในกาลก่อน
แต่นี้ แม้เจ้าก็เป็นผู้ประเสริฐรื่นรมย์อยู่ใน
อาศรมนี้.

อภินฺนภฺภูจฺโสสีติ **โสทานิ** **อชฺช**
อนุทฺธฏฺภฺภูจฺ. **อสิทฺโฆชฺไนติ** **น** **เต**
กิลฺลจฺ **อมฺหากํ** **กนฺทฺมฺลํ** **วา** **ปญฺณํ**
วา **เสทิตํ**. **มมชฺชชาติ** **มมํ** **ปฺตฺต**
อชฺช **น** **เมว** **ตฺวํ** **อาลปฺสิ**. **นฺภูจฺ**
นุ **ภินฺติ** **กิ** **นุ** **เต** **นฺภูจฺ**

คำว่า **เจ้าไม่หักพิน** ความว่า บัดนี้
ในวันนี้เจ้าไม่ได้หักพิน. คำว่า **ไม่จัด**
เครื่องบริโภค ความว่า เจ้าไม่จัดเตรียม
เหล้ามันหรือใบไม้ สำหรับเราทั้งสองไว้
สักน้อยหนึ่งเลย. คำว่า **กับเราในวันนี้**
ความว่า ลูกเอ๋ยวันนี้เจ้าไม่ทักทายพ่อ

วา ก็ วา เจตสิกทุกข์ อภขาทิ
เม นิปนฺนการณนฺติ ปุจฺฉติ.

โส ปิตุ วจฺนี สุตฺวา ตํ
การณํ กถเณโต อาห.

๒๘. "อิธาคมา ชฎิลโถ พุรหมจาริ
สุทฺตฺสเนยฺโย สุตฺนุ วิเนติ
เนวาทิทีโฆ น ปนาติรสฺโส
สูกณฺหกณฺหจฺจทเนหิ โภโต.

๒๙. อมสฺสุชาโต อปุราณวณฺณี
อาธารุรูปญจ ปนสฺส กณฺเจะ
เทว ยมา คณฺฐา อุเร สฺสุชาตา
สฺวณฺณตฺติณฺสุสนฺนิภา ปภสฺสรา.

๓๐. มุขญจ ตสฺส ภุสทฺตฺสเนยฺยํ
กณฺเณสฺส ลมฺพนฺติ จ กุณฺจิตคฺคา
เต โชตเร จรโต มาณวสฺส
สุตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต.

๓๑. อณฺญา จ ตสฺส สฺยมาณี จตฺสฺโส
นีลา ปิตา โลหิตกา จ เสตา

เลย. คำว่า **อะไร**ของเจ้าหายไปหรือ
บิดาถามว่า อะไรของเจ้าหายไป หรือ
ว่ามีทุกขในใจอะไร เจ้าจงบอกเหตุที่
เจ้านอน แก่พ่อเถิด.

พระดาบสนั้น สดับคำของบิดา
เมื่อจะบอกเหตุ นั้น จึงกล่าวว่า

๒๘. "ชฎิลผู้ประพฤติพรมจรรย์มา ณ
อาศรมนี้ ชฎิลนั้นมีรูปร่างน่าดู
มีรูปสันทัด ไม่สูงเกินไป และไม่
ต่ำเกินไป นำมาซึ่งรัศมี ศีรษะ
ของชฎิลผู้เจริญนั้นด่างาม เพราะ
ปกคลุมด้วยผมดำเป็นเงางาม.

๒๙. ไม่มีหนวดเครา มีผิวพรรณไม่แก่
เครื่องประดับเป็นรูปเชิงบาตร มี
อยู่ที่คอชฎิลนั้น ปุ่มสองข้างงาม
เปล่งปลั่งรุ่งเรือง ดูจกัอนทองคำ
เกิดดีแล้วที่อกของชฎิลนั้น.

๓๐. และหน้าของชฎิลนั้น น่าดูยิ่งนัก
กรรเจียกจรห้อยอยู่ที่หูทั้งสองข้าง
กรรเจียกเหล่านั้น ย่อมแวววาวเมื่อ
มาณพเดินไปมาอยู่ สายรัดขภูอัน
ประดับแล้ว ก็มีคววมงามแพรวพราว.

๓๑. เครื่องประดับเหล่านี้ อีก ๔ ประการ
ของชฎิลนั้น มีสีเขียว สีเหลือง

ตา สัสเร จรโต มาณวสฺส
ติริฎิสงฺฆมาริว ปาวุสฺสมฺหิ.

สีแดง และสีขาว เมื่อมาณพเดิน
ไปมาอยู่ เครื่องประดับเหล่านั้น
ย่อมดั่งกริ่งกร่างราวกะหมุ่นกติริฎิ
ร้องในฤดูฝนตก ฉะนั้น.

๓๒. น เมขลํ มุณฺษมยํ ธาเรติ
น สนฺถเร โน ปน ปพฺพชฺชสฺส
ตา โขตเร ชฺงฺฆนฺนฺตเร วิลคฺคา
สเตริตา วิชฺชิวฺรุตฺตลิกฺเข.

๓๒. ขฎิฉนั้นไม่ได้คาดเครื่องรัดเอวที่ทำ
ด้วยหญ้าปล้อง ไม่ได้นุ่งห่มผ้าที่ทำ
ด้วยเปลือกไม้เหมือนพวกเราผ้านุ่ง
ผ้าห่มเหล่านั้น ติดพันอยู่ระหว่างขา
งามโชติช่วงปลิวสะบัด ดังสายฟ้า
แลบในอากาศ.

๓๓. อชิลกานิ จ อวณฺฎกานิ
เหฎฺฐา นภฺยา กฏิสฺสโมหิตานิ
อฆฺมฏฺฐิกา นิจฺจกัฬิ กโรนฺติ
หนฺตาด ตี รุกฺขผลานิ ตานิ.

๓๓. ข้าแต่พ่อ ผลไม้อะไรเหล่านั้น
ไม่เนา ไม่มีขั้ว ติดอยู่ที่สะเอว
อยู่ภายใต้สะดือ ไม่ได้กระทบกัน
กระทำการเล่นอยู่เป็นนิตย์.

๓๔. ชฎา จ ตสฺส ภูสทสฺสเนยฺยา
ปโรสตี เวลฺลิตคฺคา สฺคนฺธา
เทวธา สีโร สาธุ วิมตฺตฺรโป
อโหนุ โข มยฺห ตถา ชฎาสฺส.

๓๔. อเนิง ชฎาของมาณพนั้นน่าดูยิ่งนัก
มีปลายอนมากกว่าร้อย มีกลิ่น
หอม ศีรษะมีรูปแบ่งด้วยดี เป็น
๒ ส่วน โอ ขอให้ชฎาของเราเป็น
เช่นนั้นเถิดหนอแล.

๓๕. ยทา จ โส ปกิริติ ตา ชฎาโย
วณฺเณน คนฺเณน อุเปตฺรปา
นีลุปฺปลิ วาตสเมริตฺวา
ตเถว สํวายติ ปนสฺสโม อยํ.

๓๕. อเนิง ในคราวใด มาณพนั้นขยาย
ชฎาเหล่านั้น มีรูปประกอบด้วยสี
และกลิ่น ในคราวนั้นอาศรมนี้ ก็
หอมฟุ้งไปหมดเหมือนดอกอุบลเขียว
ที่ถูกลมร่ำเหยียด ฉะนั้น.

๓๖. ปังโก จ ตสฺส ภูสทสฺสเนยฺโย
เนตาทีโส ยาทีโส มยฺห กาโย
โส วายติ เอริโต มาลฺุเตน
วณฺเณ ยถา อคฺคคิมฺเห สฺมุลฺลํ.

๓๗. นิหนฺติ โส รุกฺขผลํ ปจฺพฺยา
สุจิตฺตฺรูปิ รุจิริ ทสฺสเนยฺยํ
ขิตฺตตฺตฺวา ตสฺส ปฺนเรติ หตฺถํ
หนฺตาท กิ รุกฺขผลํ นฺุโข ตํ.

๓๘. ทนฺดา จ ตสฺส ภูสทสฺสเนยฺยา
สุทฺธา สฺมา สงฺขวรูปปฺนฺนา
มโน ปฺลาเทนฺติ วิวริยมานา
น หิ นฺุณ โส สากมฺขาทิ เตหิ.

๓๙. ออกฺกสฺ อคฺคพิตฺ มุหฺ มุหฺ
อุหฺ อฺนุทฺธตฺ อจฺปฺลมสฺส ภาสิตฺ
รุหฺ มนฺุญญํ กรวิกฺสุสฺสรํ
ทหฺยงฺคมฺ รมฺขยเตว เม มโน.

๓๖. อนึ่ง ภายของข้าพเจ้ามีสิ่งสกปรก
เช่นใด ภายของมาณพนั้นหาเป็น
เช่นนั้นไม่ น่าดูยิ่งนัก ภายนั้นถูก
ลมรำเพยพัดแล้ว ย่อมหอมฟุ้งไป
เหมือนปามีดอกไม้บานดี ในปลาย
ฤดูร้อน ฉะนั้น.

๓๗. มาณพนั้น ขว้างผลไม้ลงบนพื้นดิน
มีรูปวิจิตรงดงามน่าดู อนึ่ง ผลไม้
ที่ขว้างไปแล้ว ย่อมมาสู่มือของ
มาณพนั้นอีก ข้าแต่พ่อ ผลไม้
นั้น มีชื่อผลไม้อะไรหนอ.

๓๘. อนึ่ง พันของมาณพนั้น น่าดูยิ่งนัก
สะอาดเรียบเสมอ ดังสังข์อัน
ประเสริฐบังเกิดแล้ว เมื่อแยมออก
มาณพเปิดปากอยู่ ย่อมทำใจ
(ข้าพเจ้า) ให้ผ่องใส มาณพนั้น
คงไม่เคยยวมักด้วยฟันเหล่านั้น เป็น
แน่แท้.

๓๙. คำพูดของมาณพนั้น ไม่หยาบคาย
ไม่คลาดเคลื่อน ไพเราะ อ่อนหวาน
ตรง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่คลอนแคลน
เสียงของเขาเป็นเครื่องพู่ใจ จับใจ
เหมือนเสียงนกการเวก ทำใจ
ข้าพเจ้าให้กำหนดยิ่งนัก.

๔๐. พินทุสุสโร นาทิวิสสุฏฐวากุโย
น นูน สชฌมายมตีปฺปยุตฺโต
อิจฺจามิ โข ตํ ปุณฺทเว ทุฏฺฐํ
มิตฺตณฺหิ เม มาณฺวาทุ ปฺรตฺถา.
๔๑. สฺสณฺหิ สพฺพตฺถ วิมฺภูจิมํ วนํ
ปฺฤ สฺชชาติํ ขรปฺตฺตสนฺหิํ
เตเนว มํ อุตฺตริยาน มาณโว
วิวริย อฺรุ ชงฺขเนน ปิพฺยิ.
๔๒. ตปนฺติ อากฺขนฺติ วิโรจเร จ
สเตริตา วิชฺชวรินฺตลิกฺเข
พาหา มุฑฺฒ อณฺชนโลมสฺทิสฺสา
วิจิตฺตวณฺณวฺจฺฉลิกฺกสฺส โสภเร.
๔๓. อกฺกุกฺกสฺงฺโก น จ ทีฆโลโม
นชฺชสฺส ทีฆา อปี โลหิตคฺคฺคา
มุฑฺฒิ พาหาหิ ปฺลิสฺสชฺชนฺโต
กฺลฺยฺยานฺนุโป รมยํ อฺปฺภูจฺหิ.
๔๐. เสียงของมาณพนั้น เป็นเสียงหยด-
ย่อย มีถ้อยคำไม่สะดัดสะบึง ไม่
ประกอบด้วยเสียงพึมพำ ข้าพเจ้า
ยอมปรารถนาจะเห็นมาณพนั้นอีก
เพราะมาณพนั้น เป็นมิตรข้าพเจ้า
มาแล้วในกาลก่อน.
๔๑. แผลตอสนิหิตีเกลี้ยงเกลตา ในที่
ทั้งปวง เป็นแผลใหญ่เกิดดีแล้ว
เหมือนกับกล้วยบัวตูม มาณพนั้น
ทับข้าพเจ้าด้วยแผลนั้นนั้นแล แยก
ขาออก เอาแข้งเบียดไว้.
๔๒. รัศมีที่ชานออกจากกาย ของมาณพ
ยอมเปล่งปลั่ง สว่างไสว รุ่งเรือง
คล้ายสายฟ้าแลบแปลบปลาบอยู่
ในอากาศ ฉะนั้น แขนทั้งสองของ
มาณพนั้นก็อ่อนนุ่ม มีขนเหมือน
ขนดอกอัญชัน แม่มือของมาณพ
นั้น ก็ประกอบไปด้วยนิ้วมือเรียวยาว
วิจิตรงดงาม.
๔๓. มาณพนั้นมีร่างกายไม่ระคาย และ
มีขนไม่ยาว เล็บของมาณพนั้นยาว
มีปลายเป็นสีแดง มาณพนั้นมี
รูปร่าง กอดรัดข้าพเจ้าด้วยแขน
อันอ่อนนุ่ม บำรุงบำเรอข้าพเจ้า
ให้มีความรื่นรมย์.

๔๔. ทุมสุส ตูลุปนิภา ปภัสสรา
 สุวณฺณกมฺพุตลวฏฺฏสุจฺจวี
 หตฺถา มุฑฺฑ เตหิ มํ สํสุตฺตวา
 อิตฺโต คิตฺโต เตน มํ ทนฺนติ ตาต.

๔๕. น นฺน โส ขาริวิธํ อหาลิ
 น นฺน โส กฏฺฐจฺฉานิ สยํ อภญฺจติ
 น นฺน โส ทนฺนติ ทุมเม กุจฺฉาริยา
 น ปิสุส หตฺถเกสุ ชิลานิ อตฺถติ.

๔๖. อจฺจวโร โข ตสฺส วณฺํ อกาสิ
 โส มํ พุริวํ สุชิตํ มํ กโรหิ
 ตาหํ กริ เตน มมาปิ โสชฺชยํ
 โส จ มํ พุริวํ สุชิตฺตสมิตฺติ พุรฺหม.

๔๗. อยฺยญฺ เต มาลฺลวปฺนฺนฺนสนฺนฺตตา
 วิกิตฺตฺตฺตฺตฺตว มยา จ เตน จ
 กิลนฺนฺนฺนฺนฺนฺน อุตฺเท รमितฺตวา
 ปุณฺนฺนฺนฺนฺนฺนฺน ปนฺนฺนฺนฺนฺนฺน วชาม.

๔๔. ข้าแต่พ่อ มือของมาณพอ่อนนุ่มน้อม
 เหมือนกับสำลี งามเปล่งปลั่ง มี
 พื้นฝ่ามือกลม และมีผิวเกลี้ยงเกลา
 ดี ดุจกระจกทอง เมื่อมาณพนั้น
 จับต้องข้าพเจ้าด้วยมือทั้งสองนั้น
 แล้ว ไปจากที่นี่ ย่อมทำให้ข้าพเจ้า
 เร้าร้อนด้วยสัมผัสนั้น.

๔๕. มาณพนั้น มิได้นำหีบเครื่องมือ
 มาแน่ มิได้หักฟืนเองแน่ มิได้ฟืน
 ต้นไม้ด้วยขวานแน่ แม้ในมือของ
 มาณพนั้น จึงไม่มีความกระด้าง.

๔๖. หมี้ได้กระทำแผล แก่มาณพนั้นแล
 เธอจึงกล่าวกะข้าพเจ้าว่า ขอท่าน
 จงกระทำข้าพเจ้าให้มีความสุขเถิด
 ข้าพเจ้าจึงทำเธอให้มีความสุข แม้
 ข้าพเจ้า ก็มีมีความสุขกับมาณพนั้น
 ข้าแต่ท่านผู้เป็นพรหม เธอบอก
 ข้าพเจ้าว่า เรามีความสุขแล้ว.

๔๗. ก็ที่ อันปลูลาดด้วยใบเถายานทราย
 ของท่านนี้ กระจุกกระจายแล้ว
 เพราะข้าพเจ้าและมาณพนั้น เรา
 ทั้งสองเหน็ดเหนื่อยแล้ว ก็รินรมย์
 กันในน้ำ ก็เข้าสู่กุฎอันมุงด้วยใบไม้
 บ่อย ๆ.

๔๘. น มชฺช มนฺตา ปฏิกฺขณฺติ ตาต
น อคฺคิหุตฺตํ นปี ยถฺย ตตฺร
น จาปี เต มุลผลานิ ภูณฺเช
ยาว น ปสฺสสามิ ตํ พุรฺหมจาริ.

๔๙. อทฺธา ปชานาสิ ตฺวปี ตาต
ยสฺสํ ทิสายํ วสฺเต พุรฺหมจาริ
ตํ มํ ทิสํ ปาปย ตาต ชิปปิ
มา เต อหํ อมริ อสฺสมมฺหิ.

๕๐. วิจิตฺรมุลฺลณฺหิ วณฺํ สุตํ มยา
ทิสากิขฺมุจํ ทิสสงฺฆเสวิตํ
ตํ มํ วณฺํ ปาปย ตาต ชิปปิ
ปุวา เต ปาณํ วิชฺหามิ อสฺสเม"ติ.

ตตฺถ อธิวาทิตฺวา ตาต อิมํ
อสฺสมปทํ อาคโต. สุตฺตสฺสเนยฺโยติ
สฺสุจฺจํ ทสฺสเนยฺโย. สุตฺตฺตฺวา สฺสุจฺจํ
ตฺตฺวา นาทิกิโธ นาทิกฺกุโธ. วิเนตีติ

๔๘. ข้าแต่พ่อ ในวันนั้นมันต์ทั้งหลาย
ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้าเลย แม้การ
บูชาไฟข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย แม้
การบูชาสัตวในที่นั้น ข้าพเจ้าก็ไม่
ชอบใจ ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังไม่พบ
เห็นมาณพ ผู้ประพฤติพหุมจรรย
เช่นนั้น ตราบนั้น ข้าพเจ้าจะไม่
บริโภคมูลผลาหารของท่านพ่อเลย.

๔๙. ข้าแต่ท่านพ่อ แม้ท่านยอมรู้แน่แท้
ว่า มาณพประพฤติพหุมจรรย
อยู่ที่ใด ขอท่านพ่อจงพาข้าพเจ้า
ไปให้ถึงทิศนั้นโดยเร็วเถิด ข้าพเจ้า
อย่าได้ตายเสีย ในอาศรมของท่าน
เลย.

๕๐. ข้าแต่ท่านพ่อ ข้าพเจ้าได้ฟังถึง
ป่าที่มีผลไม้อันวิจิตร มีเสียงกิ้งก้อง
ด้วยนกร้อง มีฝูงนกอาศัยอยู่ ขอพ่อ
จงพาข้าพเจ้าไปให้ถึงป่านั้นโดยเร็ว
เถิด ก่อนที่ข้าพเจ้าจะละชีวิตใน
อาศรมของท่าน".

ในคาถาเหล่านั้นมีอธิบายว่า คำว่า
มา ณ อาศรมนี้ ความว่า ข้าแต่พ่อ
ชฎิลมายังอาศรมนี้. คำว่า มีรูปร่างน่าดู
คือมีรูปควรแก่การดูอย่างดี. คำว่า มีรูป-

อตตโน สรีรูปภาย อสฺสมปทํ
เอโกภาสํ วีย วิเนติ ปุเรติ.

ร่างสันหัต คือมีรูปร่างสมส่วนดี ได้แก่
ไม่ผอมเกินไป ไม่อ้วนเกินไป. คำว่า นำ
รัศมีมา คือนำมาซึ่งรัศมี ทำอาศรมบทให้
สว่างด้วยรัศมีอันชานออกจากสรีระของตน
ดุจมีแสงสว่างเป็นอันเดียว คือให้เต็ม.

สฺกณฺหกณฺหจฺจทเนหิ โภโตติ ตาต
ตสฺส โภโต สฺกณฺเหหิ กณฺหจฺจทเนหิ
ภมรฺวณฺเณหิ เกเสหิ สฺกณฺหํ
สีลํ สุมชฺชิตมณิเมยํ วีย ขายติ.
อมสฺสฺซาโตติ น ตาวสฺส มสฺส
ขายติ ตฺรุโณเยว. อปรภาณวณฺณิตี
อจิริปพฺพชิตโต.

คำว่า ศีรษะของผู้เจริญต่างามเพราะ
ปกคลุมด้วยผมดำเป็นเงางาม ความว่า
เข้าแต่ท่านพ่อ ศีรษะของผู้เจริญนั้นดำสนิท
เพราะผมมีสีเหมือนแมลงภู่ ดำสนิทปกคลุม
ด้วยผมดำ ปรากฏเหมือน สำเร็จด้วย
แก้วมณีที่ขัดสีแล้ว. คำว่า ไม่มีหนวดเครา
ความว่า หนวดของชฎิลนั้น ยังไม่งอก
ก่อน คือเขายังเป็นหนุ่มอยู่ นั้นแหละ.
คำว่า มีผิวพรรณไม่แก่ คือบวชไม่นาน.

อาธารรูปญจ ปนสฺส กณฺเจติ กณฺเจ
จ ปนสฺส อมฺหากํ ภิกฺขุภาชนรปน-
ปตฺตาธารสทิสํ ปิลนฺธนํ อตฺถิติ
มุตฺตาทาหารํ สนฺธาย วทติ.

คำว่า เครื่องประดับเป็นเชิงรองบาตร
อยู่ที่คอของชฎิลนั้น พระดาบสกล่าว
หมายเอาแก้วมุกดาหารว่า ก็แลเครื่อง
ประดับเหมือนกับเชิงรองบาตรสำหรับตั้ง
ภาชนะภิกษาของเรา มีอยู่ที่คอของชฎิลนั้น.

คณฺฐาทิ ธเน สนฺธายาห. อูเร
สุชฺชาตาติ อุมฺหิ สุชฺชาตา. อูโรตฺติปิ
ปาโ. ปกสฺสฺสราติ ปภาสฺมปฺนฺนา.
ปภาสฺเรติปิ ปาโ. โอภาเสนฺตฺติ
อตุโธ.

คำว่า ปุ่ม พระดาบสกล่าวหมายถึง
นมทั้งสอง. คำว่า เกิดดีที่อก คือเกิด
อกงามบนอก. บาลีว่า อูโรตฺถิมิบัง.
คำว่า เปล่งปลั่ง คือถึงพร้อมด้วยรัศมี.
บาลีว่า ปภาสเรกิมิบัง. อธิบายว่า
ย่อมส่องสว่าง.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย. ป-ท. ๒๒ - ๓

ภสทสฺสเนยฺยนฺติ อติวีย ทสฺสนียํ.
กฺกุญฺจิตฺตคฺคาติ สึหฺกฺกนฺทลํ สฺนฺธาย วทติ.
สฺสฺตตฺตญฺจาติ ยํ ตสฺส ชฺญาสุ พฺนฺธนํ
สฺสฺตตํ ตํปี ไชตติ ปภํ มฺญฺจติ.

สยฺมาเน จตฺตสฺสฺสตี อิมินา มณิสฺสวณฺณ-
ปฺวาพฺรชตฺมยฺยานิ จตฺตาริ ปิลนฺธนฺนานิ
ทสฺสเสตี. ตา สํสเวตี ตานิ ปิลนฺธนฺนานิ
ปาวุเสเน วุญฺเจ เทเว ติริฏิสฺสงฺฆา วีย
วิจฺรนฺติ.

เมฆลนฺติ เมฆลํ. อยฺเมว ปาโจ. อิทํ
นิวตฺตกฺกญฺจ จีรํ สฺนฺธายาท. น
สฺนฺธเวตี น วาเก. อิทํ วุตฺตํ
โหตี ตาต ยถา มยํ ตินมมยํ วา
วากมยํ วา จีรํ ธาเรม น ตถา
โส โส ปน สฺวณฺณจีรํ ธาเรตีติ.

อชิลกานีติ อปากานิ นิพฺพณฺนานิ.
กฺกุณฺสโมหิตานีติ กฺกุณฺยํ พฺนฺธานิ.
นิจฺจกัฟฺ กโรนฺตีติ อชฺมกฺกุณฺตีตานิปิ

คำว่า นำดูยั้งนัก คือนำดูเหลือเกิน.
คำว่า กรรเจียกจร พระดาบสกล่าว
หมายเอาสี่หฺกฺกนฺทล. คำว่า สายรัด
ความว่า แม้สายสำหรับพันที่ชญา ของ
เธอใด แม้สายนั้นก็รุ่งเรือง เปล่งรัศมี.

ด้วยคำว่า เครื่องประดับ ๔ อย่างนี้
พระดาบสแสดงเครื่องประดับ ๔ อย่าง
อันสำเร็จด้วยแก้วมณี ทองคำ แก้ว
ประพาฬ และเงิน. คำว่า เครื่องประดับ
เหล่านั้น ย่อมดั่งกริ่งกร่าง ความว่า
เครื่องประดับเหล่านี้ ย่อมกระดุกกระดิง
เหมือนหมุ่นกติริฏีเที่ยวไปตามฝนตก คือ
เมื่อฝนตกแล้ว.

คำว่า เครื่องรัดเอว ได้แก่ สหฺร่าย.
บาลีเป็นดังนี้เหมือนกัน. ก็พระดาบส
กล่าวคำนี้ หมายเอาผ้าคากกรองสำหรับ
นุ่ง. คำว่า มิได้นุ่งห่ม คือ มิได้ปกปิด
(ด้วยผ้าที่ทำด้วยเปลือกไม้). มีคำกล่าว
อธิบายว่า ข้าแต่พ่อ พวกเราทรงผ้า
คากกรองที่ทำด้วยหญ้าหรือทำด้วยเปลือก
ปกอย่างไรใด ชฺญิลนั้นมิได้ทรงอย่างนั้น
แต่เธอทรงผ้ากรองทอง.

คำว่า ไม่น่า คือยังไม่สุก ไม่มีผล.
คำว่า ติดอยู่สะเอว คือผูกไว้ที่สะเอว.
คำว่า กระทำการเล่นอยู่เป็นนิตย์ คือ

นิจุจกาเล ก็ฟ้าเปนุติ. หนุตาทาติ
อมุโก ตาต. ก็ รุกขผลานิ ตานิติ
ตานิ ตสฺส มาณวสฺส สุตตารุพฺพานิ
กฏียํ พนฺธานิ กตฺตรุกฺขผลานิ นามาติ
มณิสงฺฆาฏี สนฺธายาห.

ชฎาติ ชฎามณฺฑลาคาเรน
พฺนฺธรตนมิสฺสเกสวฏฺฐิโย สนฺธายาห.
เวลฺลิตคฺคฺคาติ กุญฺจิตคฺคฺคา. เทวธาสิโรติ
ตสฺส สีลํ เทวธา กตฺวา พนฺธานํ
ชฎานํ วเสน สฏฺฐสุ วิภตฺตรูปิ.

ตถาติ ยถา ตสฺส มาณวสฺส ชฎา
ตถา ตฺมุเหหิ มม น พนฺธา อโห
วต มมปิ ตถา อสฺสุติ ปตฺเตนฺโต
อาห. อุเปตฺรฺปาติ อุเปตฺสภาวา.
วาตสเมริตฺวาติ ยถา นาม นิลุปลํ
วาเตน สมิริตํ ตเถว อຍံ อิมสฺมิมิ
วณฺสณฺฑเท อสฺสเม สํวายตีติ.

เนตาทิไลติ ตาต ยาติไล มม
กาเย ปงฺโก น ตาติไล ตสฺส

ผลไม้เหล่านั้นไม่กระทบกัน ก็เล่นกันใน
กาลเป็นนิตย์. คำว่า ข้าแต่พ่อ คือ
ข้าแต่คุณพ่อผู้เจริญ. คำว่า ผลไม้อะไร
เหล่านั้น พระดาบสกล่าวหมายเอาพวก
แก้วมณีว่า ผลไม้ที่ร้อยด้วยด้ายผูกติดอยู่
สะเอวของมาณพนั้น ชื่อว่า ผลไม้ชนิดไหน.

คำว่า ชฎา ท่านกล่าวหมายเอา
มวยผมที่เช็ดด้วยแก้วที่เกล้าไว้ด้วยอาการ
เป็นมณฑลแห่งชฎา. คำว่า ที่ปลายงอน
คือมีปลายงอนขึ้น. คำว่า ศีรษะเป็น
สองส่วน คือ ศีรษะของชฎานั้น มีรูป
อันแบ่งไว้ดีด้วยอำนาจแห่งมวยผมที่เกล้า
แบ่งเป็น ๒ ส่วน.

คำว่า เป็นเช่นนั้น พระดาบสปรารธนา
กล่าวแล้วว่า ชฎาของมาณพนั้นเป็น
เช่นใด ชฎาของเรากับของท่านไม่ผูก
ขมวดไว้เป็นเช่นนั้น โยนขอให้ชฎาแม่
ของเรา จงเป็นเช่นนั้นเถิด. คำว่า มีรูป
ประกอบ คือมีสภาพประกอบ. คำว่า ถูก
ลมพัด ความว่า ดอกอุบลเขียวถูกลมแล้ว
(ส่งกลิ่น) ฉันทใด (กลิ่น) ชฎานี้ ก็หอมฟุ้ง
ไปในอากาศในชฎาป่านี้ฉันนั้นเหมือนกัน.

คำว่า ไม่เป็นเช่นนั้น ความว่า ข้าแต่พ่อ
ความสกปรกในกายของเรา เป็นเช่นใด
ในศีรษะของมาณพนั้น ไม่เป็นเช่นนั้น

สรีเร ทสฺสนีนโย เจว สฺคนุโร จ.
อคฺคคิมฺเหติ วสฺสนุตฺตสมเย.

นิหนุตฺติ ปหฺรติ. ก็ รุกฺขผลํ
นุโข ตนฺนติ กตฺตรุกฺขสฺส นุโข ตํ ผลํ.
สงฺขารูปปฺนฺนาติ สฺโรตฺตสงฺขปฺปฏิภาคา.

น หิ นฺน โส สากมฺชาทีติ นฺน โส
มาณโว มยฺ วิย เตหิ ทนฺนเตหิ
รุกฺขปฺนฺณมานิ เจว มฺลผลานิ จ น
ชาทิ. อมฺหากํ หิ ตานิ ชาทนฺนตานิ
สฺปงฺกวรรณฺมา ทนฺนตานิ ทีเปติ.

อกกฺกสนฺนติ ตาต ตสฺส ภาสีตํ
อผรฺสํ อคฺพิตํ ปฺนปฺปฺนํ วทนฺตสฺส
สมฺมรฺตตาย มฺหํ มฺหํ อมฺสฺสนตาย อฺหํ.
อวิกฺขิตฺตตาย อนฺนทฺรตํ ปติฏฺจิตฺตตาย
อจปฺลํ.

รุกฺขนิ ภาสฺมานสฺส สรฺสงฺขาตํ
รุกฺขิปี มโนหฺรํ กรวิกฺสฺส วิย สฺสฺสฺสรํ
สมฺมรฺรํ. รกฺขชยเตวาทิ มม มโน
รกฺขชยติเยว ฬินฺนทฺสฺสโรติ ปิณฺนทิตฺสฺสโร.

กลับเป็นของนำดูและมีกลิ่นหอม. คำว่า
ปลายฤดูร้อน ได้แก่ เวลาใกล้ฤดูฝน.

คำว่า ขว้าง คือดี. คำว่า ผลไม้
นั้นเป็นผลอะไรหนอแล คือ ผลไม้นั้น
เป็นผลของต้นไม้ชนิดไหนหนอ. คำว่า
ประกอบด้วยลักษณะดังสังข์ขัด คือ
มีส่วนเปรียบด้วยสังข์ที่ขัดดีแล้ว.

คำว่า มาณพนั้นไม่ได้เคี้ยวผักแน่แท้
ความว่า มาณพนั้นไม่ได้เคี้ยวใบไม้
เหง้ามันและผลไม้ ด้วยฟันเหล่านั้น
เหมือนพวกเราแน่. พระดาบสแสดงว่า
เพราะ เมื่อพวกเราพากันเคี้ยวกินสิ่งของ
เหล่านั้น ฟันจึงมีสีดัจเปือกตมอันสนิท.

คำว่า ไม่หยาบคาย ความว่า
ข้าแต่พ่อ คำพูดของมาณพนั้น ไม่
หยาบคาย ไม่เคลื่อนไหวคลาด เมื่อกล่าว
บ่อย ๆ เป็นคำพูดอ่อนหวาน เพราะ
ไพเราะเพราะพริ้งตรงไปตรงมา เพราะ
ไม่หลงลืม ไม่ฟังชาน เพราะไม่ขัดสาย
ไม่คลอนแคลน เพราะเป็นคำพูดที่มั่นคง.

คำว่า เสี่ยงพูด ความว่า เมื่อมาณพ
กล่าวอยู่ แม้เสี่ยงกล่าวคือสำเนียง เป็น
ที่จับใจ เป็นสำเนียงไพเราะหวานฉ่ำดูจ
เสี่ยงนกกการเวก. คำว่า ให้กำหนดยิ่งนัก
ความว่า ทำใจข้าพเจ้าให้กำหนดเหลือเกิน.

มาณวาทูติ ไส หิ มาณโว ปุรตถา
มม มิตุตฺตํ อหุ.

คำว่า เป็นเสียงหยดย้อย คือเป็นเสียง
เข้มขึ้น. คำว่า มาณพ ความว่า เพราะ
มาณพนั้น เคยเป็นมิตรของข้าพเจ้า
มาแล้วในกาลก่อน.

สุสนฺธิ สหฺพตฺถ วิมฺภูจิมํ
วณฺณติ ตาต ตสฺส มาณวสุส
อุรฺณมนฺตเร เอกํ วณฺํ อตฺถิ ตํ
สุสนฺธิ สุมุสฺสิตํ สปิปปุฏฺฐมุขสทิสํ
สหฺพตฺถ วิมฺภูจิมํ สมนฺตโต มฺภูจํ.

คำว่า แผลมีที่ต่อสนิทเกลี้ยง-
เกลา ในที่ทั้งหมด ความว่า แผลใน
ระหว่างขาอ่อนของมาณพมีอยู่แผลหนึ่ง
แผลนั้นต่อกันสนิทชิดดี เหมือนกับ
ปากฝาหอย เกลี้ยงเกลาในที่ทั้งหมด
เกลี้ยงโดยรอบ.

ปฺนฺนติ มหนฺตํ. สุชฺชาตฺนฺนติ สุสฺสณฺจิตฺตํ.
ขรปฺตตสฺสนฺนิภานฺนติ ปทุมมกฺลสฺสนฺนิภํ.
อุตฺตริยานาติ อุตฺตริตฺวา อวตฺตริตฺวา
ปีพฺยติ ปีเพติ.

คำว่า อุม คือใหญ่. คำว่า เกิดดีแล้ว
คือตั้งอยู่ดีแล้ว. คำว่า เหมือนกับกลีบบัว
คือสะพรั่งด้วยกลีบดอกบัวตูม. คำว่า
คร่อม คือ ขึ้นทับอยู่. คำว่า บีบ คือ
เบียดอยู่.

ตปฺนฺตฺติ ตสฺส มาณวสุส สรีโรโต
นิจฺจรฺนฺตนา สุวณฺณวณฺณนา รัสสิโย
ชฺลนฺนติ โภภาสฺนฺนติ วิโรจฺนฺนติ จ.
พาหาติ พาหาปิสฺส มฺหุ. อญฺชน-
โลมสทิสฺสาติ อญฺชนโลมสทิสฺเสหิ โลเมหิ
สมนฺนาคตา.

คำว่า ย่อมเปล่งปลั่ง ความว่า รัศมีมีสี
ดังทอง ชานออกจากสระของมาณพนั้น
ย่อมรุ่งเรือง คือย่อมสว่างไสวและไฟโรจน์.
คำว่า แขน ความว่า แม้แขนทั้งสอง
ข้างของมาณพนั้นก็อ่อน. คำว่า มีขน
เหมือนขนดอกอัญชัน ได้แก่ ประกอบ
ด้วยขน เช่นขนดอกอัญชัน.

วิจิตฺตวณฺณกฺคฺลิกสฺส โสภเวติ หตฺถา-
ปิสฺสเยว ลกฺขณวิจิตฺตราหิ ปวาฬิงฺกุร-

คำว่า มือของมาณพนั้นประกอบด้วย
นิ้วมืออันเรียกวิจิตรตรงดงาม ความว่า

สทิสาหิ วฏฏุงคุลีหิ สมนุนาคตา
โสภานติ.

อกกุกสงโคติ กจจุปัพพาทิทธิ-
ตงคปจจุงโค. รมย์ อุปฏฐหิติ มํ
รมยนุโต อุปฏฐหิ ปริจริ. ตูลุปนิภาติ
มทุภาวสุส อุปมา. สุวณฺณกมฺพุตล-
วฏฏสุจฺจวิติ สุวณฺณมยอาทาสตลํ วย
วฏฏา จ สุจฺจวี จ ปริมณฺทลตลา
เจว สุนฺทรจฺจวี จาติ ปตฺโต.

สัมมุสิตฺวาติ สฎฺฐจฺ สุสิตฺวา อตฺตโน
หตฺตสมฺมุสฺสํ มม สรีเร ฌราเปตฺวา.
อิโต คโตติ มม โอลิเกนฺตฺสเสว
อิโต คโต. เตน มํ ทนฺนุตีติ เตน
ตฺสส หตฺตสมฺมุสฺสเนน อิทาเนว มํ
ทนฺนุติ. ตถา หิ ตฺสส คตฺสส
คตฺกาลโต ปฏฺจาย มม สรีเร ทาโ
อุฏฺฐิตฺโต เตนฺมฺหิ โทมนฺตฺสปตฺโต
นิปฺนฺโนติ.

แม้มือทั้งสองของมาณพนั้น ก็ประกอบ
ด้วยนิ้วมืออันเรียว เช่นกับหน่อแก้ว-
ประพาฬวิจิตรด้วยลักษณะย่อมงดงาม.

คำว่า มีร่างกายไม่ระคาย ได้แก่
มือวัยวะน้อยใหญ่ปราศจากแผลด้าน
และตุ่มเป็นต้น. คำว่า บำรุงบำเรอให้
มีความรื่นรมย์ คือบำรุงปรนเปรอให้
ข้าพเจ้าขึ้นบานอยู่. คำว่า นุ่มนิ่มคล้าย
สำลี คือเป็นคำเปรียบเทียบกับความ
อ่อนนิ่ม. คำว่า มีพื้นฝ่ามือกลมและมี
ผิวเกลี้ยงเกลาดีดุจกระจกทอง ความว่า
(มือของเธอ)กลมและผิวงาม คือมีฝ่ามือ
เป็นปริมณฑลและมีผิวดี เหมือนพื้น
กระจกอันสำเร็จด้วยทอง ฉะนั้น.

คำว่า จับต้อง คือค่อย ๆ ลูบคลำ
กระทำสัมผัสมือของตนให้แก่ท่านไปทั่ว
สรีระของข้าพเจ้า. คำว่า ไปจากที่นี้
ความว่า เมื่อข้าพเจ้ามองดูอยู่นั้นเอง
มาณพนั้นไปเสียจากที่นี้แล้ว. คำว่า
ยอมทำให้ข้าพเจ้าเรำร้อนด้วยสัมผัส
นั้น ความว่า บัดนี้แหละ ทำให้ข้าพเจ้า
เรำร้อนด้วยสัมผัสมือของมาณพนั้น. จริง
อย่างนั้น เมื่อมาณพนั้นไปแล้ว คือ
จำเดิมแต่กาลที่เธอไปแล้ว ความเรำร้อน
ก็ตั้งขึ้นในสรีระของข้าพเจ้า ด้วยเหตุนี้
ข้าพเจ้าจึงถึงความโทมัสนอนแล้ว.

ขาริวิธุนติ น ตาต นฺน โส
มาณโว ขาริภาริ อุกฺขิปิตฺวา
วิจฺจติ. ขิลาณิตี ชีณานิ. อยเมว
วา ปาโจ.

คำว่า หาบเครื่องมือ ความว่า
ข้าแต่พ่อ มาณพนั้นไม่หาคอนเครื่อง
เลี้ยงชีพ อย่างบรรพชิตเที่ยวไปเป็นแน่.
คำว่า ความกระด้าง คือความสึกหรอ.
อีกอย่างหนึ่ง บาลีว่าอย่างนี้นั่นแล.

โสชฺชนุนติ สุขิ. สนฺนตฺตาตี สนฺนถาโร.

คำว่า ความสุข คือความสบาย. คำว่า
ที่ปลูลาด คือที่ลาดไว้.

วิกิณฺณรูปาวาตี ตาต อยิ ตว
มาลฺวปฺนฺณสฺนฺนตฺตา อชฺช มยา จ
เตน จ อญฺณมญฺญิ ปฺรามสนา-
ลิจฺจนวเสน สํปริวภูฏฺญนฺเตหิ วิกิณฺณา
วีย อากฺลพฺยาภฺยลา ชาตา.

คำว่า มีรูปอันกระจายกระจายแล้ว
ความว่า ข้าแต่พ่อ ที่อันปลูลาดด้วยใบ
เถาย่านทรายของท่านนี้ เกิดเลอะเทอะ
เปรอะเปื้อนเหมือนกระจายกระจายเพราะ
ข้าพเจ้าและมาณพนั้น กลิ้งเกลือกด้วย
อำนาจการลูบคลำและการกอดซึ่งกันและ
กันในวันนี้.

ปฺนปฺปฺนํ ปฺนฺณกฺกฺกิ วชามาตี ตาต
อหญฺจ โส จ อภิรมิตฺวา กิลนฺตรูปา
ปฺนฺณสาลโต นิภฺขมิตฺวา อุกฺกํ
ปวิสิตฺวา รมิตฺวา วิคตฺทธา ปฺนปฺปฺนํ
อิมเมว กฺกฺกิ ปวิสามาตี วทตี.

คำว่า เข้าไปสู่กฏอันมุ่งด้วยใบไม้บ่อย ๆ
ความว่า พระดาบสกล่าววอยู่ว่า ข้าแต่
พ่อ ข้าพเจ้าและมาณพนั้น ครั้นร่วม
อภิรมย์กันแล้ว มีความเหน็ดเหนื่อย
จึงออกจากบรรณศาลาไปอาบน้ำร้อนรมย์
แล้ว ปราศจากความกระวนกระวาย
จึงเข้าไปกฏนี้แลบ่อย ๆ.

มนฺตาตี อชฺช มม ตสฺส คตสฺส
กาลโต ปฏฺจาย เนว มนฺตา จ
ปฏฺิกานฺติ น อฺปฏฺจหนฺติ น รุจฺจนฺติ.

คำว่า มนต์ทั้งหลาย ความว่า
ในวันนี้ คือจำเดิมแต่กาลที่มาณพนั้น
ไปแล้ว มนต์ทั้งหลายก็ไม่แจ่มแจ้ง คือ
ไม่ปรากฏ ไม่ชอบใจ (ข้าพเจ้า) เสียเลย.

ขอมอบแก่ กษ. ม. พ. ๒๒๑ - ๕

น อคฺคิหุตฺตํ นปี ยญฺญ ตตฺตฺราติ
มหาพรหมุโน อารานตฺตถาย กตฺตพฺพ-
โหมวิธฺฐมนาทียญฺญกิริยาปี เม น
ปฏฺิภาติ น อุปฺภูจฺจาติ น รุจฺจติ.

คำว่า การบูชาไฟบูชาสัตย์แม้ในที่นั้น
ก็ไม่ใช่ที่พอใจ ความว่า แม้การกระทำ
สัตย์พิธีมีการบูชาไฟและการสุมควันที่ควร
กระทำเป็นต้น เพื่อต้องการอาราธนา
มหาพรหมก็ไม่แจ่มใส คือไม่พอใจ
ข้าพเจ้าเลย.

น จาปี เตติ ตยา อาภตฺตมฺลผลานิปิ
น ภูณฺชามิ. ยสฺสํ ทิสฺนฺติ ยสฺสา
ทิสาย. วนฺนฺติ ตสฺส มาณวสฺส
อสฺสํ ปรีวาเรตฺวา จิตฺวานํ.

คำว่า จะไม่บริโภคของท่าน ความว่า
ข้าพเจ้าจะไม่บริโภคแม้ผลจันทน์ที่ท่าน
นำมาแล้ว. คำว่า ในทิศใด คือ ณ
ทิศใด. คำว่า ป่า คือป่าที่ตั้งล้อมรอบ
อาคาร ของมาณพนั้น.

ตสฺเสว วิลปนฺตสฺส ตํ วิลลาปี
สุตฺวา มหาสฺตฺโต “เอกาย อิตฺถิยา
อิมสฺส สึลํ ภินฺนํ ภวิสฺสตี”ติ ญตฺวา
ตํ โอวทฺนฺโต ฉ คธา อภาสิ

เมื่ออิสสิงคดาบสนั้น ปนเพื่ออยู่
นั้นเที่ยว พระมหาสัตว์ได้ฟังคำกล่าว
เพื่อนั้นก็รู้ว่า “ศีลของบุตรชายเรานี้ จัก
ถูกหญิงคนหนึ่งทำลายเสียแล้ว” เมื่อจะ
กล่าวสอนดาบสได้กล่าว ๖ คาถาว่า

๕๑. “อิมสฺมา หิ ไชติรสฺส วนฺมฺหิ
คณฺฐพฺพทฺวารุจฺจรสฺสมเสวิต
อิสฺสินํ อวราเส สนนฺตฺนฺมฺหิ
เนตาทิสํ อรตี ปาปฺญเณถ.

๕๑. “ก็บัณฑิตเมื่ออยู่ในป่าชื่อไชติรส มี
หมู่คนธรรพ์ เทพดาและเทพอัปสร
อาศัยอยู่ เป็นอาวาสเก่าแก่ของ
ฤาษีทั้งหลาย ไม่พึงถึงความยินดี
ยิ่ง เช่นนี้.

๕๒. ภวานฺติ มิตฺตานิ อโถ น โหนฺติ
ภาตีสฺสุ มิตฺเตสฺสุ กโรนฺติ เปมํ

๕๒. มิตรทั้งหลายย่อมมี บางครั้งก็ไม่ม
ิตรทั้งหลาย ย่อมกระทำความรัก

อชฺฌาญ ชมฺโม กิสุส ทิวา นิวิฏฺฐโ
โย เนว ชานาติ กุโตมฺหิ อาคโต.

ในญาติและมิตรทั้งหลาย ส่วนบุคคล
ผู้ลามก ไม่รู้จักตนเองว่า เรามา
จากไหน จะหมกมุ่นอยู่ตลอดวัน
เพื่ออะไร.

๕๓. สํวาเสน หิ มิตฺตานิ
สนฺธิยฺนฺติ ปฺนปฺปฺนํ
เสวว มิตฺโต อสงฺคนฺตุ
อสํวาเสน ชีรติ.

๕๓. จริงอยู่ มิตรทั้งหลายย่อมติดต่อกัน
ด้วยการคบหากันบ่อย ๆ มิตร
ของผู้ที่ไม่ได้คบหากันเลยนั้น ย่อม
เสื่อมไป เพราะความไม่ได้อยู่
ร่วมกัน.

๕๔. สเจ ตฺวํ ทกฺขสิ พฺรหฺมจารี
สเจ ตฺวํ สลฺลปิ พฺรหฺมจารินา
สมฺปนฺนสฺสํสํว มโหทเกน
ตโปคฺคณํ ชิปปมิมํ ปหสฺสสิ.

๕๔. ถ้าเจ้าจะพบพรหมจารี ถ้าเจ้าจะ
พูดกับพรหมจารีนั้นอีก เจ้าจักขจัด
คุณคือตบะนี้เร็วพลัน เหมือน
ห้วงน้ำใหญ่ พัดพาเอาต้นข้าวที่
ออกงามไป ฉะนั้น.

๕๕. ปฺนปิ เจ ทกฺขสิ พฺรหฺมจารี
ปฺนปิ เจ สลฺลปิ พฺรหฺมจารินา
สมฺปนฺนสฺสํสํว มโหทเกน
อุสฺมาคตํ ชิปปมิมํ ปหสฺสสิ.

๕๕. ถ้าแม่เจ้าพบพรหมจารีอีก ถ้าแม่
เจ้าพูดกับพรหมจารีนั้นอีก เจ้าจัก
ขจัดเสียซึ่งคุณ อันถึงไอร้อนนี้
เร็วพลัน เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดพา
เอาต้นข้าวที่ออกงามไป ฉะนั้น.

๕๖. ภูตานิ เหนตานิ จรฺนฺติ ตาต
วิรูปรูปน มนุสฺสโลเก
น ตานิ เสเวถ นโร สปญฺญโ
อาสชฺชํ นสฺสติ พฺรหฺมจารี"ติ.

๕๖. ลุกเอ๋ย ด้วยว่าภูตทั้งหลายเหล่านี้
ท่องเที่ยวอยู่ในมนุษยโลก ด้วยรูป
จำแลง นรชนผู้มีปัญญาไม่ควร
ช่องเสพภูตเหล่านั้น พรหมจารี-
บุคคลถึงความเกี่ยวข้องแล้ว ย่อม
พิณาศ ดังนี้".

ตตถ อิมสุมาติ อิมสุมี. ทัติ
นิปาตมตตํ. ไชติรสติ หุยมานสุส
ไชติโน รัสสิโภาสิตะ สนนตนมุทัติ
ปุราณเก. ปาปุณณถาติ ปาปุณณยุย.

อิทั วุตตํ โหติ "ตาด เหวรุเป
วเน วสนุโต ยํ อภิริตี ตุวั ปตฺโต
เอตาทิสํ น ปาปุณณยุย ปณฺชิตโต
กุลปฺตฺโต ปตฺตํ นานหริตี"ติ อตฺถเ.

ภวานุตีติ อิมํ คาลํ มหาสตุโต
อนฺโตคตเมว ภาสติ. อยเมตถ
อิธิปฺปาโย โลก สตุตฺตานํ มิตุตฺตานิ
นาม โหนฺติปิ น โหนฺติปิ ตตถ
เยสํ โหนฺติ เต อตฺตโน ภาตีสุ จ
มิตุเตสุ จ เปมํ กโรหฺนติ.

อญญจ ชมุเมติ มิคสิงฺโค ลามโก.
กิสฺส ทิวา นิวิฏฺฐิตติ เกน นาม
การณน ตสฺมี มาตุคามะ มิตุต-
สญฺญาย นิวิฏฺฐิตติ โส มิคิยา
กุจฺฉิมุหิ นิพฺพตฺเตตฺวา อรญฺเ
วฑฺฒิตตฺตา. กุโตนฺทิตติ อากฺโตติ
อตฺตโน อากตฺตานเมว น ชานาติ
ปเคว ภาติมิตุเตติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นี้ คือใน
ปานี้ คำว่า ทั เป็นเพียงนิบาต. คำว่า
ไชติรส คือ สว่างด้วยรัศมีแห่งแสงสว่าง
ที่บูชา. คำว่า เก่าแก่ คือ เป็นที่อยู่ติดต่อกัน
มาแต่โบราณกาล. คำว่า (ไม่) พึงถึง คือ
(ไม่) ควรถึง.

นี้มีคำกล่าวอธิบายว่า "ลูกเอ๋ย กุลบุตร
ผู้เป็นบัณฑิต เมื่ออยู่ในป่าเห็นปานนี้ไม่
พึงถึง อธิบายว่า ไม่ควรถึงความยินดี
ที่เจ้าถึงแล้วเช่นนั้น".

พระมหาสัตว์กล่าวคาถานี้ ถึง
ภายในที่เดียวว่า ย่อมมี ดังนี้. ในคาถา
นี้มีอธิบายว่าดังนี้ว่า ธรรมดาไมตรีของ
สัตว์ทั้งหลายในโลกมีบ้าง ไม่มีบ้าง ใน ๒
พวกนั้น พวกที่มีไมตรีก็ยอมทำความรัก
ในญาติและมิตรทั้งหลายของตน.

คำว่า สวณบุคคลผู้ลามกนี้ได้แก่ ผู้มีเขา
เหมือนเนื้อ(หมายถึงอิสสิสิงค์)จัดว่าเลวทราม.
คำว่า หมกหมุ่นอยู่ตลอดวันเพื่ออะไร
ความว่า ด้วยเหตุอะไร เขาคงฝังใจ ใน
ความสำคัญในมาตุคามนั้นว่าเป็นเพื่อน
เพราะความที่ตนเกิดแล้วในท้องนางเนื้อ
แล้วเจริญเติบโตในป่า. คำว่า เรามาจาก
ไหน ความว่า คนลามกนั้น ย่อมไม่รู้จัก
สถานที่ ที่ตนมาแล้ว จะป่วยกล่าวไปใย
ถึงญาติมิตรเล่า.

ปุ่นปุ่นนุติ ตาต มิตฺตา นาม
ปุ่นปุ่นํ สํวาเสน เสวเนน สทฺธิ
สนฺธิยนฺติ ฆฺภฺยฺนฺติ. เสว มิตฺโตติ
โส เอว มิตฺโต อสงฺคนฺตุ
อสมาคจฺจนฺตสฺส ปุริสสฺส เตน
อสมาคมสงฺขาเตน อสํวาเสน ธีรติ
วินสฺสติ.

สเจติ ตสฺมา ตาต สเจ ตฺวํ ปูนฺปิ
ตํ ทกฺขิสฺสสิ เตน วา สลฺลปิสฺสสิ
อถ ยถา นาม สฺนฺิปฺพนฺนํ สสฺสํ
มโหเสน ทรียติ เอวํ อิมํ อตฺตโน
ตโปคฺคณํ ปหสฺสสิ หาเรสฺสสิติ อตฺถเ.
อุสฺมาคตฺนฺติ สมณฺเตชํ.

วิรูปรูปนาติ วิวิธฺรูปเณ. อิทํ
วุดฺตํ โหติ "ตาต มนุสฺสโลกสฺมี
หิ เอตานิ ยกฺขินิสฺงฺขาตานิ ภูตานิ
วิวิธฺรูปปฺปฺจฺจนฺเนน อตฺตโน รูปเณ
อตฺตโน วสงฺคเต ขาทิตฺ ฺจรฺนฺติ
ตานิ สปลฺภเณ นโร น เสเวถ
ตาทิสฺสฺมุตฺ อาสฺซุชนํ ปตฺวา นสฺสติ
พฺรหฺมจาร์ ธิภฺวจฺสิ ตาย ยกฺขินิยา
น ขาทิตฺ"ติ เอวํ ปฺตฺตํ โอบทฺ.

คำว่า บ่อย ๆ ความว่า ลูกเอ๋ย
ธรรมดาไมตรีย่อมติดต่อกันด้วย
การคบหาของเสพกันบ่อย ๆ. คำว่า
ไมตรีนั้นแล ความว่า ไมตรีนั้นแล ของ
ผู้ที่ไม่ได้พบปะกัน คือของบุรุษผู้มีได้
สมาคมกัน ย่อมเสื่อมไป คือย่อมพินาศ
ได้ เพราะความไม่ได้อยู่ร่วมกัน กล่าวคือ
การไม่ได้สมาคมกันนั้น.

คำว่า ถ้า ความว่า ลูกเอ๋ย ถ้าแม่
เจ้าจักพบพรหมจารีนั้น หรือจักพูดกับ
พรหมจารีนั้นอีก เมื่อนั้น เจ้าจักขจัด
คือจักนำออกซึ่งคุณคือตบะของตบะ
ด้วยเหตุนี้ เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดพา
ข้าวกล้าที่กำลังงอกงามดีไปเสีย ฉะนั้น.
คำว่า คุณอันถึงไอร้อนแล้ว ได้แก่
เดชของสมณะ.

คำว่า ด้วยรูปจำแลง ได้แก่
รูปหลายอย่าง. มีคำกล่าวอธิบายว่า
พระโพธิสัตว์กล่าวสอนบุตรอย่างนี้ว่า
"ลูกเอ๋ย ด้วยว่า ภูตผีกล่าวคือนางยักษ์ฉนี้
เหล่านี้ ย่อมเที่ยวไปในมนุษยโลกด้วยรูป
ของตนที่ซ่อนเร้นด้วยรูปจำแลงต่าง ๆ เพื่อ
จะจับกินบุคคลที่ตกอยู่ในอำนาจของตน
นรชนผู้มีปัญญา จึงไม่ควรชองเสพภุต
เหล่านี้ คนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ถึงความ

โส ปิตุ กถํ สุตฺวา "ยฺกฺษิณี
กิริ สา'ติ ภิโต จิตฺตํ นีวตฺเตตฺวา
'ตาด เอโต น คมิสฺสามิ ขมถ
เม'ติ ขมาเปสิ. โสปี นํ สมสฺสา-
เสตฺวา "เอहि ตฺวํ มาถว เมตฺตํ
ภาเวหิ กรุณํ มุทิตํ อุเปกฺขนฺติ
พฺรหฺมวิหารภาวํ อัจฺจิกฺษิ. โส ตถา
ปฺปฏิปชฺชิตฺวา ปฺน ฌานาภิญญา
นิพฺพตฺเตสิ.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา สจฺจจฺานิ ปกาเสตฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ. สจฺจปริโยसानะ
อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ โสตาปตฺติผละ ปตฺติฏฺจหิ.
"ตทา นพินิกา ไปรานฺทฺติยิกา อโหสิ
อิสฺสิสิงฺโค อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ ปิตา ปน
อหเมว"ติ.

นพินิกาชาตกถวณฺณนา ปจฺมา.

เกี่ยวข้องกับกะภูตเช่นนั้นแล้ว ย่อมพินาศ
เจ้าเป็นผู้อันนางยักษิณีเห็นแล้ว แต่นาง
ยักษิณีนั้นมิได้กิน" ดังนี้.

อิสฺสิสิงคดาบสนั้น สดับถ้อยคำของ
บิดาคิดว่า "ได้ยินว่านางนพินิกานั้นเป็น
นางยักษิณี" จึงกลัวกลับใจ แล้วขอขมา
บิดาว่า "ข้าแต่พ่อ ข้าพเจ้าจักไม่ไปจาก
ที่นี่ ขอท่านจงยกโทษแก่ข้าพเจ้าเถิด".
แม้พระโพธิสัตว์นั้น ก็ปลอบดาบสนั้นแล้ว
จึงบอกการเจริญพรหมวิหารว่า "ดูกร
มาณพ เจ้าจงมา จงเจริญ เมตตากรุณา
มุทิตา อุเบกขาเถิด". อิสฺสิสิงคดาบสนั้น
ก็ปฏิบัติอย่างนั้น กระทำฌานอภิญญา
ให้เกิดขึ้นอีก.

พระศาสดา ทรงนำพระธรรม-
เทศานี้มาแล้ว จึงทรงประกาศสัจจะ
แล้วทรงประชุมชาดก. ในเวลาจบสัจจะ
ภิกษุผู้กระสันดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.
"พระนางนพินิกาในครั้งนั้น ได้เป็น
ภรรยาเก่า อิสฺสิสิงคดาบสได้เป็นภิกษุ
ผู้กระสัน ส่วนบิดาคือเรานั้นเอง" ดังนี้แล.

พรรณนานพินิกาชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. อุมมาทนต์ที่ป่าตก (๕๒๗)

๕๗. "นิเวสน์ กสฺส นุทฺติ สุนนุท
ปากาเรน ปณฺฑุมเยน คุตฺตํ
กา ทิสฺสติ อคฺคิสิขา วุเร
เวหายสํ ปพฺพตคฺคว อจฺจิ.

๕๘. ธีตา นวรายํ กสฺส สุนนุท โหติ
สุณิสสา นวรายํ กสฺส อโถปี ภริยา
อกฺขาทิ เม ชิปฺปมิธว ปุญฺโজ
อวาวตา ยทิ วา อตฺถิ ภาตฺตา.

๕๙. อหํ ทิ ชานามิ ชนินุท เอตํ
มตฺยา จ เปตฺยา จ อโถปี อสฺสา
ตเวว โส ปุริโส ภูมิपाल
รตฺตินทิวํ อปฺปมตฺโต ตวตฺถ.

๖๐. อิทฺโธ จ ฝิโต จ สุวฑฺฒิตฺโต จ
อมจฺจเ จ เต อญฺญตโร ชนินุท
ตสฺสเวว สา ภริยา อภิปารกสฺส
อุมมาทนต์ตีติ นามเธยฺเยน ราช.

๒. อุมมาทนต์ที่ป่าตก (๕๒๗)

๕๗. "ดูกรนายสุนันทสารถี นี่เป็นบ้าน
ของใครหนอ ล้อมด้วยกำแพง
สี่เหลี่ยม ใครหนอปรากฏอยู่ใน
ที่ไกลเหมือนเปลวไฟ อันลุกโผลง
อยู่บนเวหาส และเหมือนเปลวไฟ
บนยอดภูเขาฉะนั้น.

๕๘. ดูกรนายสุนันทสารถี หญิงคนนี้
เป็นธิดาของใครหนอ หญิงคนนี้
เป็นลูกสะใภ้ หรือเป็นภรรยาของ
ใคร ไม่มีผู้หวงแหนหรือ สามีของ
นางมีไหม ท่านถูกเรากลามแล้ว
จงบอกแก่เราโดยเร็ว.

๕๙. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน ก็
ข้าพระองค์ย่อมรู้จักหญิงนั้น พร้อม
ทั้งมารดา บิดา และแม่สามีมของ
นางด้วย ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงรักษา
แผ่นดิน บุรุษนั้นเป็นผู้ไม่ประมาทใน
ประโยชน์ของพระองค์ ทั้งกลางคืน
และกลางวัน.

๖๐. "ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
สามีมของนางนั้น เป็นผู้มีอิทธิพล
กว้างขวาง และมั่งคั่งดี ทั้งเป็น
อำมาตย์ คนใดคนหนึ่งของพระองค์

- ด้วย ข้าแต่พระราชา หญิงนั้นเป็น
ภรรยาของอภิปรากเสนาบดีนั่นเอง
มีชื่อว่านางอุมมาทันตี.
๖๑. อมุโก อมุโก นามมิทํ อิมิสฺสา
มตฺยา จ เปตฺยา จ กตํ สุสฺสาธุ
ตถาหิ มยฺหํ อวโลกยฺนฺตี
อุมฺมตฺตกํ อุมฺมาทฺนฺตี อกาสิ.
๖๑. ดูกรท่านผู้เจริญ ท่านผู้เจริญ ชื่อที่
มารดาและบิดาตั้งให้แก่หญิงนี้ เป็น
ชื่อที่เหมาะสมดี จริงอย่างนั้น นาง
เมื่อมองดูเรา ได้ทำให้เราหลงไหล
คล้ายคนบ้า.
๖๒. ยา ปุณฺณมาเส มิคมนฺทโลจนา
อุปาวิสี ปุณฺทริกตฺตจฺจตี
เทว ปุณฺณมาโย ตทฺหุ อมณฺเฐ
ทิสฺวาน ปาราวตฺรตฺตวาสิเน.
๖๒. ในคืนวันเพ็ญ นางผู้มีนัยน์ตาลคล้าย
เนื้อทราย มีร่างกายสีเหมือนดอก
บุณฑริก เข้าไปใกล้หน้าต่าง ใน
คืนนั้น เราได้เห็นนางห่มผ้าสีแดง
เหมือนเท้านกพิราบ สำคัญว่า
พระจันทร์ขึ้นสองดวงในคืนนั้น.
๖๓. อพารปฺเมหิ สุภทฺติ วคฺคฺภิ
ปโลภยฺนฺตี มํ ยทา อุตฺทิกฺขติ
วิขมฺหมานา หรเตว เม มโน
ชาตา วเน ก็ปริสฺวีว ปพฺพเต.
๖๓. ในกาลใด นางประโลมอยู่ด้วย
อาการอันงดงามยั่วยวนข้าเลี้ยงเรา
นางขม้อยขม้ายอยู่ ประดุจดัง
กินรี ที่เกิดบนภูเขาในป่า ปล้น
เอาดวงใจของเราไปเสียแล้ว.
๖๔. ตทา หิ พุรฺทธี สามา
อามฺตฺตมณฺิกฺกนฺทลา
เอกจฺจวสนา นารี
มิตี ฆนฺตาวุทฺทิกฺขติ.
๖๔. ในกาลนั้น นางผู้พริ้มเพรา มีตัว
เป็นสีทอง ประดับด้วยคุณทล
แก้วมณี มีผ้านุ่งห่มท่อนเดียว
ข้าเลี้ยงดูเรา ประดุจนางเนื้อทราย
คะนอง มองดูนายพรานฉะนั้น.

๖๕. กทาสุสฺส มํ ตมพฺพนขา สุโลมา
พาหา มุฑฺฑ จนนทสวารลิตฺตา
วฏฺฏงฺคฺลึ สนนตธีรฺกุตฺติยา
นารี อุปลนฺนุสฺสตี สีสโต สุภา.

๖๖. กทาสุสฺส มํ กาณฺจนชาลฺลฺรจฺจทา
ธิตา ตีรฺวิสุสฺส วิลากรมชฺฌมา
มุฑฺฑิ พาหาหิ ปลิสฺสชิสฺสตี
พฺพรหาเว ชาตทุมฺภว มาลฺลวา.

๖๗. กทาสุสฺส มํ ลาขารสฺสรวตฺตสุจฺจวี
พินฺนุทฺตถนี ปฺนฺนุชฺชริกตฺตจฺจคฺคิ
มุขํ มุเชน อุปนามยิสฺสตี
โสณฺนุทิว โสณฺนุทฺสสุ สฺสุราย ถาลํ.

๖๘. ยทาทุทฺถลํ ตํ ติฏฺฐนฺตึ
สพฺพคตฺตํ มโนรมํ
ตโต สกสฺส จิตฺตสฺส
นาวโพธามิ กิณฺณจि น.

๖๙. อุมมาทนต์ึ มยา ทิฏฺฐา
อามตฺตมณฺนิกฺกนฺทลา

๖๕. เมื่อไรหนอ นางผู้มีเล็บแดง มี
ขนงาม มีแขนนุ่ม- ลูบไล้ด้วย
แก่นจันทร์ มีนิ้วมือกลม มีกระบวน
อันกระชดกระช้อย งามตั้งแต่ศีรษะ
จักได้ช่วยวณเรา.

๖๖. เมื่อไรหนอ ธิดาของเศรษฐีตีรวิ-
วัจจะ ผู้มีทับทรวงอันทำด้วย
ข้ายทอง เหวกลม จักถอดรัดเรา
ด้วยแขนทั้งสอง อันนิมประดุจเถา
ย่านทรายรวรบัดต้นไม้ ที่เกิดใน
ป่าใหญ่ ฉะนั้น.

๖๗. เมื่อไรหนอ นางผู้มีผิวงามแดง
ดุจน้ำครั่ง มีถันเป็นปริมณฑล
ดังฟองน้ำ มีอวัยวะฉาบด้วย
ผิวหนังเปล่งปลั่ง ดังดอกบัวขาว
จักจรดปากด้วยปากกะเรา เหมือน
นักเลงสุรา จรดถาดสุราให้นักเลง
สุราด้วยกัน ฉะนั้น.

๖๘. ในกาลใด เราได้เห็นนางผู้มี
ร่างกายทุกส่วนน่ารักนรมย์ใจ ยืน
อยู่ ในกาลนั้น เราไม่รู้สึกละอะไร ๆ
แก่จิตของตนเลย.

๖๙. เราได้เห็นนางอุมมาทนต์ึ ผู้สวมใส่
กุนทลมณี แล้วนอนไม่หลับ

น สุปฺปามิ ทิวารตฺตี
สหสฺสํว ปฺราชิโต.

๗๐. สกุโก เจ เม วรํ ทชฺชา
ไส จ ลพฺภถ เม วโร
เอกรตฺตํ ทฺวิรตฺตํ วา
ภเวยฺย อภิปารโก
อุมฺมาทนต์ฺยา รมิติวฺวา
สีวิราชา ตโต สียา.

๗๑. ภูตานิ เม ภูตปตี นมฺสฺสโต
อาคมฺม ยกุโข อิทเมตทพฺุริ
รณฺโณ มโน อุมฺมาทนต์ฺยา นิวิฏฺโง
ททามิ เต ตํ ปริจฺจายสฺสุ.

๗๒. ปุณฺณวา จ ธฺโง อมโร น จมฺหิ
ชโน จ เม ปาปมิทญฺจ ชณฺณวา
ภุสฺโส จ ตฺยสฺส มนฺโส วิมาโต
ทตฺวา ปิยํ อุมฺมาทนต์ฺตี อธิฏฺฐา.

๗๓. ชนินฺท นาณฺณตฺร ตฺยา มยา วา
สพฺพปาปี กมฺมสฺส กตฺสฺส ชณฺณวา

ตลอดทั้งกลางวันกลางคืน เหมือน
แพ้ข้าศึกมาตั้งพันครั้ง.

๗๐. ถ้าทำวสัฏกะ ฟังประธานพรให้
แก่เรา ขอให้เราได้พรนั้นเกิด
อภิปรายเสนาบดี ฟังรื่นรมย์อยู่
กับนางอุมมาทนต์ สิ้นคืนหนึ่ง
หรือสองคืน ต่อจากนั้น พระเจ้า
สีวิราชฟังรื่นรมย์บ้าง.

๗๑. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งภูต
เมื่อข้าพระองค์นมัสการอยู่ซึ่งเทวดา
ทั้งหลาย เทวดาตนหนึ่งมาบอก
เนื้อความนี้แก่ข้าพระองค์ว่าพระทัย
ของพระราชา ทรงใฝ่ฝันใน
นางอุมมาทนต์ ข้าพระองค์ขอถวาย
นางแด่พระองค์ ขอพระองค์จงให้
นางบำเรอพระองค์เกิด.

๗๒. ก็เราฟังขจัดเสียจากบุญและไม่เป็น
เทวดา อนึ่ง ชนฟังรู้ความชั่วของ
เรา นี้ และท่านให้นางอุมมาทนต์
ภรรยาที่รัก ไม่เห็นนาง ความแค้น
ใจอย่างร้ายแรง จะพึงมีแก่ท่าน.

(เสนาบดีทูลว่า)

๗๓. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
ประชาชนแม้ทั้งหมด เว้นจาก

ยनुเต มยา อุมมาทนต์ ปทินุณา
ภุเสหิ ราชา วนถิ สชาหิ.

พระองค์และข้าพระองค์แล้ว ไม่พึง
รู้กรรมที่พระองค์ทำเลย ข้าพระองค์
จักถวายนางอุมมาทนต์แต่พระองค์
ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์ จง
ทรงอภิมรณอยู่กับนางตามความสุข
ดุจดั่งไม้อันตั้งอยู่ในป่าแล้วจงสลัด
เสีย.

๗๔. โย ปาปกิ กมุมกริ มนุสฺโส
โส มณฺเฑติ มายทิ มณฺเฑสิ อณฺเฑ
ปสฺสนฺติ ภูตานิ กโรนฺตเมตํ
ยุตฺตา จ เย โหนฺติ นรา ปจฺพยา.

๗๔. มนุษย์ผู้ใดทำกรรมอันลามก มนุษย์
ผู้นั้น ย่อมสำคัญว่า คนเหล่าอื่น
อย่ารู้การกระทำนี้ เพราะว่า ชน
เหล่าใด ประกอบแล้วด้วยฤทธิ์
มืออยู่ในแผ่นดิน ภูตทั้งหลาย ย่อม
เห็นคนผู้กระทำนี้.

๗๕. อณฺโณ นุ เต โกจิ นโร ปจฺพยา
สทฺตฺเตยฺย^๑ โลกฺสมิ น เม ปิยาติ
ภุโส จ ตฺยสฺส มนฺโส วิฆาโต
ทตฺวา ปิยํ อุมมาทนต์ิ อทิฏฺฐา.

๗๕. คนอื่น ใครเล่าหนอบนแผ่นดิน
ในโลก จะพึงเชื่อท่านว่า นางไม่
เป็นที่รักของตัว ครั้น ท่านให้นาง
อุมมาทนต์ อันเป็นที่รักแล้ว
ภายหลังไม่เห็นนาง ความคับแค้น
ใจอย่างร้ายแรง ก็จะมีแก่ท่าน.

(เสนาบดีทูลว่า)

๗๖. อทฺธา ปิยา มยฺห ชนินฺนุท เอสา
น สา มม อปฺปิยา ภูมิपाल

๗๖. ข้าแต่พระจอมแห่งชน นางอุมมา
ทนต์นั้น เป็นที่รักของข้าพระองค์

^๑ ส. ม. สทฺตฺเตยฺย.

คจฺจนฺเว ตฺวํ อุมฺมาทฺนฺตํ ภาทฺทฺนฺเต
สีโหว เสลลฺสฺส คฺคฺหํ อฺเปติ.

โดยแท้ ข้าแต่พระภูมิบาล นางไม่
เป็นที่รักของข้าพระองค์ ก็หาไม่
ขอความเจริญ จงมีแต่พระองค์
เชิญพระองค์เสด็จไปหานางอุมมา
ทนต์เถิด เหมือนดังราชสีห์เข้าไปสู่
ถ้ำศิลา ฉะนั้น.

(พระราชชาตรีสว่า)

๗๗. น ปิพิตา อตฺตทฺทุกฺเขน ธีรา
สุขปฺพลํ กมฺมํ ปริจฺจชฺนฺติ
สมฺเมหิตา วาปี สุเขน มตฺตฺตา
น ปาปกมฺมญฺจ สฺมาจฺรณฺติ.

๗๗. นักปราชญ์ทั้งหลาย ถูกความทุกข์
ของตนบีบคั้นแล้ว ย่อมไม่ละกรรม
ที่มีผลเป็นสุขแม้จะเป็นผู้หลงมัวเมา
ด้วยความสุข ก็ย่อมไม่ประพฤติ
บาปกรรม.

(เสนาบดีทูลว่า)

๗๘. ตฺวญฺหิ มาตา จ ปิตา จ มยุหํ
ภตฺตฺตา ปตี โปสโก เทวตา จ
ทาโส อหํ ตฺยฺห สฺปฺตฺตฺทาโร
ยถาสฺสํ สีวิ กโรหิ กามํ.

๗๘. ก็พระองค์เป็นทั้งพระมารดา พระ
บิดา เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นเจ้านาย
เป็นผู้เลี้ยง และเป็นเทวดาของ
ข้าพระองค์ ข้าพระองค์พร้อมด้วย
บุตรและภรรยาเป็นทาสของพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในแคว้น
สีพี ขอพระองค์จงทรงบริโศกตาม
ตามความสุขเกิด พระเจ้าข้า.

(พระราชชาตรีสว่า)

๗๙. โย อีสฺสโรมฺหีติ กโรติ ปาปํ
กตฺวา จ โส นฺตฺตฺปเต ปเรสํ.

๗๙. ผู้ใดกระทำความบาปด้วยความสำคัญว่า
เราเป็นผู้ยิ่งใหญ่ และครั้นกระทำ

น เตน โส ชีวติ ที่มมายุ
เทวาปี ปาเปน สเมกฺขเร นึ.

แล้วก็ไม่สะดุ้งกลัวต่อชนเหล่าอื่น
ผู้นั้น ย่อมไม่เป็นอยู่ตลอดอายุ
ยืนยาว เพราะกรรมนั้น แม่เทวดา
ก็เพ่งดูผู้นั้น ด้วยสายตาน่ารังเกียจ.

(เสนาบดีทูลว่า)

๔๐. อญฺญาตํ สามิเกหิ ปทินฺนํ
ธมฺเม จิตา เย จ ปฏิจฺจนฺติ ทานํ
ปฏิจฺจกา ทายกา จาปี ตตฺถ
สุขปฺผลญฺเวย กโรนฺติ กมฺมํ.

๔๐. ก็ชนเหล่าใด เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม
ย่อมรับทาน ที่เป็นของชนเหล่าอื่น
อันเจ้าของมอบให้แล้ว ชนเหล่านั้น
ย่อมเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ในทานนั้น
ชนทั้งหมด ย่อมทำกรรมอันมี
ความสุขเป็นผลนั้นแล.

(พระราชชาตรัสว่า)

๔๑. อญฺเวย นุ เต โกจิ นโร ปจฺพยา
สทฺเธยฺย โลกสุมิ น เม ปิยาติ
ภุโส จ ตฺยสุส มนโส วิฆาโต
ทตฺวา ปิยํ อุมฺมาทนต์ิ อทิฏฺฐา.

๔๑. คนอื่นใครเล่าหนอ บนแผ่นดิน
ในโลก จะพึงเชื่อท่านว่า นางไม่
เป็นที่รักของตัว ครั้นท่านให้นาง
อุมมาทนต์ิเป็นที่รักแล้ว ภายหลัง
ไม่เห็นนาง ความคับแค้นใจอย่าง
ร้ายแรง จะพึงมีแก่ท่าน.

(เสนาบดีทูลว่า)

๔๒. อทฺธา ปิยา มยฺห ชนินฺท เอสา
น สา มม อปฺปิยา ภูมิपाल
ยฺนุตฺเต มยา อุมฺมาทนต์ิ ปทินฺนา
ภุเสหิ ราชา วนถึ สขาหิ.

๔๒. ข้าแต่พระเจ้าจอมแห่งชน นางอุมมา-
ทนต์ินั้น เป็นที่รักของข้าพระองค์
โดยแท้ ข้าแต่พระเจ้าภูมิบาล นางไม่
เป็นที่รักของข้าพระองค์ ก็หาไม่
ข้าพระองค์ จักถวายนางอุมมาทนต์ิ

แต่พระองค์ ข้าแต่พระราชา ขอ
พระองค์ จงทรงอภิรมย์อยู่กับนาง
ตามความสุข ดั่งต้นไม้อันตั้งอยู่
ในป่า แล้วจงสลัดเสีย.

๘๓. โย อตตทุกฺเขน ปรสฺส ทุกฺขํ
สุเขน วา อตตสุโข ทหติ
ยถเวทํ มยฺห ตถา ปเรสํ
โย เอวํ ชานาติ ส เวทิ ธมฺมํ.

๘๓. บุคคลใด ย่อมก่อทุกข์แก่ผู้อื่น ด้วย
ทุกข์ของตน หรือก่อสุขของตนด้วย
ความสุขของผู้อื่น ผู้ใดย่อมรู้อย่าง
นี้ว่า ความสุขและความทุกข์ของ
เรา นี้ ก็เหมือนของบุคคลเหล่านั้น
ฉะนั้น ผู้นั้นชื่อว่ารู้ธรรม.

๘๔. อญฺเฏ นุ เต โกจิ นโร ปจฺพยา
สทุเธยฺย โลกสุมิ น เม ปิยาติ
ภุสฺสึ จ ตยฺสฺส มนฺสึ วิฆาโต
ทตฺวา ปิยํ อุมฺมาทนต์ิ อทฺธิฏฺจา.

๘๔. คนอื่น ใครเล่าหนอบนแผ่นดิน
ในโลก จะพึงเชื่อท่านว่า นางไม่
เป็นที่รักของตัว อนึ่ง ครั้นท่าน
ให้นางอุมาทนต์ิ ผู้เป็นที่รักแล้ว
(ภายหลัง)ไม่เห็นนาง ความคับแค้น
ใจอย่างร้ายแรง จะพึงมีแก่ท่าน.

(เสนาบดีทูลว่า)

๘๕. ชนินฺท ชานาสิ ปิยา มเมสา
น สา มม อปฺปิยา ภูมิपाल
ปิเยน เต ทมฺมิ ปิยํ ชนินฺท
ปิยทายิโน เทว ปิยํ ลภนฺติ.

๘๕. ข้าแต่พระจอมชน พระองค์ย่อม
ทรงทราบว่า นางนี้เป็นที่รักของ
ข้าพระองค์ ข้าแต่พระองค์ ผู้
คุ้มครองแผ่นดิน นางไม่เป็นที่รัก
ของข้าพระองค์ก็หาไม่ ข้าแต่
พระจอมชน ข้าพระองค์จะถวาย
สิ่งเป็นที่รัก แต่พระองค์ ด้วยสิ่งอัน
เป็นที่รัก ข้าแต่พระองค์ ผู้ประเสริฐ

บุคคลผู้ให้สิ่งอันเป็นที่รัก ย่อมได้
สิ่งอันเป็นที่รัก.

(พระราชชาตรัสว่า)

๘๖. โส นูนาหิ วธิสฺสามิ
    อุตฺตานํ กามเหตุกํ
น หิ ธมฺมํ อธฺมเมน
    อหิ วธิตฺมุสฺสเห.

๘๖. เวนั้น จักฆ่าตนอันมีกามเป็นเหตุ
    ได้แน่ แต่เราไม่อาจฆ่ากรรมด้วย
    กรรม ได้เลย.

(เสนาบดีทูลว่า)

๘๗. สเจ ตฺวํ มยฺห สตี ชนินฺทุท
    น กามยาสี นรวิโร เสฏฺฐ
    จขามิ นํ สพฺพชนสฺส มชฺฌเม
    มยา ปมฺตุตฺตํ ตโต อวฺหयेสิ นํ.

๘๗. ข้าแต่พระเจ้าอมชน ผู้แก้แค้นล้ากว่า
    นรชนผู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์ไม่
    ทรงประสงค์นางอุมมาทนต์ีอันเป็น
    ของข้าพระองค์ไซ้ไร ข้าพระองค์
    จะสละนางในท่ามกลางประชาชน
    ทั้งปวง พระองค์ทรงนำนาง
    ผู้พ้นจากข้าพระองค์แล้ว มาจาก
    ที่นั่นเถิด พระเจ้าข้า.

(พระราชชาตรัสว่า)

๘๘. อทฺฐสิยญฺเจ อภิปราก ตฺวํ
    จขาสี กตฺเต อหิตาย ตฺยสฺส
    มหา จ เต อุปฺวาโทปิ อสฺส
    น จาปี ตฺยสฺส นครมฺหิ ปกฺโข.

๘๘. ดูกรอภิปรากเสนาบดี ผู้กระทำ
    ประโยชน์ ถ้าท่านจะสละนาง
    อุมมาทนต์ีผู้หาโทษมิได้ เพื่อสิ่ง
    อันไม่เป็นประโยชน์แก่ท่าน คำ
    ก่อนว่าอย่างใหญ่ จะพึงมีแก่ท่าน
    อนึ่ง แม้การใส่ร้ายในพระนคร
    จะไม่พึงมีแก่ท่าน.

(เสนาบดีทูลว่า)

๘๙. อหิ สหิสฺสึ อุปวาทเมตํ
 นิรุทํ ปสฺสึ ครหณฺจ สพฺพํ
 มเมตํ อาคจฺจตุ ภูมิपाल
 ยถาสุขํ สีวิ กโรหิ กามํ.

๘๙. ข้าแต่พระองค์ ผู้คุ้มครองแผ่นดิน
 ข้าพระองค์ จักอดกลั้นคำสอนว่า
 คำนินทา คำสรรเสริญ และคำ
 ตีเตียนทั้งหมด คำสอนว่าเป็นต้น
 นั้น จงตกอยู่แก่ข้าพระองค์เกิด
 ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมชาวสี่พี ขอ
 พระองค์ จงทรงกระทำกามารมณ์
 ตามความสบายเถิด.

(พระราชาตรัสว่า)

๙๐. โย เนว นิรุทํ น ปุนปฺปสฺสึ
 อาทียติ ครหํ โนปิ ปุหํ
 สีริ จ ลกฺขี จ อเปติ ตมฺหา
 อาโป สุวฏฺฐิว ยถา ถลมฺหา.

๙๐. ผู้ใดไม่ถือเอาความนินทา ความ
 สรรเสริญ ความตีเตียน และแม้
 การบูชา สีริและปัญญายอม
 ปราศไปจากผู้นั้น เหมือนดั่งน้ำฝน
 ปราศไปจากที่ดอน ฉะนั้น.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๑. ยํ ภิกฺขุจิ ทุภฺขณฺจ สุขณฺจ เอโต
 ธมฺมาติสารถฺยจ มโนวิฆาตํ
 อรสา อหิ ปฏิจฺฉิสฺสามิ สพฺพํ
 ปจฺจวี ยถา ถาวรานํ ตสานํ.

๙๑. ข้าพระองค์ จักยอมรับความทุกข์
 ความสุข สิ่งทีล่วงธรรมและความ
 คับแค้นใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง
 จากการเสียสละนี้ทั้งหมด ไว้ด้วย
 ออก ประดุจดังแผ่นดินรับเอา
 ทุกสิ่งของคนทั้งหลาย ผู้มั่นคงและ
 ผู้สะดุ้ง ฉะนั้น.

(พระราชชาติร์สว่า)

๙๒. ธมฺมาตีสารณฺจ มโนวิฆาตํ
ทุกฺขญฺจ นิจฺฉามิ อหํ ปเรสํ
เอโกปีมํ ตารยิสฺสุทฺถามิ ภาวํ
ธมฺเม จิตฺโต กิณฺณจฺจิ อหยาปญฺนุโต.

๙๒. เราไม่ปรารถนา สิ่งทีล่งวธรรม
ความคืบคั่นใจ และความทุกข์
ของชนเหล่าอื่น เราผู้เดียวเท่านั้น
จักข้ามภาระนี้ไป บุคคลผู้ตั้งอยู่
ในธรรม ย่อมไม่ยังประโยชน์น้อย
หนึ่ง ให้เสื่อมเลย.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๓. สคฺคูปคํ ปุณฺณกมฺมํ ชนินฺท
มา เม ตูวํ อนฺตรายํ อกาสิ
ททามิ เต อุมฺมาทนต์ฺตี ปสนฺนุโน
ราชาว ยถฺยถฺว ธนํ พุราหฺมณานํ.

๙๓. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมคน บุญ-
กรรม ย่อมนำไปสู่สวรรค์ พระองค์
อย่าได้ทรงทำอันตราย แก่ข้าพระ
องค์เลย ข้าพระองค์เลื่อมใสแล้ว
จึงถวายนางอุมมาทนต์แต่พระองค์
ประดุจดั่งพระราชา พระราชทาน
ทรัพย์สำหรับบูชาญู แก่พวก
พราหมณ์ ฉะนั้น.

(พระราชชาติร์สว่า)

๙๔. อทฺธา ตูวํ กตฺเต หิโตสิ มยฺหํ
สฺชา มม อุมฺมาทนต์ฺตี ตูวญฺจ
นินฺทเยยฺย เทวา ปิตโร จ สพฺเพ
ปาปญฺจ ปสฺสํ อภิสฺมปฺรายนํ.

๙๔. ดูกรนายกัตตะ ท่านหวังประโยชน์
แก่เราแน่นอนทีเดียว นางอุมมา-
ทนต์ เป็นสหายของเรา และท่าน
ก็เป็นสหายของเรา เทวดาและ
บิดาทั้งปวง เห็นความชั่วเป็นไป
ในภายหน้า พึงนินทาได้.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๕. น เหน็ด รัมมัม สิวีราช วชชุ
 สเนคมา ชานปทา จ สพุเพ
 ยนุเต มยา อุมมาทนต์ ปัทินนา
 ภูเสหิ ราชา วนถัม สซาหิ.

๙๕. ข้าแต่พระเจ้าสิวีราช ชาวบ้าน
 ชาวเมืองทั้งหมด ไม่เว้นกรรมนี้เลย
 ก็ข้าพระองค์ ถวายนางอุมมาทนต์
 แต่พระองค์แล้ว ข้าแต่พระราชา
 ขอพระองค์ จงทรงอภิรมย์ยินดี
 ตามความสบายเถิด เปรียบ
 เหมือนต้นไม้อันตั้งอยู่ในป่า แล้ว
 จงสลัดเสียบ.

(พระราชาตรัสว่า)

๙๖. อทฐา ตูว กตเต นิตติสิ มยุหิ
 สขา มม อุมมาทนต์ ตวญจ
 สตญจ รัมมานิ สุกิตติตานิ
 สมุททเวลาว ทุรจฺจยานิ.

๙๖. ดูกรนายกัตตะ ท่านย่อมหวัง
 ประโยชน์แก่เราแน่แท้ นางอุมมา
 ทนต์และท่าน เป็นสหายของเรา
 ธรรมของสัตบุรุษ ที่ประกาศดีแล้ว
 ยากที่จะละเมิดได้ เหมือนเขตแดน
 ของมหาสมุทร ฉะนั้น.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๗. อาหุเนยฺโย เมสิ นิตานุกุมปิ
 ธาตา วิธาทา จสิ กามปาโล
 ตยิ หุตตา ราช มหปฺผลา นิ
 กาเมน เม อุมมาทนต์ ปฏิจฺจ.

๙๗. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์
 เป็นผู้ควรของค่านับของข้าพระองค์
 เป็นผู้หวังประโยชน์เกื้อกูล เป็นผู้
 ทรงไว้ ทรงไว้อย่างวิเศษและทรง
 รักษาความปลอดภัยไว้ ขอเดชะ
 ก็ภัยที่บูชาในพระองค์ ย่อมมีผล
 มาก ขอพระองค์ ทรงรับนาง
 อุมมาทนต์ ตามความปรารถนา
 ของข้าพระองค์เถิด.

สาธุ มิตฺตานิ อหุพุโก
ปาปสุสากรณํ สุขํ.

ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร เป็นความดี
การไม่กระทำบาปเป็นสุข.

๑๐๒. อุกุโธณสุส วิชิตะ
จิตฺตมฺมุสสุ ราชีโน
สุขํ มนุสฺสา อาเสถ
สีตจฺฉายาย สงฺฆเว.

๑๐๒. มนุษย์ทั้งหลาย พึงอยู่เป็นสุขใน
แคว้นแคว้นของพระราชา ผู้ไม่ทรง
กลัวโจร ทรงแสดงอยู่ในธรรม
เหมือนเรือนของตน อันมีร่มเงาเย็น
ฉะนั้น.

๑๐๓. น จาหเมตํ อภิโรจยามิ
กมฺมํ อสเมกฺขกตํ อสาธุ
เยวาปี ฌตฺวาน สยํ กโรนฺติ
อุปมา อิมมา มยฺห ตฺวํ สุโณหิ.

๑๐๓. กรรมอันใดที่ไม่ได้พิจารณา แล้ว
กระทำ เป็นกรรมไม่ดีเราไม่ชอบใจ
กรรมอันนั้นเลย แม้พระราชา
เหล่าใดรู้แล้ว ไม่กระทำเอง เรา
ชอบใจการงาน ของพระราชา
เหล่านั้น ขอท่านจงพึงคำเปรียบ-
เทียบเหล่านี้ของเรา.

๑๐๔. ควญฺเจ ตรมานานํ
ชิมฺหํ คจฺฉติ ปุญฺคโว
สพฺพา ตา ชิมฺหํ คจฺฉนฺติ
เนตฺเต ชิมฺหํ คเต สติ.

๑๐๔. ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำ
ฝูง วายข้ามไปคด โคทั้งหมดนั้น
ก็วายเป็นคด ในเมื่อโคตัวนำฝูงวายเป็น
ไปคดมีอยู่ ฉนั้นใด.

๑๐๕. เอวเมว มนุสฺเสสุ
โย โหติ เสฏฺฐสฺสมมโต
โส เจ อธมฺมํ จรติ
ปเคว อิตฺรา ปชา
สพฺพํ ฏฺฐจํ ทฺภฺชํ เสติ
ราชา เจ โหติ อธมฺมิโก.

๑๐๕. ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ก็ฉนั้น
เหมือนกัน ผู้ใดได้รับยกย่องว่า
เป็นผู้ประเสริฐ ถ้าผู้นั้นประพฤติ
อธรรม จะป่วยกล่าวไปไปถึง
ประชาชนนอกนี้ ถ้าพระราชาเป็น
ผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม แคว้นทั้งหมด
ย่อมอยู่เป็นทุกข์.

๑๐๖. ควณฺเจะ ตรมานานํ

อุฑฺฐํ คจฺจนฺติ ปุญฺคโว
สพฺพทา ตา อุฑฺฐํ คจฺจนฺติ
เนตฺเตเต อุฑฺฐํ คเต สติ.

๑๐๗. เอวเมว มนุสฺเสสฺสุ

โย โหติ เสฏฺฐสสมฺมโต
โส เจปิ ธมฺมํ จรติ
ปเคว อิตรา ปชา
สพฺพํ รมฺจํ สุขํ เสติ
ราชา เจ โหติ ธมฺมิโก.

๑๐๘. น จาปาหิ อธมฺเมน

อมรตฺตมภิปฺตฺตเย
อิมนิ วา ปจฺวี สพฺพํ
วิเชตฺตุ อภิปารก.

๑๐๙. ยํ หิ กิณฺณจฺจิ มนุสฺเสสฺสุ

รตนํ อธิ วิชฺชุติ
คาโว ทาโส หิรณฺยญฺจ
วตฺถิยํ หริจฺนุหนํ.

๑๑๐. อสฺสิตฺตฺติโย จ รตนํ มณฺนิกญฺจ
ญญจาปิเม จนฺทุสฺสุริยาภิปาลญฺนฺติ

๑๐๖. ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำนำฝูงว้ายไปตรง ฝูงโคเหล่านั้นทั้งหมดก็ว้ายไปตรง ในเมื่อโคตัวนำฝูงว้ายไปตรงมีอยู่ ฉันใด.

๑๐๗. ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ผู้ใดได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐ ถ้าแม้ผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนี้ไม่ต้อตกลงมาถึง ถ้าพระราชอาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม แคว้นทั้งหมดย่อมอยู่เป็นสุข.

๑๐๘. ดูกรอภิปารกเสนาบดี เราไม่พึงปรารถนา ความเป็นเทวดาโดยอธรรม ทั้งไม่ปรารถนาจะครอบครองแผ่นดินทั้งหมด โดยอธรรม.

๑๐๙. ก็รัตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โค ทาส เงิน ผ้า และจันทน์เทศมีอยู่ในมนุษย์นี้ เราก็จะไม่ประพฤติผิดธรรม เพราะปรารถนารัตนะเหล่านั้น.

๑๑๐. อนึ่ง บุคคลไม่ควรประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งสมบัตินั้น คือ ม้า

น ตสฺส เหตุ วิสมํ จเรยฺย
มชฺฌเณ สิวินิํ อุตฺโตสฺมิ ชาโต.

หญิง แก้วมณี หรือแม่พระจันทร์
พระอาทิตย์ที่รักษาอยู่เหล่านี้ เรา
เป็นผู้องอาจ เกิดในท่ามกลาง
แห่งชาวสี่พีทั้งหลาย.

๑๑๑. เนตา หิตา^๑ อุกฺคโต ฏฺฐปาโล
ธมฺมํ สิวินิํ อปจายมาโน
โส ธมฺมเมวานุวิจฺจิตยฺนุโต
ตสฺมา สเก จิตฺตวเส น วตฺโต.

๑๑๑. เรานั้นจะเป็นผู้นำ เป็นผู้มุ่ง
ประโยชน์เกื้อกูล เป็นผู้เฟื่องฟู
ปกครองแว่นแคว้น จักเป็นผู้
เคารพธรรมของชาวสี่พี จักเป็น
ผู้คั่นคิดธรรม เพราะฉะนั้นเราจะ
ไม่เป็นไปในอำนาจจิตของตน.

๑๑๒. อทฺธา ตฺวํ มหาราช
นิจฺจํ อพฺยสนฺนิํ สิวํ
กริสฺสสฺสิ จิรํ ราชํ
ปญฺญา หิ ตว ตาทิสิ.

๑๑๒. ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์ไม่ทรง
เบียดเบียนความสุขของผู้อื่น เป็น
นิตยโดยแท้ จักครองราชสมบัติ
ตลอดกาลนาน พระปรีชาของ
พระองค์ก็เป็นเช่นนั้น.

๑๑๓. เอตํ เต อนุโมทามิ
ยํ ธมฺมํ นปฺปมชฺชสฺสิ
ธมฺมํ ปมชฺช ขตฺติโย
ฏฺฐา^๒ จวติ อิสฺสโร.

๑๑๓. พระองค์ มิได้ทรงประมาทธรรม
อันใด ข้าพระองค์ขออนุโมทนา
ธรรมอันนั้นของพระองค์ กษัตริย์
ผู้เป็นอิสระ ทรงประมาทธรรมแล้ว
ย่อมเคลื่อนจากแว่นแคว้น.

๑๑๔. ธมฺมญฺจร มหาราช
มาตาปิตฺตฺสฺ ขตฺติย

๑๑๔. ข้าแต่มหาราชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์
ขอพระองค์ จงทรงประพฤติธรรม

^๑ สี้. เนตาทิ ตา.

^๒ สี้. จานา.

อิถ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราชา สคฺคํ คมิลฺลสฺสึ.

ในพระชนกและพระชนนี ข้าแต่
พระราชบิดา ครั้นพระองค์ทรงประพฤดิ
ธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่
สวรรค์.

๑๑๕. ธมฺมญฺจร มหาราชา
ปุตฺตทาเรสุ ชตฺติย
อิถ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราชา สคฺคํ คมิลฺลสฺสึ.

๑๑๕. ข้าแต่มหाराชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์
ขอพระองค์ จงทรงประพฤดิธรรม
ในพระราชบุตร และพระราชชายา
ข้าแต่พระราชบิดา ครั้นพระองค์ทรง
ประพฤดิธรรมในโลกนี้แล้ว จัก
เสด็จไปสู่สวรรค์.

๑๑๖. ธมฺมญฺจร มหาราชา
มิตฺตามจฺเจสุ ชตฺติย
อิถ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราชา สคฺคํ คมิลฺลสฺสึ.

๑๑๖. ข้าแต่มหाराชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์
ขอพระองค์ จงทรงประพฤดิธรรม
ในมิตร และอำมาตย์ทั้งหลาย
ข้าแต่พระราชบิดา ครั้นพระองค์ทรง
ประพฤดิธรรมในโลกนี้แล้ว จัก
เสด็จไปสู่สวรรค์.

๑๑๗. ธมฺมญฺจร มหาราชา
พาหนेสุ พลੇสุ จ
อิถ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราชา สคฺคํ คมิลฺลสฺสึ.

๑๑๗. ข้าแต่มหाराชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์
ขอพระองค์ จงทรงประพฤดิธรรม
ในราชพาหนะ และพลรบทั้งหลาย
ข้าแต่พระราชบิดา ครั้นพระองค์
ทรงประพฤดิธรรม ในโลกนี้แล้ว
จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

๑๑๘. ธมฺมญฺจร มหาราชา
คามาेสุ นิคามาेสุ จ

๑๑๘. ข้าแต่มหाराชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์
ขอพระองค์ จงทรงประพฤดิธรรม

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

ในบ้านและนิคมทั้งหลาย ข้าแต่
พระราชชา ครั้นพระองค์ทรงประพุดิ
ธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่
สววรรค์.

๑๑๙. ธมฺมญฺจร มหาราชา
รฏฺเฐสุ ชนปฺเทสุ จ
อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

๑๑๙. ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์
จงทรงประพุดิธรรม ในแว่นแคว้น
และชนบททั้งหลาย ข้าแต่พระราชชา
ครั้น พระองค์ทรงประพุดิธรรมใน
โลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สววรรค์.

๑๒๐. ธมฺมญฺจร มหาราชา
สมณฺเณ พุราหฺมณฺเณสุ จ
อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

๑๒๐. ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์
จงทรงประพุดิธรรม ในสมณะและ
พราหมณ์ทั้งหลาย ข้าแต่พระราชชา
ครั้นพระองค์ ทรงประพุดิธรรม
ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สววรรค์.

๑๒๑. ธมฺมญฺจร มหาราชา
มิคปฺกฺขีสุ ชตฺตฺตฺย
อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

๑๒๑. ข้าแต่มหाराชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์
ขอพระองค์ จงทรงประพุดิธรรม ใน
มฤคและนกทั้งหลาย ข้าแต่พระราชชา
ครั้นพระองค์ ทรงประพุดิธรรม
ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สววรรค์.

๑๒๒. ธมฺมญฺจร มหาราชา
ธมฺโม จินฺดูเณ สุชาวโ
อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

๑๒๒. ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์
จงทรงประพุดิธรรมเกิด ธรรมที่
ทรงประพุดิแล้ว จะนำความสุข
มาให้ ข้าแต่พระราชชา ครั้นพระองค์
ทรงประพุดิธรรม ในโลกนี้แล้ว
จักเสด็จไปสู่สววรรค์.

๑๒๓. ฌมฺมญฺจว มหาราชา
อินฺนทา เทวา สพฺรหฺมกา
สุจฺฉินฺนณ ทิวํ ปตฺตา
มา ฌมฺมํ ราชา ปามโท"ติ.

อุมมาทนต์ชาดกํ ทุตฺติยํ.

๑๒๓. ข้าแต่มหาราชาเจ้า ขอพระองค์
จงทรงประพุดิธรรมเกิด พระอินทร์
และเทวดาพร้อมทั้งพรหมพากันถึง
เทวโลก ก็เพราะธรรมที่ประพุดิตี
แล้ว ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์
อย่าทรงประมาทธรรมเลย ดังนี้".

อุมมาทนต์ชาดก ที่ ๒.

๒. อุมมาทนต์ิปาทกถณณนา
(๕๒๗)

นิเวสนํ กสฺส นุทํ สุนนุทาดิ
อิทํ สตุถา เขตตวเน วิหรนุโต
อุกุกณฺจิตฺทิกุขุ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เอกทิวสํ สวตฺถิยํ
ปิณฺฑทาย จรณฺโต เอกํ อลงฺกตปฺริยตฺตํ
อุตฺตมรूपธโร อิตฺถิ อโกลเกตฺวา
ปฺริยพฺพทจิตฺโต หุตฺวา จิตฺตํ นีวตฺเตตฺตํ
อสงฺกโกนฺโต วิหารเมว อาคนฺตฺวา
ตโต ปฏฺจาย สลฺลวิทฺโธ วิย
โรคาตฺโร^๑ ฆนฺตมคฺคปฏฺฐาโค ก็โส
ธมนิสถนฺจตฺตโต อุปณฺชูปณฺชุกฺขาโต
อนภีโร เอกิริยาปเถปี จิตฺตสฺสทํ
อลภนฺโต อาจริยฺบุชฺฌมายวตฺตาทินิ
ปทาย อุทฺเทสปริปุจฺจกามมฺภูจฺจนา-
นุโยครหิโต วิหาสิ.

โส สหายกภิกฺขุหิ “ปุพฺเพ ตวํ อาวฺโส
ปสฺสนฺนินฺทริโย วิปสฺสนฺนมฺขวณฺโณ

๒. พรธนาอุมมาทนต์ิปาทก
(๕๒๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้กระสัน
จะสึก จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ดูกร
นายสุนันทสารถิ นี่เป็นบ้านของใคร
หนอ ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า ในวันหนึ่ง ภิกษุนั้นเที่ยว
ไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี มองเห็น
หญิงคนหนึ่ง ผู้มีรูปอันงดงามยิ่ง ประดับ
ประดาและตกแต่งแล้ว เป็นผู้ที่มีจิตรักใคร่
ไม่สามารรถจะห้ามจิตได้ จึงกลับมาสู่
วิหารทันที จำเดิมแต่กาลนั้นมา เป็นผู้
เดือดร้อนด้วยโรค เหมือนถูกแทงด้วย
ลูกศร มีส่วนเปรียบด้วยนางเนื้อทราย
คะนอง มีร่างกายชุปผอม มีตัวสะพรั่งด้วย
เส้นเอ็น เป็นผู้ผอมเหลืองขึ้น ไม่ยินดี
ไม่ได้ความสบายใจ แม้ในอิริยาบถหนึ่ง
ละทิ้งอาจารย์วัตร และอุปัชฌายวัตร
เป็นต้น อยู่ปราศจากการไต่ถามอุทเทส
และเจริญกัมมัฏฐาน.

ภิกษุนั้น ถูกภิกษุผู้เป็นสหายทั้งหลาย
ถามว่า “ดูกรอาวฺโส เมื่อก่อนท่านมี

^๑ น. รากาตฺโว.

อิทานิ โน ตถา กิณฺณุ โข การณนุ"ติ
 ปุญฺโຈ "อาวุโส อนภิรโตสฺมี"ติ อาห.
 อถํ นํ เต "อภิรมาวุโส พุทฺธบุปฺปาโท
 นาม ทูลลโถ ตถา สทฺธมฺมสุสฺวานํ
 มนุสฺสปฏิลาโห จ โส ตวํ มนุสฺส-
 ปฏิลาภํ ลภิตฺวา ทฺวํชฺชสฺสฺนตฺทิกิริยํ
 ปตฺตถยมาโน อสฺสุมุขํ ภาตฺติชํ
 ปหาย สทฺธา ย ปพฺพชิตฺวา ก็การณา
 กิเลสวสํ ยาสิ กิเลสา นามเต
 คณฺฑบุปฺปาทกปาณกํ อุปาหาย สพฺพ-
 พาลชนสาธารณา รุกฺขผลูปมา เย
 เตสํ วตฺตญฺจตา เตปิ อปฺปสฺสสาทา
 กามา พหุทฺทฺชา พหุปายาสา อาทีนโว
 เอตฺถ ภฺยโย อญฺจิกงฺขลูปมา กามา
 มํสเปสฺสูปมา กามา ติณฺฑกฺกูปมา กามา
 อญฺจการกาสุปมา กามา ปิสุญฺกูปมา
 กามา ยาจิตฺกูปมา กามา วิสฺรุกฺข-
 ผลูปมา กามา อสิญฺญูปมา กามา
 สตฺตติสฺสุปมา กามา สบฺปสิญฺญูปมา กามา
 อคฺคิกฺขนฺธูปมา กามา ตวํ นาม
 เอวฺวรูเป สาสเน ปพฺพชิตฺวา เอวํ
 อนตฺตการกานํ กิเลสานํ วสํ คโตสฺสี"ติ
 โวโรทิตฺวา อตฺตโน กถํ คาหาเปตฺถ
 อสฺกโกณฺโฑ สตฺถุ สนฺตํกํ ฐมฺมสภํ
 เนตฺวา "ก็ ภิกฺขเว อนิจฺจมานกํ
 ภิกฺขุ อานยิตฺถา"ติ วุตฺเต "ภนฺเต
 อຍံ กิร อุกฺกณฺโฑ"ติ อาหํสุ. สตฺถา

อินทรีย์หมดจด มีผิวหน้าผ่องใส บัดนี้
 "ไม่เป็นอย่างนั้น มีเหตุอะไรหนอ" ตอบว่า
 "ดูกรอาวุโส เราเป็นผู้ไม่มีความยินดีแล้ว".
 ลำดับนั้น ภิกษุผู้เป็นสหายจึงกล่าวสอน
 เธอว่า "ดูกรอาวุโส เธอจะยินดีเกิด
 ธรรมดว่า การเกิดของพระพุทธเจ้า
 เป็นของหาได้ยาก อนึ่ง การจะได้ฟัง
 พระสัทธรรมก็เป็นของหาได้ยาก และ
 การที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นของได้ยาก
 เหมือนกัน ท่านนั้นได้ลาภ คือการเกิดมา
 เป็นมนุษย์แล้วควรจะปรารภนากระทำ
 ที่สุดทุกขั ละหมุญญาตีผู้มีหน้าอันเต็มด้วย
 น้ำตาออกบวชด้วยศรัทธาแล้ว เหตุไร
 จึงจะไปสู่อำนาจแห่งกิเลสเล่า ขึ้นชื่อว่า
 กิเลสเหล่านี้ เปรียบเหมือนผลไม้อันเป็น
 ของทั่วไป แก่ชนพาลทั้งปวงโดยที่สุดตลอด
 ถึงไล่เดือน แม้กามทั้งหลายกับทั้งวัตถุ
 ที่เกิดของกามเหล่านี้ มีความอร่อยน้อย
 มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษใน
 กามนี้ยังมียิ่ง กามทั้งหลายเปรียบด้วย
 ร้างแห่งกระดูก กามทั้งหลายเปรียบด้วย
 ก้อนเนื้อ กามทั้งหลายเปรียบด้วยคบเพลิง
 ที่ทำด้วยหญ้า กามทั้งหลายเปรียบด้วย
 หลุม อันเต็มด้วยถ่านเพลิง กามทั้งหลาย
 เปรียบด้วยความฝัน กามทั้งหลายเปรียบ
 ด้วยของที่เยี่ยมเขามาใช้ กามทั้งหลาย
 เปรียบด้วยผลไม้อันเป็นพิษ กามทั้งหลาย

"สจฺจํ กิรา"ติ ปุจฺจิตฺวา "สจฺจํ
ภนฺเต"ติ วุตฺเต "ภิกฺขุ โปราณกปณฺฑิตา
รชฺชํ อนุสาสนฺตปิ กิเลสํ อูปฺปนฺเน
ตสฺส วสํ อคฺนฺตฺวา จิตฺตํ นิวาเรตฺวา
น อยุตฺตํ กรีสุ"ติ วุตฺวา อตีตํ อหริ

เปรียบด้วยคมหอก และคมหลาว กาม
ทั้งหลาย เปรียบด้วยหัวแห่งงูพิษ กาม
ทั้งหลายเปรียบด้วยกองไฟ ขึ้นชื่อว่าท่าน
เป็นผู้บวชแล้วในพระศาสนาเห็นปานนี้ไป
สู่อำนาจกิเลส อันกระทำความพินาศ
อย่างนี้" เมื่อไม่อาจจะให้เธอเชื่อถือ
ถ้อยคำของตน จึงนำไปสู่ธรรมสภา
อันเป็นที่ประทับของพระศาสดา เมื่อ
พระองค์ตรัสถามว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอนำภิกษุผู้ไม่ปรารถนามาทำไม"
กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญได้ข่าว
ว่า ภิกษุนี้กระสันจะสึก". พระศาสดาตรัส
ถามว่า "ได้ยินว่าจริงหรือ" เมื่อภิกษุนั้น
กราบทูลว่า 'จริง พระเจ้าข้า' จึงตรัสว่า
"ดูกรภิกษุ บัณฑิตในครั้งก่อน แม้เมื่อ
สืบราชสมบัติอยู่ เมื่อกิเลสเกิดขึ้น ก็ห้าม
จิตไม่ให้ไปสู่อำนาจของกิเลสนั้น ไม่
กระทำความอื่นไม่สมควรเลย" แล้วทรง
นำอดีตนิทานมาว่า

อตีเต สีวิภูเจ อริฏฺฐปุรณฺคเร
สีวี นาม ราชา รชฺชํ กาลสิ.
โพธิสฺตโต ตสฺส อคฺคมฺหเสฺยยา กุจฺฉิมฺหิ
นิพฺพตฺติ. สีวิกุมาโรเตววสฺส นามํ
กรีสุ. เสนาปติสฺสาปิ ปุตฺโต วิชาเย.
"อภิปารโกติสฺส นามํ กรีสุ. เต
อุภิปิ สหายา หุตฺวา อภิวฑฺฒนฺตฺวา

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนาม
ว่า สีวี เสวยราชสมบัติในนครอริฏฐบุรี
แคว้นแคว้นสีพี. พระโพธิสัตว์ทรงอุปบัติใน
พระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระเจ้า
สีวีนั้น. พระชนก พระชนนี ทรงขนาน
พระนามพระโพธิสัตว์นั้นว่า "สีวีราช
กุมาร". แม้บุตรของเสนาบดีก็เกิดแล้ว.

โสฬสวสุลิกา หุตวา ตกุกสิลลั คนุตวา
 สิปปิ อุกคณหิตวา อาคมีสุ. ราช-
 ปุตตสสุ ราชช อทาสี. โสปี อภิปาร์กั
 เสนาปติภูจนาเน จเปตวา ธมฺเมน ราชช
 กาเรสิ. ตสฺมีเยว นคเร ติริฎิวจจสสุ
 นาม อสตีโกฏิวิภาวสสุ เสฎฺจโน ธีตา
 นิพพตติ อุตตมรูปธรา โสภคคปุตตา
 สุกลกฺขณเนน สมนุณาคตา. ตสฺสา
 นามคณฑทิวเส "อุมาทนต์"ติ นามั
 กรีสฺ. สวา โสฬสวสุลิกาลเ อติกฺกนต-
 มานุสวณฺณา เทวจฺจรา วิย อภิรฺฐปา
 ทสฺสนียา อโหสิ. เย เย ปุณฺชนา
 ตั ปสฺสนนฺติ เต เต สกฺภาเวน
 สณฺจเรตุ อสฺกโกนฺดา ปานมเทน วิย
 กิเลสฺมเทน มตฺตา หุตวา สตี
 ปจฺจปฺภุจเปตุ สมตฺตา นาม นานฺเหสุ.

อถสฺสา ปิตา ติริฎิวจฺจ
 ราชานั อฺปสงฺกมิตฺวา "เทว มม
 เคเห อิตฺธีรตณฺ อฺปฺปนฺนั รณฺโถ
 อนฺจจฺจวิกิ ลกฺขณปาจเก พฺรหฺมณ
 เปเสตฺวา ตั วิมฺสาเปตฺวา ยถารุจฺจ

มารดาและบิดา ก็ได้ตั้งชื่อบุตรนั้นว่า
 "อภิปาร์กกุมาร". กุมารทั้งสองนั้นก็เป็น
 สหายกัน เมื่อเจริญวัยมีอายุ ๑๖ ปี ไปสู่
 เมืองตักกสิลาศึกษาเล่าเรียนศิลปศาสตร์
 แล้วพากันกลับมา. พระราชาได้ทรงมอบ
 ราชสมบัติแก่พระราชบุตร แม้พระราช
 โอรสนั้น ก็ทรงแต่งตั้งอภิปาร์กกุมาร ใน
 ตำแหน่งเสนาบดีแล้ว ทรงเสวยราชสมบัติ
 โดยธรรม. ในพระนครนั่นเอง ธิดาของ
 เศรษฐีชื่อติริฎิวจจะ มีสมบัติ ๘๐ โภฏี
 เกิดแล้ว มีรูปร่างอันอุดมถึงส่วนแห่ง
 ความงาม ประกอบด้วยลักษณะอัน
 ดงงาม. ในวันตั้งชื่อของนาง มารดาและ
 บิดาตั้งชื่อว่า "อุมาทนต์". ในกาลที่
 นางมีอายุ ๑๖ ปี นางมีผิวพรรณล้วน
 มนุษย์ มีรูปร่างดงามยิ่ง น่าดูน่าชม
 ดุจนางเทพอัปสรขณะนั้น. ปุณฺชนเหล่าใด ๆ
 ได้เห็นนาง ปุณฺชนเหล่านั้น ๆ ไม่อาจจะ
 ดำรงอยู่ได้โดยภาวะของตน เป็นผู้มีนเมา
 ด้วยความเมาเพราะกิเลส ดุจเมาเหล้า
 ชื่อว่า ไม่สามารถจะดำรงสติไว้ได้เลย.

ลำดับนั้น ท่านเศรษฐีติริฎิวจจะผู้
 เป็นบิดาของนาง เข้าไปเฝ้าพระราชแล้ว
 กราบทูลว่า "ขอเดชะ" ข้าแต่สมมติเทพ
 อิตธีรตนะเกิดขึ้นแล้ว ในเรือนของข้าพระ
 องค์ เป็นหญิงสมควรแก่พระราชทานนั้น

กโรหี"ติ อาน. ราชา "สาธู"ติ วตุวา
พราหมณ เปเสสิ. เต เสฎฐิเคหิ
คนตุวา กตสกุการสมมานา ปายาสั
ปริภุณขีสุ.

ตสมิ ขณ อุมมาทนต์ สพุพา
ลงการปฏิมณฑิตา เตสั สนุติกั
อคมาสิ. เต ตั ทิสฺวา สติ
ปัจจุปฺกุสเปตุ อสกุโกนฺตา กิเลส-
มทตฺตา หุตฺวา อตฺตโน
วิปฺกตโกชนาวํ น ชานีสุ. เอกฺเจ
อาโลปี คเหตุวา "ภุณฺชามา"ติ.
สณฺบาย สีเส จเปสุ. เอกฺเจ
อุปฺกจฺจนฺตเร ขิปีสุ. เอกฺเจ ภิตฺตี
ปหฺริสุ. สพุเพปี อุมมตฺตกา อหฺสุ.
สา เต ทิสฺวา "อิมะ กิร มม
ลกฺขณํ วิมฺสิสฺสนฺติ คีวายํ เน
คเหตุวา นีหฺราธา"ติ เต นีหฺราเปสิ.
เต มงฺกุฎตา ราชนิเวสนิ คนตุวา
อุมมาทนต์ิยา กุฑฺธา "เทว สา
อิตฺถิ กาทฺภณฺณิ น ตุมฺหากิ
อนฺนุจฺจวิกา"ติ วทีสุ.

ขอพระองค์โปรดส่งพราหมณ์ ผู้ชำนาญ
ในการดูลักษณะ ไปพิจารณาดูนาง แล้ว
ทรงทำตามพระประสงค์เถิด". พระราชา
ทรงรับว่า "ดีละ" ดังนี้ ทรงส่งพราหมณ์ไป.
พราหมณ์เหล่านั้น ไปสู่เรือนของเศรษฐี
นั้น ท่านเศรษฐีกระทำการสักการะ และ
การยกย่องแล้ว บริโภคข้าวปายาส.

ในขณะนั้น นางอุมมาทนต์ีประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวงแล้ว ได้ไปสู่สำนัก
ของพราหมณ์เหล่านั้น. พราหมณ์เหล่านั้น
เห็นนางไม่อาจจะดำรงสติไว้ได้ เป็นผู้เมา
แล้วด้วยความเมาเพราะกิเลส ไม่รู้สึกถึง
ความที่ตนบริโภคอาหารผิดปกติไป.
บางพวกเอาคำข้าววางไว้บนศีรษะ ด้วย
สำคัญว่า "เรากินข้าว". บางพวกยกคำข้าว
เข้าไปในระหว่างรักแร้. บางพวกตีฝ่าเรือน.
พราหมณ์แม้ทั้งหมดได้เป็นบ้าแล้ว. นาง
เห็นพราหมณ์เหล่านั้น กล่าววว่า "ได้ยินว่า
พราหมณ์เหล่านี้ จักพิจารณาลักษณะ
ของเรา พวกท่านจงจับพราหมณ์เหล่านั้น
ที่คอลากออกไป" ดังนี้ ให้นำพราหมณ์
เหล่านั้นออกไปแล้ว. พราหมณ์พวกนั้น
เป็นผู้ก่อเหิน ไปสู่พระราชานิเวศน์ โกรธแค้น
นางอุมมาทนต์ี จึงกราบทูลว่า "ข้าแต่
พระองค์ผู้ประเสริฐ นางนั้นเป็นหญิง
กาลกรรณี หาสสมควรแก่พระองค์ไม่".

กโรมิ"ติ อาห. อถ นํ เต "ตีณิ
 สํวจฺจวานิ กมฺเม กเต ตว คุณฺโ
 ฌตฺวา ทสฺสามา"ติ วทีสุ. สภา "สาธฺ"ติ
 ปฏิสฺสุณฺนิตฺวา กมฺมํ ปฏิปชฺชติ. เต
 ตสฺสภา คุณฺโ ฌตฺวา อปริปฺพณฺเณสุเยว
 ตีสุ สํวจฺจเวสุ ตสฺส ฆนฺกฺสุฆฺมฺภวตฺต-
 วตฺเถน สทฺธิ อญฺญปิ วตฺถํ ทตฺวา
 "ตฺว สหายิกาย สทฺธิ ฌนฺตฺวา
 นหาตฺวา นิวาเสหิ"ติ ตํ เปสฺยีสฺ.
 สภา สหายิกาย อาทาย ฌนฺตฺวา
 ปรตฺตวตฺถํ ตีเร จเปตฺวา นฺหายิ.

ตสมิ ฆเณ เอกิ กสฺสปทส-
 พลสฺส สวโก อจฺฉินฺนจิวโร สาขาภฺงคํ
 นิวาเสตฺวา ๑ ปารุปีตฺวา ๑ ตํ
 ปเทสํ ปาปฺถนิ. สภา ตํ ทิสฺวา "อัย-
 ภาทฺทนฺโต อจฺฉินฺนจิวโร ภวิสฺสติ
 ปุพฺเพปิ อทินฺนภาเวน มม. นิวาสนํ
 ทูลลภํ ชาตฺนฺติ ตํ วตฺถํ ทฺวิธา
 ฆาเลตฺวา เอกํ โภจฺจาสิ อญฺยสฺส
 ทสฺสามิ"ติ จินฺเตตฺวา อุตฺตริตฺวา
 อตฺตโน นิวาสนํ นิวาเสตฺวา "ติฏฺจถ

ในตระกูลที่มั่งคั่งตระกูลหนึ่งเกิด ขนเหล่า
 นั้น รู้คุณของตนแล้วจักให้เอง" เมื่อ
 มารดาและบิดานั้นอนุญาตแล้ว จึงเข้าไป
 ไปสู่ตระกูลหนึ่ง กล่าวว่า "ดิฉันจะกระทำ
 การรับจ้าง ด้วยผ้าย้อมดอกคำ". ครั้งนั้น
 คนทั้งหลายในตระกูลนั้น จึงกล่าวกับ
 นางว่า "เมื่อเธอทำงานตลอด ๓ ปีแล้ว
 พวกเรารู้คุณเธอก็จักให้". นางรับว่า
 "ดีแล้ว" ปฏิบัติการงาน. เมื่อยังไม่ครบ
 ๓ ปี บริบูรณ์ ขนเหล่านั้นรู้คุณของนาง
 จึงให้ผ้าอย่างอื่นอีก พร้อมกับผ้าย้อม
 ดอกคำ มีเนื้อแน่น แล้วส่งนางไปด้วย
 คำว่า "เจ้า จงไปอาบน้ำกับพวกหญิง
 สหายของเจ้า แล้วจงนุ่งห่มผ้าเถิด". นาง
 ถือเอาผ้าไปกับหญิงสหาย วางผ้าย้อม
 ดอกคำไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำ แล้วพากันอาบน้ำ.

ในขณะนั้น สาวกของพระทศพล
 ทรงพระนามว่า กัสสปะรูปหนึ่ง ถูกโจร
 ชิงเอาจิวรไป จึงนุ่งห่มกึ่งไม้และใบไม้
 บรรลุถึงประเทศที่นั่น. นางเห็นเข้า จึงคิด
 ว่า "ท่านผู้เจริญรูปนี้ จักถูกโจรชิงเอาจิวร
 ไปแล้ว ตัวเราก็หาผ้านุ่งห่มได้โดยยาก
 เพราะไม่เคยถวายนานแม้ในชาติปางก่อน
 เพราะเหตุนี้ เราจักซื้อผ้าที่นั่นเป็นสอง
 ส่วน แล้วถวายพระผู้เป็นเจ้าของหนึ่ง"
 จึงขึ้นจากน้ำนุ่งห่มผ้าของตน กล่าวกับ

ภนฺเต"ติ วตฺวา คนฺตฺวา เถรี วนฺทิตฺวา
 วตฺถํ มชฺฌเม ฉาเลตฺวา ตสฺเสเวกํ
 โภจฺจาสิ อทาสี. โส เอกมฺนฺตํ
 ปฏิจฺจนฺเน จตฺวา สาขากงฺคิ จขุเขตฺวา
 ตสฺเสเวกํ กณฺณํ นิวาเสตฺวา เอกํ
 ปารุปีตฺวา นิภฺขมิ. อถสฺส วตฺโถภาเสน
 สกกลสรีริ ตฺรณฺสุริโย วีย เอโกภาสํ
 อโหสิ.

สา ตํ ทิสฺวา "มยุหํ อยุโย ปจฺมํ
 น โสภติ อิทานิ ตฺรณฺสุริโย วีย
 วิโรจติ อิทมฺปิ เอตฺสเสว ทสฺสามี"ติ
 ทุตฺติยมฺปิ โภจฺจาสิ ทตฺวา "ภนฺเต
 อหํ ภเว วิจฺรณฺตี อุตฺตมรฐปรชา
 ภเวยฺยํ มํ ทิสฺวา โภจฺจิ ปุริโส
 สกภาเวน สนฺจเวตุํ นาสกฺขิ มยา
 อภิสฺสฺสฺวา นาม อญฺญา มา โหตุ"ติ
 ปตฺถนํ ปฏฺจเปสิ. เถโรปี อญฺโฆทํ
 กตฺวา ปกฺกามิ.

สา เทวโลกे สํสรณฺตี ตสฺมี
 กाले อธิฏฺฐปุเร นิพฺพตฺเตตฺวา ตถา
 อภิสฺสฺวา อโหสิ. อถ ตสฺมี นคฺเร
 กิตฺติกจฺฉนํ โฆสยีสฺสุ. กตฺติกปฺนฺณมายํ

พระเถระว่า "ท่านจงหยุดก่อนเจ้าข้า"
 ไปไหว้พระเถระแล้ว ฉีกผ้าตรงกลางผืน
 ได้ถวายแก่พระเถระนั้นส่วนหนึ่ง. พระ
 เถระนั้น จึงไปยืนในที่กำบังแห่งหนึ่ง ปลด
 กิ่งไม้ทิ้ง นุ่งผ้านั้นชายหนึ่ง ห่มชายหนึ่ง
 เดินออกมา. ลำดับนั้น สรีระทั้งสิ้นของ
 พระเถระได้มีแสงสว่าง เป็นอันเดียวด้วย
 แสงสว่างแห่งผ้านั้น ดังดวงพระอาทิตย์
 แรกขึ้น ฉะนั้น.

นางเห็นพระเถระนั้นแล้วคิดว่า "ครั้งแรก
 พระผู้เป็นเจ้าของเรายังไม่งดงาม บัดนี้
 ย่อมรุ่งโรจน์ ดังดวงอาทิตย์แรกขึ้น
 ฉะนั้น เราจักถวายแม่ผ้าที่เหลือนี้แก่ท่าน
 อีก" จึงถวายผ้าส่วนที่สอง แล้วตั้งความ
 प्रารณนาว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้า
 ยังท่องเที่ยวอยู่ในภพ พึ่งเป็นผู้มีรูปงดงาม
 อย่างยิ่ง บุรุษคนใดได้เห็นข้าพเจ้าแล้ว
 ไม่อาจจะดำรงสติอยู่ได้ตามภาวะของตน
 หลึงอื่นทั้งหลายชื่อว่า มีความงามยิ่งกว่า
 ข้าพเจ้า ขออย่าให้มี". แม้พระเถระ
 ก็กระทำอนุโมทนาหลักไปแล้ว.

นางท่องเที่ยวอยู่ในเทวโลก ในกาล
 นั้น ได้มาเกิดในเมืองอริฏฐบุรี เป็นหญิง
 มีรูปงดงามยิ่งด้วยประการนั้น. ครั้งนั้น
 ในพระนครนั้น ประชาชนประกาศ การ

นครี สชชยีสฺ. อภิปารโก อตฺตโน
 รกฺขณญฺจานํ คจฺจนฺโต ตํ อามนฺตตฺวา
 "ภทฺเท อุมฺมาทนต์ฺ อชฺช กตฺติก-
 รตฺตฺวาเร ฉโณ. ราชา นครี ปทกฺขิณฺ
 กโรนฺโต ปจฺมํ อิมํ เคหทฺวารํ
 อาคมิสฺสสฺติ มา โข ตสฺส อตฺตานํ
 ทสฺเสสิ โสปี ตํ ทิสฺวา สตี
 อฺปฺปญฺจเปตฺตํ น สกฺขิสฺสตี"ติ อาห.
 สา "คจฺจ ตฺวํ สามิ อหํ
 ชานิสฺสามิ"ติ สมฺปฺปญฺจิตฺวา ตสฺมี
 คเต ทาสี อาณาเปสิ "รณฺโณ
 อิมํ เคหทฺวารํ อาคตฺกाले มยฺหํ
 อาโรเจยฺยาสี"ติ.

อถสฺส สุริเย อตฺถงฺคเต อุกฺคเต
 ปฺนฺนฺณจฺนฺเท เทวณฺครে วิทยํ นฺครে
 อถงฺคเต สพฺพทิสฺสาสุ ทีเปสุ
 ชลิตฺเตสุ ราชา สพฺพาลงฺการปฺปฺมณฺฑิตฺโต
 อาชฺฌณฺนรทฺตโร อมจฺจคณฺปริวฺโต
 มนฺนฺเตน ยเสนํ นครี ปทกฺขิณฺ
 กตฺวา ปจฺมเมว อภิปารกฺสฺส เคหทฺวารํ
 อคฺมาสิ. ตํ ปนฺ เคนฺหิ มโนสิลา-
 วณฺณปการปฺริกฺขิตฺตํ อถงฺกตฺวารญฺ-
 ญาลกฺโสภคฺคปฺตตํ ปาสาทิกิ. ตสฺมี

เล่นมหรสพ ในเดือน ๑๒. ประชาชน
 ตกแต่งพระนคร ในเดือน ๑๒ เพื่อบูชา
 พระจันทร์เต็มดวง. อภิปารกเสนาบดี
 เมื่อจะไปสู่ที่รักษาของตน จึงเรียภรรยา
 มาสั่งว่า "ดูกรนางอุมมาทนต์ผู้เจริญ
 มหรสพจักมี ในวาระคืนกลางเดือน ๑๒
 ในวันนี้พระราชจักรทรงกระทำประทักษิณ
 พระนครจักเสด็จมายังประตูบ้านนี้ก่อน
 เจ้าอย่าแสดงตัวแก่พระราชานั้นเลย
 แม้พระราชานั้น ทอดพระเนตรเห็น
 เจ้าแล้ว จักไม่อาจทรงดำรงพระสติ
 อยู่ได้". นางรับคำว่า "นายท่านจงไปเกิด
 ดิฉันจักทราบเอง" เมื่อสามีนั้นไปแล้ว
 จึงบังคับสาวใช้ว่า "ในเวลาที่พระราช
 เสด็จมาถึงประตูเรือนนี้ เจ้าพึงบอกเรา".

ลำดับนั้น เมื่อพระอาทิตย์อัสดงคต
 แล้ว เมื่อพระจันทร์เต็มดวงขึ้นมาเมื่อ
 ประชาชนตกแต่งพระนครแล้วประหนึ่ง
 เทพนคร เมื่อแสงประทีปสว่างไสวไปในทิศ
 ทั้งหมด พระราชาทรงประดับด้วยเครื่อง
 ราชอลังการทั้งปวง เสด็จโดยราชรถเทียม
 ด้วยม้าตัวประเสริฐ แวดล้อมด้วยหมู่
 อำมาตย์ทรงกระทำประทักษิณพระนคร
 ด้วยพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ ได้เสด็จ
 ไปยังประตูบ้านอภิปารกเสนาบดีก่อน

ขณ ทาสี อุมาทนุติยา อาโรเจสิ.
สา ปุပ္ผสมุคค์ คานาเปตวา
กิณูรีลีลลย วาตปาน์ นิสฺสาย
จิตา รณฺโณ ปุပ္ผานิ ชิปี. โส
ตํ โอลิเกนุโต กิเลสทมตฺโต สตี
อุปฏฺจเปตฺติ อสกุโกนุโต “อภิปรอกฺสเสตฺ
เคหนุ”ติ สณฺชานิตฺติ นาสกุชิ.

ทีเดียว. ก็บ้านเสนาบดีนั้นล้อมรอบด้วย
กำแพงมีสี่ตุ้มในศิลา ถึงความงามเลิศ
ด้วยซุ้มประตูที่ประดับแล้ว เป็นที่ยังใจให้
เลื่อมใสยินดี. ขณะนั้น นางทาสีจึงบอก
แก่นางอุมาทนต์. นางให้ถือเอาพวง
มาลัย ไปยื่นพิงบานหน้าต่างด้วยลีลา
อย่างนางกินรี แล้วก็โยนพวงมาลัยไป
ถวายแก่พระราชา. พระราชา เมื่อทอด
พระเนตรเห็นนางก็ทรงมีนเมา ด้วยความ
เมาเพราะกิเลสไม่อาจจะดำรงพระสติไว้
ได้ จึงไม่สามารถจะจำได้ว่า “นี่เป็นเรือน
ของอภิปรอกเสนาบดี”.

อล สวรที อามนฺเตตฺวา ปุจฺจนุโต
เทว คาธา อภาสิ

ลำดับนั้น พระราชาตรัสเรียกนายสวรที
มา เมื่อจะรับสั่งถาม ได้ทรงภาษิต ๒
พระคาถาว่า

๕๗. “นิเวสนํ กสฺส นุทํ สุนนฺท
ปากาเรน ปณฺฑุมเยน คุตตํ
กา ทิสฺสตี อคฺคิสิขาว ทูเร
เวหาสยํ ปพฺพตคฺเคว อจฺจิ.

๕๗. “ดูกรนายสุนันทสวรที นี่เป็นบ้าน
ของใครหนอ ล้อมด้วยกำแพง
สี่เหลี่ยม ใครหนอปรากฏอยู่ใน
ที่ไกลเหมือนเปลวไฟ อันลูกไฟลง
อยู่บนเวหาส และเหมือนเปลวไฟ
บนยอดภูเขา ฉะนั้น.

๕๘. ธีตา นฺวายํ กสฺส สุนนฺท โหติ
สุณฺนิสา นฺวายํ กสฺส อโถปี ภริยา

๕๘. ดูกรนายสุนันทสวรที หญิงคนนี้
เป็นธิดาของใครหนอ หญิงคนนี้
เป็นลูกสะไภ้ หรือเป็นภรรยาของ
ใคร ไม่มีผู้หวงแหนหรือ ผู้ของ

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย. ป-ท. ๒๒ - ๖

อกุขาหิ เม ชิปปมิเชว ปุฏโง
อวารฎา ยทิ วา อตุถิ ภาตตะตา"ติ.

ตตถ กสฺส นุทนุติ กสฺส นุ อิทํ.
ปณฺฑมเยนาติ รตฺติฎฺฐกปาการมเยน.

ทิสฺสตีติ วาตปาเน จิตา ปญฺญาติ.
อจฺจตีติ อนิลชาลกุขนุโร. ธีตา นวายนุติ
ธีตา นุ อัย.

อวารฎาติ อเปตาวรรณา อปริคฺคหา.
ภาตตะตาติ ยทิ วา อสฺสา สามิโก
อตุถิ เอตํ เม อกุขาหีติ.

อถสฺส โส อาจิกฺขนุโต เทว
คาถา อภาสิ

๕๙. "อนํ หิ ชานามิ ชนินุท เอตํ
มตฺตยา จ เปตฺตยา จ อโถปี อสฺสา
ตเวว โส บุริโส ภูมิปาล
รตฺติณฺทิวํ อปฺปมตฺโต ตวตฺเต.

นางมีใหม่ ท่านถูกเราถามแล้ว
จงบอกแก่เราโดยเร็ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **นี่เป็น**
บ้านของใครหนอ ความว่า นี่เป็นเรือน
ของใครเล่า. คำว่า **สีเหลือง** คือสำเร็จ
ด้วยกำแพงอันตั้งอยู่ในกลางคืน.

คำว่า **ปรากฏ** คือ ยืนปรากฏตัวอยู่ที่
หน้าต่าง. คำว่า **เปลวไฟ** ได้แก่ กองไฟ
ที่มีเปลวสีไม่เขียว. คำว่า **หญิงคนนี้เป็น**
ธิดา (ของใคร)หนอ ความว่า หญิงคนนี้เป็น
ลูกสาว(ของใคร)เล่า.

คำว่า **มีผู้หวงแหนหรือไม่** ความว่า
ปราศจากผู้หวงแหน คือไม่มีใครหวง.
คำว่า **ฉั้ว** ความว่า หรือถ้าว่าสามีของ
นางมีอยู่ ขอท่านจงบอกสามีนั้นแก่เรา.

ลำดับนั้น นายสารถีเมื่อจะกราบทูล
แต่พระราชานั้น ได้กล่าว ๒ คาถาว่า

๕๙. "ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
ก็ข้าพระองค์ ย่อมรู้จักหญิงนั้น
พร้อมทั้งมารดา บิดา และแม่สามี
ของนางด้วย ข้าแต่พระองค์ผู้ทรง
รักษาแผ่นดิน บุรุษนั้นเป็นผู้ไม่
ประมาท ในประโยชน์ของพระองค์
ทั้งกลางคืนและกลางวัน.

๖๐. อิทุโร ๑ ฌีโต ๑ สุวฑฺฒิตโต ๑
อมจฺโใจ ๑ เต อญฺญตโร ชนินุท
ตสุเสว สา ภริยา อภิปรากสุส
อุมมาทนต์ีติ นามเธยฺเยน ราชา”ติ.

ตตถ มตฺยา ๑ เปตฺยา จาติ
มาติโต ๑ ปิตฺโต เจตฺ ชานามิ.
อโถปี อสุสฺสตี อถ สามิกํปิสฺสา
ชานามิตฺติ วทติ. อิทุโรติ สมิทฺุโร.
ฌีโตติ วตฺถาลงฺกาเรหิ ปุปฺพิโต.

สุวฑฺฒิตฺติ สฺฐุจฺ อฑฺโฒ . นาม-
เธยฺเยนาติ นามเณ. อยฺ หิ โย
นํ ปสฺสฺสตี ตํ อุมมาเทติ สติมสฺส
ปจฺจปฺภูจฺเปตฺุ น เทติ ตสฺมา
อุมมาทนต์ีติ วุจฺจติ.

ตํ สุตฺวา ราชา นามมสฺสา
โถเมนุโต อนนฺตรํ คาถมาท

๖๐. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
สามีของนางนั้น เป็นผู้มือิทธิพล
กว้างขวาง และมั่งคั่งดี ทั้งเป็น
อำมาตย์คนใดคนหนึ่งของพระองค์
ด้วย ข้าแต่พระราชา หญิงนั้นเป็น
ภรรยาของอภิปรากเสนาบดีนั้นเอง
มีชื่อว่า นางอุมมาทนต์ี”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **พร้อม**
ทั้งมารดาบิดา ความว่า ก็ข้าพระองค์
รู้จักหญิงนี้ทั้งข้างฝ่ายมารดา และข้าง
ฝ่ายบิดา. คำว่า **และแม่สามี**ของนาง
นายสารถีกราบทูลว่า อนึ่ง แม่สามีของ
นาง ข้าพระองค์ก็รู้จัก. คำว่า **มีอิทธิพล**
ได้แก่ มีความสำเร็จ. คำว่า **กว้างขวาง**
ได้แก่ เบิกบาน (เพียบพร้อม) ด้วยเสื้อผ้า
และเครื่องประดับ.

คำว่า **มั่งคั่งดี** คือ มั่งมีอย่างดี (มาก).
คำว่า **มีชื่อ** คือมีนาม. จริงอยู่ หญิงนี้
ยอมกระทำการบูชา ผู้ที่เห็นนางให้เมามัว
คือ ไม่ให้บุรุษผู้เห็น ดำรงสติอยู่ได้
เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า นางอุมมาทนต์ี.

พระราชา ครั้นทรงสดับคำพูด
นั้นแล้ว เมื่อจะทรงชมเชยชื่อของนาง
จึงตรัสพระคาถาเป็นลำดับไปว่า

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

๖๑. “อมุโหน อมุโหน นามมิทัง อิมิสฺสา
มตฺยา จ เปตฺยา จ กตัง สุสฺสาธู
ตถาหิ มยฺหัง อวโลกยฺนฺตึ
อุมุมตฺตกั อุมุมาทฺนฺตึ อกาสิ”ติ.

ตตฺถ มตฺยา จ เปตฺยา จาติ
มาตฺรา จ ปิตฺรา จ. มยฺหฺนฺตึ
อุปโยคตฺถ สฺมปทานัง. อวโลกยฺนฺตึ
มยา อวโลกิตา สยंपิ มัง อวโลกยฺนฺตึ
มัง อุมุมตฺตกั อกาสิติ อตฺถ.

สาปิสฺส กมุปิตภาวํ ฌตฺวา
วาทปานัง ฌเกตฺวา สิริคพฺกเมว
อคมาสิ. ฌนฺโถปี ตสฺสา ทิฏฺฐกาลโต
ปฏฺฐาย นครปทกฺขิณฺกรณ ฌิตฺตเมว
นาโหสิ. โส สารถึ อามนฺเตตฺวา
“สมฺม สฺนฺนทฺ รถัง นิวตฺเตหิ อัย
ฉฺฉเน อมุหากัง นานุจฺฉวิโก
อภิปรากเสนาปติสฺसानุจฺฉวิโก รทฺธิปี
ตสฺเสวานุจฺฉวิโก”ติ รถัง นิวตฺตาเปตฺวา
ปาสาทัง อภิรฺยุหฺ สิริสยเน นิปฺชฺชิตฺวา
วิปฺปลปนฺโต อาห

๖๑. “ดูกรท่านผู้เจริญ ดูกรท่านผู้เจริญ
ชื่อที่มารดาและบิดาตั้งให้แก่หญิงนี้
เป็นชื่อที่เหมาะสมดี จริงอย่างนั้น
นางเมื่อมองดูเรา ได้ทำให้เรา
หลงไหลคล้ายคนบ้า”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า มตฺยา จ
เปตฺยา จ เท่ากับ มาตฺรา จ ปิตฺรา
จ แปลว่า อันมารดาและบิดา. คำว่า
มยฺหัง เป็นจุดตัดวิภัตติลงในอรรถกถา-
วิภัตติ. คำว่า เมื่อมองดู ความว่า
นางเองถูกเรามองแล้ว ก็มองดูเราตอบ
ได้กระทำเราให้เป็นบ้า.

แม้นางอุมาทันตีนั้น รู้ว่าพระราช
านั้น มีพระทัยหวั่นไหวแล้วปิดหน้าต่าง
เข้าไปสู่ห้องอันมีสิริตามเดิม. แม้พระราช
จำเดิมแต่กาลที่พระองค์ ทรงเห็นนาง
อุมาทันตีนั้น แล้วมิได้มีพระทัยในการ
ที่จะกระทำประทักษิณพระนคร. พระองค์
จึงตรัสเรียกนายสารถึมา แล้วรับสั่งว่า
“ดูกร สหายสุนันทะ ท่านจงขับรถกลับเกิด
มหรสพนี้ไม่สมควรแก่เรา แต่สมควร
แก่อภิปรากเสนาบดี แม้ราชสมบัติก็
สมควรแก่เขาโดยแท้” แล้วให้ขับรถกลับ
พระราชวัง เสด็จขึ้นสู่ปราสาท บรรทมบน
พระที่สิริไสยาสน์ เมื่อรำพัน จึงตรัสว่า

๒๒. “ยา ปุณฺณมาเส มิคมนุทโลจนา
อุปาวีสี ปุณฺฑริกตตจฺจตี
เทว ปุณฺณมาโย ตทหุ อมณฺณี
ทิสฺสุวาน ปาราวตฺตตฺวาสินี.

๒๓. อพารปเมฺหหิ สฺมาหิ วคฺคฺภิ
ปฺโลภยนฺติ มํ ยทา อุทิกฺษติ
วิซฺมุหฺมานา หรฺเตว เม มโน
ชาตา วเน ก็ปฺริสีว ปพฺพเต.

๒๔. ตทา หิ พุรฺหตี สามา
อามตฺตมณฺิกุณฺฑลา
เอกจฺวสนา นารี
มิตี ฆนฺตาอุทิกฺษติ.

๒๕. กทาสุสุ มํ ตมฺพนฺชา สุโลมา
พาหามุฑู จนฺทนสฺวารลิตฺตา
วฏฺฏจฺจลฺลี สนฺนตธีรฺกตฺติยา
นารี อุปฺญฺยสฺสตี สีสโต สฺมา.

๒๖. กทาสุสุ มํ กาณฺจนชาลฺรจฺจทา
ธิตา ตีรฺกฺษิตฺส วิลาภมฺชฺมา

๒๒. “ในคืนวันเพ็ญ นางผู้มีนัยน์ตาคัล้าย
เนื้อทราย มีอวัยวะแปลงปลั่งเหมือน
ดอกบุณฑริก เข้าไปใกล้หน้าต่าง
ในคืนนั้น เราได้เห็นนางห่มผ้าสีแดง
เหมือนเท่านั้นพิราบ สำคัญว่า
พระจันทร์เพ็ญขึ้นสองดวงในคืนนั้น.

๒๓. ในกาลใด นางประโลมอยู่ด้วย
อาการอันงดงามยั่วยวน ชำเลืองดู
เรา นางชม้อยชม้ายอยู่ ประดุจ
ดั่งกินนรี ที่เกิดบนภูเขาในป่า ปล้น
เอาดวงใจของเราไปเสียแล้ว.

๒๔. ก็ในกาลนั้น นางผู้พริ้มเพรา มีตัวเป็น
สีทอง ประดับด้วยคุณทลแก้วมณี
มีผ้านุ่มหอมท่อนเดียว ชำเลืองดูเรา
ประดุจนางเนื้อทรายคະนอง มองดู
นายพราน ฉะนั้น.

๒๕. เมื่อไรหนอ นางผู้มีเล็บแดง มี
ขนงาม มีแขนนุ่ม ลูบไล้ด้วย
แก่นจันทร์ มีนิ้วมือกลม มีกระบวน
อันกระชดกระช้อย งามตั้งแต่ศีรษะ
จักได้ยั่วยวนเรา.

๒๖. เมื่อไรหนอ ธิดาของเศรษฐีตรีภี-
วัจจะ ผู้มีทับทรวงอันทำด้วย

มุกฺขุหิ พาทาหิ ปลิสฺสชิสฺสตี
พฺรหฺวาเน ชาตทุมิว มาลฺวา.

ชายทอง เอวกลม จักกอดรัดเรา
ด้วยแขนทั้งสองอันนี้ม ประดุจ
เถายานทรายรวบรัดต้นไม้ ที่เกิด
ในป่าใหญ่ ฉะนั้น.

๖๗. กทาสฺสุ มํ ลาขารสฺสรวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พินฺนุทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
มุขํ มุเขน อุปนามยิสฺสตี
โสณฺโฆว โสณฺทสฺส สฺสุราย ถาลํ.

๖๗. เมื่อไรหนอ นางผู้มีผิวงามแดง
ดุจน้ำครั้ง มีถันเป็นปริมณฑล
ดังฟองน้ำ มีอวัยวะขาบด้วย
ผิวหนังเปล่งปลั่ง ดังดอกบัวขาว
จักจรดปากด้วยปากกะเรา เหมือน
นักเลงสุรา จรดถาดสุรา ให้นักเลง
สุราด้วยกัน ฉะนั้น.

๖๘. ยทาทุทฺถํ ตํ ติฏฺฐนฺตี
สพฺพคตฺตํ มโนรมํ
ตโต สกสฺส จิตฺตสฺส
นาวโพนามิ กิณฺจึ นํ.

๖๘. ในกาลใด เราได้เห็นนางผู้มี
ร่างกายทุกส่วนนารี نرمโยใจ ยืน
อยู่ ในกาลนั้น เราไม่รู้สึกอะไร ๆ
แก่จิตของตนเลย.

๖๙. อุมฺมาทฺนฺตี มยา ทิฏฺฐา
อามตฺตมณิกฺกนฺทลา
น สฺบุปฺปามิ ทิวารตฺตี
สทสฺสํว ปฺราชิโต.

๖๙. เราได้เห็นนางอุมมาทนต์ ผู้สวมใส่
กุดมทลมณี แล้วนอนไม่หลับ
ตลอดทั้งกลางวันกลางคืน เหมือน
แพ้เข้าศึกมาตั้งพันครั้ง.

๗๐. สกฺโก เจ เม วริ ทชฺชา
โส จ ลพฺพภถ เม วโร
เอกรตฺตํ ทฺวิรตฺตํ วา
ภเวยฺย อภิปารโก
อุมฺมาทฺนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
รมิตฺวา
สฺวีราชา ตโต สฺยิยา"ติ.

๗๐. ถ้าท้าวสักกะ ฟังประธานพรให้
แก่เรา ขอให้เราได้พรนั้นเกิด
อภิปารกเสนาบดี ฟังรื่นรมย์อยู่
กับนางอุมมาทนต์ ลิ่นคืบหนึ่ง
หรือสองคืบ ต่อจากนั้น พระเจ้า
สวี่ราชา ฟังรื่นรมย์บ้าง".

ตตถ **ปฺนฺณมาเสติ** ปฺนฺณจฺนุทฺทาย
รตุติยา. **มิกฺคนุทโลจนาติ** กณฺฐก-
สนฺดาเสน **ปฺลายิตฺวา** **วณฺนฺตเร**
จตุวา **ลฺหุทฺ** **โอยฺโลเกนฺติยา** **มิกฺคิยา**
วฺย **มฺนุทาปี** **โลจนาณิ** **อสุสฺาติ**
นิกฺคนุทโลจนา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ในคืน**
เดือนเพ็ญ ความว่า ในคืนพระจันทร์
เต็มดวง. คำว่า **มีนัยน์ตาขม้ายคล้าย**
เนื้อทราย ความว่า นัยน์ตาของนาง
ขม้ายเหมือนนัยน์ตาของนางเนื้อที่หนีไป
เพราะความสะดุ้งกลัวลูกธนู แล้วยืน
มองดูนายพรานอยู่ในระหว่างป่า เพราะ
ฉะนั้นนางจึงชื่อว่า มีนัยน์ตาขม้ายคล้าย
เนื้อทราย.

อุปาวิสฺติ **ปทุมวณฺณเณน** **กกรฺตเลน**
ปุปฺผาณิ **ชิปีตฺวา** **มํ** **โอยฺโลเกนฺติ**
วาตปาเน **นิสฺสิทฺติ**.

คำว่า **เข้าไปใกล้** ความว่า นางโยน
พวงมาลัยด้วยฝ่ามือมีสีดังดอกปทุม แล้ว
นั่งที่หน้าต่างมองดูเราอยู่.

ปฺนฺนุทริกตฺตจฺจฺคฺคิ **รตุตปทุมวณฺณสรีรา.**
เทว **ปฺนฺณมาโยติ** **อหํ** **ตทหุ** **ตสฺมึ**
ฉณทิวเส **ตํ** **ปาราวตปาทสมาน-**
วณฺณรตุตตตฺตนิวตฺตํ **ทิสฺสุวา** **ตสฺสุสา**
มุขโสภํ **โอยฺโลเกนฺโต** **เอกสฺุส**
ปาจันโลกธาตฺโต **เอกสฺุส** **อภิปรากสฺุส**
เสนาปติโน **นิเวสเน** **ทฺวิณฺนํ**
ปฺนฺณจฺนุทานํ **อุคฺคตตฺตฺตา** **เทว**
ปฺนฺณมาโย **อมณฺเณ**.

คำว่า **มีอวัยวะเปล่งปลั่งดังดอกบุณฑริก**
คือมีสีระมีสีเหมือนดอกบัวแดง. คำว่า
พระจันทร์เพ็ญสองดวง ความว่า ใน
คืนนั้น คือในวันมหรสพนั้น เราเห็นนาง
นุ่งห่มผ้าอ้อมสีเหมือนเท่านั้นพิราบ แลดู
ความงามของใบหน้าของนางได้สำคัญว่า
พระจันทร์เพ็ญสองดวง เพราะพระจันทร์
เพ็ญสองดวงขึ้นไปแล้ว คือดวงหนึ่งขึ้น
ทางโลกธาตุด้านปราจีนทิศ ดวงหนึ่งขึ้น
ในเรือนของอภิปรากเสนาบดี.

อพารปฺเมหฺหิ **วิสาลปฺมุเขหิ.** **สุภาหิ**
ปฺริสุทฺเทหิ. **วคฺคฺภิ** **มธฺรภากาเรหิ.**

คำว่า **อ้วยวน** คือมีใบหน้าอันเฉิดฉาย.
คำว่า **งดงาม** คือบริสุทธิ์. คำว่า **ด้วย**
อาการ คือด้วยอาการอันอ่อนโยน.

อุทิกขตีติ เอวรูปเปหิ เนตเตหิ ยสุมี
 ขณะ โอโลเกนุตี. ปพฺพเตติ ยถา
 หิมวณฺตปพฺพเต สุกฺขลิตฺตวเน วีนฺ
 อาทาย ตฺนฺตีสฺสเวน อตฺตโน สรํ
 สํสนฺนฺเทนฺตี กิปรุสี กิปรุสฺส มนํ
 อาหฺรติ เอวํ หฺรเตว มม มโนติ
 วิปฺลปฺปติ.

พฺรหฺมตีติ อุพฺปารา สามาติ
 สฺวณฺณณวณฺณณสามา. เอกจฺจวสนาติ
 เอกจฺจิกฺวสนา เอกวตฺถนินวตฺถาติ อตฺถเ.

ภนฺตาราอุทิกขตีติ สณฺนเกสสา ปุณฺนลาภา
 อายตภมฺม วิสาลกฺขี ตฺจฺคนาสา
 รตฺโตฏฺฐี เสตฺตทฺนฺตา ติชิณฺทาสา
 สฺวภูฏิตฺตีวา ตฺนฺพหา สฺสณฺนจิตฺตปโยธฺรา
 มิคมชฺชมา^๑ วิสาลโสณฺนี สฺวณฺณณกทฺลิ-
 สมานรฺฐปา สา อุตฺตมอิตฺถิ ตฺสุมิ
 ขณะ มํ โอโลเกนุตี ภเยน วนํ
 ปวิสิตฺวา ปุณฺ นินวตฺติตฺวา ลุทฺทํ
 อุทิกฺขนฺตี ภนฺตารา มิคฺวี มํ อุทิกฺขตีติ
 วทติ.

คำว่า **ข้าเลี้ยงดู** คือในขณะที่นางมองดู
 ด้วยนัยน์ตาเห็นปานนี้. คำว่า **บนภูเขา**
 ความว่า พระราชาทรงรำพัน เพ้ออยู่ว่า
 นางปล้นเอาดวงใจของเราไปแล้ว เปรียบ
 เหมือนนางกินรีในป่าที่มี ดอกไม้บาน
 สะพรั่งบนภูเขาหิมวันต์ ถือพินมาแล้ว
 ผสานเสียงของตน ด้วยเสียงสายพินอยู่
 ปล้นเอาดวงใจของกินนรมาได้ ฉะนั้น.

คำว่า **พริ้มเพรา** คือยอดยิ่ง.
 คำว่า **มีตัวเป็นสีทอง** คือมีร่างกายมีสี
 เหมือนทอง. คำว่า **มีผ้านุ่มท่อนเดียว**
 ได้แก่ มีผ้านุ่มตัวเดียว อธิบายว่า นุ่มหอม
 ผ้าผืนเดียว.

ด้วยคำว่า **ข้าเลี้ยงดูเหมือนนางเนื้อทราย**
คะนอง พระราชาตรัสว่า แม้อยอดหญิงนั้น
 มีผมดำละเอียด มีหน้าผากนูน มีคิ้วโก่ง
 มีดวงตาแวววาว มีจมูกโด่ง มีริมฝีปาก
 แดง มีฟันขาว มีเขี้ยวแหลม มีคอกกลม
 มีแขนอ่อน มีเต้าถันเต่งตั้ง มีเอวเหมือน
 เอวเนื้อ มีตะโพกผึ่งผาย มีรูปเหมือน
 ต้นกล้วยทอง เมื่อข้าเลี้ยงดูเราในขณะนั้น
 ย่อมข้าเลี้ยงดูเรา เหมือนนางเนื้อทราย
 คะนอง เข้าไปสู่ป่าด้วยความกลัว แล้ว
 เหลียวกลับมามองดูนายพรานอีก ฉะนั้น.

^๑ จ. ม. กรมิตมชฺชมา.

พาทามุขุติ มุขุพาทา. **สนุนตธีร-**
กตุติยาติ สฺมุสฺสิตเจกกรณา. **อุปลนฺตีสฺสติ**
มนฺติ สภา สฺฎภา นารี กทา นุ มํ
เตหิ ตมฺพนเขหิ สีสฺโต ปฏฺจาย
สนฺนเตน ธีเรน กรณฺน ปรีโตเสสฺสติตี
ปตฺเตนฺโต วิลปตี.

กาณฺจนชาจรฺจทาติ กาณฺจน-
มยจรฺจทาลงฺกตา. **วิลากมชฺฐมาติ**
วิลคฺคสรีรา.

พฺรหฺวาเนติ มหาเวเน. **รตฺตสฺจจวீติ**
หตฺถปาทตลลคฺคณฺขโกฎฺจมํเสสุ . ลาทา-
รสรตฺตมณฺธิปฟาพฺพณฺณา.

พินฺทุตฺถนีติ อุทกพฺพุพฺพลปริมณฺทลตฺถนี.
ตโตติ ยทา ตํ ตีฏฺจนฺตี อุทกฺลํ
ตโต ปฏฺจาย. **สทฺสส จิตฺตสฺสชาติ**
อตฺตโน จิตฺตสฺส อนิสฺสโร ชาโตมฺหีตี
อริปฺปาโย.

กิลฺยจि นนฺติ กิลฺยจि อຍံ อสุกกา
นามาติ น ชานามิ อุมฺมตฺตโก

คำว่า **มีแขนนุ่ม** คือมีแขนทั้งสองข้างอ่อน.
คำว่า **มีกระบวนอันกระชดกระช้อย**
ได้แก่ มีการกระทำอันฉลาดสนิทสนม.
คำว่า **จักเข้ายวนเรา** ความว่า พระราชา
ทรงปรารภนารำพันอยู่ว่า เมื่อไรหนอ
นางงามนั้นจักทำให้เราชื่นชมด้วยการ
กระทำอันฉลาดสนิทสนม จำเดิมแต่ศิระษะ
ด้วยเล็บมีสีแดงเหล่านั้น.

คำว่า **มีทับทรวงอันกระทำด้วย**
ชายทอง คือประดับด้วยทับทรวงที่สำเร็จ
ด้วยทอง. คำว่า **มีเอวกลม** คือ มีร่างกาย
สะอิดสะเอ้ง.

คำว่า **ในป่าใหญ่** คือในป่ากว้าง. คำว่า
มีผิวพรรณงาม ดุจย้อมด้วยน้ำครั้ง
ความว่า นางมีผิวพรรณเหมือนแก้วมณี
และแก้วประพาฬ ดุจย้อมด้วยน้ำครั้ง
ที่ฝ่ามือ ฝ่าเท้า ปลายเล็บ และริมฝีปาก.

คำว่า **มีถิ่นเป็นปริมณฑลดังฟองน้ำ**
คือมีนมเป็นวงกลม เหมือนฟองน้ำ. คำว่า
แต่กาลนั้น ความว่า จำเดิมแต่กาลที่เรา
ได้เห็นนางยืนอยู่. คำว่า **แก่จิตของตน**
อธิบายว่า เราไม่ได้เกิดความเป็นอิสระ
แก่จิตของตน.

ด้วยคำว่า **อะไร ๆ** พระราชาตรัสว่า
เราไม่รู้อะไร ๆ เลยว่า หญิงคนนี้ชื่อโน้น

ชาโตมเหสีติ วทติ. **ทิวาชาติ** ทิสฺวา.
น สุปปามีติ เณว รตฺตี น ทิวา
 นิทฺทํ ลภามิ. **โส ๑ ลพฺภกถาติ** ยํ
 เม สกฺโก วรํ ททฺเหยยฺย โส ๑ เม
 วโร ลภฺยยามหํ ตํ วรฺนฺติ อตฺถเ.

อภิปรากสุสปี อาโรจยีสฺสุ “สามิ
 ราชา นครํ ปทกฺขินํ กโรนฺโต
 ตุมหากํ ฆรทฺวารํ ปตฺวา นินฺตติตฺวา
 ปาสาทํ อภิรฺหตี”ติ. โส อตฺตโน เคนํ
 คนฺตฺวา อุมฺมาทฺนฺตี อามนฺเตตฺวา
 “ภทฺเท กจฺจि รณฺโณ อตฺตานํ
 ทสฺเสสี”ติ ปุจฺจติ. “สามิ เอโก มโหทโร
 มหาทาจิกิ รเถ จตฺวา อาคโต
 ปุริโส อตฺถิ อหํ ‘ตํ ราชา วา
 อราชา วา’ติ น ชานามิ ‘เอโก
 อีสฺสโร’ติ ปุณฺ วุตฺเต วาตปาเน
 จตฺวา ปุปฺพานิ ขิปี โส ตาวเทว
 จตฺวา นินฺตเตตฺวา คโต”ติ.

โส ตํ สุตฺวา “นาสิโตมฺหิ ตยา”ติ
 ปุณฺทิวเส ปาโตว ราชนิเวสนํ
 อารุญฺห สิริคพฺทฺวาเร จตฺวา
 รณฺโณ อุมฺมาทฺนฺตี นิสฺสาย วิลาปํ
 สุตฺวา “อัย อุมฺมาทฺนฺติยา ปฎิพฺพธ-

เราเกิดเป็นบ้าเสียแล้ว. คำว่า **เห็น** คือ
 เห็นแล้ว. คำว่า **นอนไม่หลับ** คือเรา
 ไม่ได้ความหลับทั้งกลางคืนทั้งกลางวัน.
 คำว่า **เราพึงได้พรนั้น** ความว่า ทำวสัฏกะ
 พึงประทานพรอันใดแก่เรา และพรนั้น
 เป็นของเรา ก็ขอให้เราได้พรนั้นเถิด.

ประชาชน บอกแม่แก่อภิปราก-
 เสนาบดีว่า “ข้าแต่ นาย พระราชาทรง
 กระทำประทักษิณพระนคร เสด็จถึง
 ประตูเรือนของท่านแล้วเสด็จกลับไปขึ้นสู่
 ปราสาท”. เขาจึงกลับไปยังเรือนของตน
 เรียกนางอุมมาทนต์มาหา แล้วถามว่า
 “ดูกรนางผู้เจริญ เธอแสดงตัวแก่พระราชา
 หรือ”. นางตอบว่า “ข้าแต่ นาย มีบุรุษ
 คนหนึ่งห้องโต พันใหญ่ ยืนมาบนรถ
 ดิฉันไม่ทราบบุรุษคนนั้นว่า เป็นพระราชา
 หรือมิใช่พระราชา แต่เมื่อเขากล่าวอีกว่า
 ‘บุรุษนั้นเป็นอิสฺรชนคนหนึ่ง’ ดิฉันยืนอยู่
 ที่ใกล้หน้าต่าง จึงโยนพวงมาลัยไป บุรุษ
 นั้นยืนอยู่แล้ว ก็กลับไปในขณะที่นั้นเอง”.

เสนาบดีสดับค่านั้นแล้ว จึงกล่าววว่า
 “เธอทำให้เราฉิบหายแล้ว” ครั้นในวัน
 รุ่งขึ้น จึงรีบไปสู่พระราชนิเวศน์แต่เช้าตรู่
 ยืนอยู่ที่ประตูห้องอันมีสิริ ได้ยินเสียง
 พระราชาบ่นเพ้อถึงนางอุมมาทนต์ จึง

จิตโต ชาโต ตั อลภนุโต มริสฺสติ
 รมฺโณ จ มมณฺจ อคฺคณิ โมเจตฺวา
 อิมสฺส มยา ชีวิตํ ทาตุ ฏฺฐติ"ติ
 อตฺตโน นิเวสนิ คนฺตฺวา เอกํ
 ทฬฺหิมิตฺตํ อฺปฺปจกัํ ปกฺโกสาเปตฺวา
 "ตาต อสฺสกุจฺจาเน สฺสสิเรเจตฺยรฺกฺโข
 อตฺถิ ตฺวํ กณฺจิจิ อชานาเปตฺวา
 อตฺถงฺคเต สฺริเย ตตฺถ คนฺตฺวา
 อนุโตรฺกฺโข นิสีท อหิ ตตฺถ
 พลิกมฺมํ กโรนฺโต ตํ จานิํ ปตฺวา
 เทวตฺยา นมสฺสนฺโต 'สํมิ เทวราช
 อมฺหากิ ราชานครมฺหิ จเณ
 วตฺตมาเน อภิพิตฺวาวิ สิริคพฺภิ
 ปวิสิตฺวา วิปฺลปฺนฺโต นิปฺนฺโน มยิ
 ตตฺถ การณิ น ชานาม ราชาน
 เทวตานิ พหุปกฺกาโร อนุสฺวจฺจวิ
 สหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา พลิกมฺมํ
 กเรติ 'อิมิ นาม นิสฺสาย ราชาน
 วิปฺลปฺตี'ติ อจฺจิกฺขต, รมฺโณ โน
 ชีวิตทานิ เทธา'ติ ยาจิสฺสํมิ, ตฺวํ
 ตสฺมि ฆเณ สริํ ปริวตฺเตตฺวา
 'เสนาปติ ตุมฺหากิ รมฺโณ พุยาธิ
 นาม นตฺถิ โส ปน ตว ภริยาย
 อุมมาทนต์ฺยา ปฏฺิพฺพตฺจิตฺโต สเจ
 ตํ ลภิสฺสติ ชีวิสฺสติ โน เจ
 มริสฺสติ สเจ ตสฺส ชีวิตํ อิจฺจติ

คิดว่า "พระราชานี้ทรงมีพระทัยรักใคร่
 ผูกพันนางอุมาทนต์ เมื่อไม่ทรงได้นาง
 ก็จักสิ้นพระชนม์ เราควรจะไปปล้ำองโทษ
 ของพระราชานี้ และของเราถวายชีวิต
 แต่พระราชานี้" แล้วกลับไปบ้านของตน
 ให้เรียกคนรับใช้ที่เป็นมิตรสนิทคนหนึ่ง
 มาบอกว่า "นะพ่อในที่ชื่อนั้น มีต้นไม้
 เจดีมีโพรงอยู่ ท่านไม่ให้ใคร ๆ รู้ เมื่อ
 พระอาทิตย์อัสดงคตแล้ว จงไปในที่นั้น
 จงนั่งภายในต้นไม้ เราจะกระทำพิธีกรรม
 ที่ต้นไม้ นั้น ครั้นไปถึงที่นั้นจักนอบน้อม
 เทวดา แล้วจึงวิงวอนว่า 'ข้าแต่เทวราช-
 เจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เมื่อมหรสพในพระนคร
 เป็นไปอยู่ พระราชาของพวกข้าพเจ้า
 ไม่ทรงเล่นเสด็จเข้าสู่ห้องอันมีสิริ บรรทม
 ปนเพ้ออยู่ พวกข้าพเจ้าไม่ทราบเหตุใน
 ชื่อนั้น พระราชาทรงมีอุปการะมากแก่
 พวกเทวดา ทรงสละทรัพย์ ๑,๐๐๐ ให้
 กระทำพิธีกรรมทุก ๆ ปี ขอท่านจงบอก
 ว่า พระราชาทรงเพ้อรำพันเพราะอาศัย
 เหตุชื่อนี้ ขอจงให้ชีวิตท่านแก่พระราชาน
 ของพวกข้าพเจ้าด้วยเถิด' ในขณะนั้น
 ท่านพึงเปลี่ยนเสียงกล่าวว่า 'ดูกรเสนาบดี
 ชื่อว่า ความป่วยไข้มิได้มีแก่พระราชาน
 ของพวกท่าน แต่พระองค์มีพระทัยรักใคร่
 ผูกพันนางอุมาทนต์ ผู้เป็นภรรยาของ

อุมมาทนต์ิมสุส เทหิตี วเทยยาสิ"ติ.
เอวํ ตํ อุกคณฺหาเปตฺวา อฺยุโยเชสิ.

โส คนฺตุวา ตสมึ รุกฺเข นิสฺสิทฺติ.
ปฺนทิวเส เสนาปติ ตํ จานํ คนฺตุวา
อายาจฺจิ. โส ตถา อกาสิ. เสนาปติ
"สาธฺฐ"ติ วตฺวา เทวตํ วนฺทิตฺวา
อมจฺเจ ชานาเปตฺวา นครํ ปวิสิตฺวา
ราชนิเวสนํ อารุญฺห สิริคพฺภทฺวารํ
อาโกฏฺฏสิ. ราชาปิ สตี อฺปฺนฺจเปตฺวา
"โก เอโส"ติ ปฺจฺฉ. "อหํ เทว
อภิปรโก"ติ. อถสุส ราชา ทฺวารํ
วิวริ. โส ปวิสิตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา
คาถมาห

๗๑. "ภูตานิ เม ภูตปตี นมฺสฺสโต
อาคมฺม ยุกฺโข อิทเมตทพฺพวิ
รณฺโถ มโน อุมมาทนต์ฺยา นินฺนฺโฐ
ททามิ เต ตํ ปฺริจอารยฺสฺสุ"ติ.

ท่าน ถ้าหากพระองค์ได้นางจกตำรง
พระชนมชีพอยู่ ถ้าไม่ได้ก็จักสิ้นพระชนมชีพ
โดยแท้ ถ้าท่านปรารถนาจะให้พระองค์
ตำรงพระชนมชีพอยู่ ก็จงถวายนาง
อุมมาทนต์ให้แก่พระองค์เถิด". เสนาบดีให้
คนรับใช้จำเอาถ้อยคำนั้นอย่างนี้แล้วส่งไป.

คนรับใช้นั้นก็ไปนั่งอยู่ในต้นไม้
ครั้งวันรุ่งขึ้น เสนาบดีก็ไปสู่นั้นแล้ว
จึงกล่าวคำอ้อนวอน. คนรับใช้ได้ทำตาม
คำสั่งอย่างนั้น. เสนาบดีกล่าวว่า "ดีละ"
ไหว้เทวดาแล้วบอกให้อามาตย์ทราบเรื่อง
เข้าไปสู่พระนครขึ้นสู่พระราชนิเวศน์ เคาะ
ประตูห้องบรรทมอันมีสิริ. แม้พระราชา
กลับได้พระสติแล้ว ตรัสถามว่า "นั่นใคร".
เขากราบทูลว่า "ขอเดชะข้าพระองค์ชื่อว่า
อภิปรกเสนาบดี พระเจ้าข้า". ลำดับนั้น
พระราชาทรงเปิดพระทวารให้เขา. เขาเข้าไป
ไปถวายบังคมพระราชา กล่าวคาถาว่า

๗๑. "ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งภูต
เมื่อข้าพระองค์นมัสการอยู่ซึ่งเทวดา
ทั้งหลาย เทวดาตนหนึ่งมาบอก
เนื้อความนี้แก่ข้าพระองค์ว่าพระทัย
ของพระราชา ทรงไฝ่ฝืนในนาง
อุมมาทนต์ ข้าพระองค์ขอถวาย
นางแต่พระองค์ ขอพระองค์จงให้
นางบำเรอพระองค์เถิด".

ตตถ นมสฺสโตติ ตุมหากํ
วิปฺปลาปการณชานนตถํ พลิกมมํ
กตฺวา นมสฺสนตฺสฺส.

ในคำเหล่านั้น คำว่า นมัสการอยู่
ความว่า เมื่อพวกข้าพระองค์กระทำ
พลีกรรมนอบน้อมอยู่ เพื่อจะรู้ถึงเหตุ
แห่งการบ่นเพื่อรำพันของพระองค์.

ตฺนฺติ อหํ ตํ อุมมาทฺนฺตี ตุมหากํ
ปริจาริกํ กตฺวา ททามํติ.

คำว่า นาง ความว่า ข้าพระองค์ ขอ
ถวายนางอุมมาทันตีนั้น ทำให้เป็น
บาทปริจาริกา ของพระองค์.

อถ นํ ราชฯ "สมฺม อภิปารก
มม อุมมาทฺนฺติฯ ปฏิพทฺธจิตฺตตฺยา
วิปฺปลปีตภาวํ ยกฺขาปี ชานนฺตี"ติ
ปุจฺฉิ. "อาม เทว"ติ. โส "สพฺพโลเกน
กิริ เม ลามกภาโว ภาโต"ติ
ลชฺชิธมฺเม ปติฏฺฐาย อนนฺตรํ
คาถมาห

ลำดับนั้น พระราชาธิบดีรับสั่งถาม
เสนาบดีว่า "ดูกรอภิปารกผู้เป็นสหาย
แม้พวกยักษ์ก็รู้เรื่องที่เราบ่นเพื่อ เพราะ
มีจิตรักใคร่ในนางอุมมาทันตีด้วยหรือ".
เสนาบดีทูลตอบว่า "เป็นเช่นนั้นพระเจ้า
ข้า". พระราชาทรงดำริว่า "ได้ยินว่า
ความชั่วของเรา ชาวโลกทั้งหมดรู้แล้ว"
ทรงดำรงอยู่ในธรรม คือความละอาย
จึงตรัสคาถาเป็นลำดับไปว่า

๗๒. "ปุณฺณวา จ ธํเส อมโร น จมฺหิ
ชโน จ เม ปาปมิตฺถจ ชนฺณวา
ภุโส จ ตฺยสฺส มนฺโส วิสมาโต
ทตฺวา ปิยํ อุมมาทฺนฺตี อทิกฺุจา"ติ.

๗๒. "ก็เราพึงขจัดเสียจากบุญ และ
ไม่เป็นเทวดา อนึ่ง ชนพึงรู้ ความ
ชั่วของเรานี้ และท่านให้นาง
อุมมาทันตี ภรรยาที่รัก แล้วไม่
เห็นนาง ความแค้นใจอย่างร้ายแรง
จะพึงมีแก่ ท่าน".

ตตถ ธํเสติ "สมฺม อภิปารก
อหํ ตาย สทฺธิ กิเลสฺวเสณ
ปริจาเรฺนโต ปุณฺณโต ธํเสยฺยํ ตาย

ในคำเหล่านั้น คำว่า พึงขจัด
ความว่า "ดูกรอภิปารกสหาย เมื่อเรา
บำเรออยู่กับนาง ด้วยอำนาจกิเลส

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕

สทุธิ ปริจาริตมตฺเตน อมโร จ น
โหมมิ มหาชนโน จ อิมิ ลามกภาวํ
ชาเนยฺย ตโต “อฺยตฺตํ รณฺญา
กตฺนุ”ติ ครเหยฺย, ตฺวณฺจ มม
ทตฺวา ปจฺฉา ปิยภริยํ อธิฏฺฐา
ตว มนฺโส วิฆาโต จสฺสา”ติ
อตฺถโถ.

เสสา อุภินฺนํปี วจนปฺภิวจนคาคา
โหนติ

๗๓. “ชนินฺนุท นาณฺวลตฺร ตยา มยา วา
สพฺพทาปี กมฺมสฺส กตฺสฺส ชณฺญา
ยฺนฺเต มยา อุมฺมาทฺนฺตี ปทินฺนา
ภุเสหิ ราชา วณฺถิ สชาหิ.

๗๔. โย ปาปกํ กมฺมกํ มนุสฺโส
โส มณฺวลติ มายิทํ มณฺถีสุ อณฺเณ

จะพึงขจัดจากบุญเสีย จะไม่ได้เป็น
เทวดา เพราะเหตุเพียงบำเรอกับนาง
นั้น อนึ่ง มหาชนพึงรู้ความลามกนี้
แต่นั้น จะพึงติเตียนว่า “พระราชาทรง
กระทำความ อันไม่สมควร” อนึ่ง ท่าน
ให้ภรรยาแก่เราแล้ว ภายหลังไม่เห็น
ภรรยาเป็นที่รัก ความแค้นใจก็จะพึง
มีแก่ท่าน”.

คาถาที่เหลือ เป็นคาถากล่าว
คำโต้ตอบแม่ของคนทั้งสอง (คือพระราชา
และเสนาบดี) ต่อไป

(เสนาบดีทูลว่า)

๗๓. “ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
ประชาชนแม่ทั้งหมด เว้นจาก
พระองค์และข้าพระองค์แล้ว ไม่พึง
รู้กรรมที่พระองค์ทำเลย ข้าพระองค์
จักถวายนางอุมมาทันทีแต่พระองค์
ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์ จง
ทรงอภิรมย์อยู่กับนางตามความสุข
ดุจต้นไม้อันตั้งอยู่ในป่า แล้วจง
สลัดเสีย.

(พระราชาตรัสว่า)

๗๔. “มนุษย์ผู้ใด กระทำความอันลามก
มนุษย์ผู้นั้น ย่อมสำคัญว่า

ปัสสนนติ ภูตานิ กโรนุตเมตัม
ยตุตทา จ เย โหนติ นรา ปจพฺพยา.

คนเหล่าอื่น อย่ารู้การกระทำนี้เลย
เพราะว่าชนเหล่าใด ประกอบแล้ว
ด้วยฤทธิ์มีอยู่ในแผ่นดินภูตทั้งหลาย
ย่อมเห็นคนผู้กระทำนี้.

๗๕. อญฺเฏ นุ เต โภจึ นโร ปจพฺพยา
สทฺถะเยย โลกสฺมิ น เม ปิยาติ
ภุสฺสึ จ ตยสฺส มนสฺสึ วิมาโต
ทตฺวา ปิยํ อุมมาทนต์ี อธิภูจฺจา.

๗๕. คนอื่น ใครเล่าหนอบนแผ่นดิน
ในโลก จะพึงเชื่อท่านว่า นางไม่
เป็นที่รักของตัว ครั้น ท่านให้นาง
อุมมาทนต์ี อันเป็นที่รักแล้ว
ภายหลังไม่เห็นนาง ความ
คับแค้นใจอย่างร้ายแรง ก็จะมี
แก่ท่าน.

(เสนาบดีทูลว่า)

๗๖. อพฺพธา ปิยา มยฺห ชนินฺนุทฺธา เอสา
น สว มม อปฺปิยา ภูมิปาล
คจฺจเว ตวํ อุมมาทนต์ี ภทฺทนต์
สีโหว เสลสฺส คฺคฺหิ อูปเตติ.

๗๖. ข้าแต่ พระจอมแห่งชน นาง
อุมมาทนต์ีนั้น เป็นที่รักของข้า
พระองค์โดยแท้ ข้าแต่พระภูมিপาล
นางไม่เป็นที่รัก ของข้าพระองค์
ก็หาไม่ ขอความเจริญ จงมีแต่
พระองค์ เทัญญะพระองค์เสด็จ
ไปหานางอุมมาทนต์ีเกิด เหมือน
ดังราชสีห์เข้าไปสู่ถ้ำศิลา ฉะนั้น.

(พระราชชาติรัสว่า)

๗๗. น ปิพิตา อตฺตตฺทุกฺเขน ธีรา
สุขปฺผลํ กมฺม ปริจฺจขนฺติ

๗๗. นักปราชญ์ทั้งหลาย ถูกความทุกข์
ของตนบีบคั้นแล้ว ย่อมไม่ละกรรม

สมุไมหิตา วาปี สุขชน มตฺตา
น ปาปกมฺมญฺจ สฺมาจรฺนติ.

ที่มีผลเป็นสุขแม้จะเป็นผู้หลงมัวเมา
ด้วยความสุข ก็ยอมไม่ประพฤติ
บาปกรรม.

(เสนาบดีทูลว่า)

๗๘. ตฺวณฺหิ มาตา ๑ ปีตา ๑ มยฺหิ
ภตฺตา ปตี โปสโก เทวตา ๑
ทาโส อหิ ตฺยฺห สฺปฺตฺตทาโร
ยถาสฺขิ สิวิ กโรหิ กามิ.

๗๘. ก็พระองค์ เป็นทั้งพระมารดา
พระบิดา เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นเจ้านาย
เป็นผู้เลี้ยง และเป็นเทวดาของ
ข้าพระองค์ ข้าพระองค์พร้อม
ด้วยบุตรและภรรยา เป็นทาสของ
พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่
ในแคว้นสี่พิ ขอพระองค์จงทรง
บริโศคกาม ตามความสุขเกิด
พระเจ้าข้า.

(พระราชาตรัสว่า)

๗๙. โย อิสฺสโรมฺหิตี กโรติ ปาปํ
กตฺวา ๑ โส นฺตฺตปเต ปเรสํ
น เตน โส สิวติ ที่มมายุ
เทวาปี ปาเปน สเมกฺขเว น.

๗๙. ผู้ใดกระทำบาปด้วยความสำคัญว่า
เราเป็นผู้ยิ่งใหญ่ และครั้นกระทำ
แล้ว ก็ไม่สะดุ้งกลัวต่อชนเหล่าอื่น
ผู้นั้น ย่อมไม่เป็นอยู่ตลอดอายุ
ยืนยาว เพราะกรรมนั้น แม้เทวดา
ก็เพ่งดูผู้นั้น ด้วยสายตาน่ารังเกียจ.

(เสนาบดีทูลว่า)

๘๐. อญฺญาตํ สามีเกหิ ปทินฺนํ
ธมฺเม จิตา เย ๑ ปฏิจฺจนฺติ ทานํ

๘๐. ก็ชนเหล่าใด เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม
ยอมรับทาน ที่เป็นของชนเหล่าอื่น

ปฏิจจกา ทายกา จาปี ตตถ
 สุขปุผลญญเวว กโรนุติ กมมัม

อันเจ้าของมอบให้แล้ว ชนเหล่านั้น
 ย่อมเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ในทานนั้น
 ชนทั้งหมด ย่อมทำกรรมอันมี
 ความสุขเป็นผลนั้นแล.

(พระราชชาติรัศว่า)

๘๑. อญโณ นุ เต โกจิ นโร ปจพฺพยา
 สทุธเยยฺย โลกสมฺมิ น เม ปิยาติ
 ภาโส จ ตฺยสฺส มนโส วิฆาโต
 ทตฺวา ปิยํ อุมาหันทฺตี อทิฏฺฐา.

๘๑. คนอื่นใครเล่าหนอ บนแผ่นดิน
 ในโลก จะพึงเชื่อท่านว่า นางไม่
 เป็นที่รักของตัว ครั้นท่านให้นาง
 อุมาหันทิเป็นที่รักแล้ว ภายหลัง
 ไม่เห็นนาง ความคับแค้นใจอย่าง
 ร้ายแรง จะพึงมีแก่ท่าน.

(เสนาบดีทูลว่า)

๘๒. อทฺธา ปิยา มยฺห ชนินฺท เอสา
 น สา มม อปฺปิยา ภูมิปาล
 ยนฺเต มยา อุมาหันทฺตี ปทินฺนา
 ภาเสหิ ราชา วณฺถํ สชาหิ.

๘๒. ข้าแต่ พระจอมแห่งชน นาง
 อุมาหันทินั้น เป็นที่รักของข้า-
 พระองค์โดยแท้ ข้าแต่พระภูมิปาล
 นางไม่เป็นที่รัก ของข้าพระองค์
 ก็หาไม่ ข้าพระองค์จักถวายนาง
 อุมาหันทิ แต่พระองค์ ข้าแต่
 พระราชา ขอพระองค์จงทรง
 อภิรมย์อยู่กับนาง ตามความสุข
 ดั่งต้นไม้อันตั้งอยู่ในป่า แล้วจง
 สลัดเสีย.

๘๓. โย อตฺตทุกฺเขน ปฺรสุสฺส ทฺกฺขี
 สฺสุเขน วา อตฺตสฺสํ ทนฺติ

๘๓. ผู้ใด ย่อมยกอทุกข์แก่ผู้อื่น ด้วย
 ทุกข์ของตน หรือยกสุขของตน

ยเถวิทํ มยฺห ตถา ปเรสํ
โย เอวํ ชานาติ ส เวทิตถมมํ.

๘๔. อญฺโฆ นุ เต โกจิ ปโร ปจฺพยา
สทฺถेषฺย โลกสฺสุมิ น เม ปิยาติ
ภุสฺโส จ ตฺยสฺส มนฺโส วิฆาโต
ทตฺวา ปิยํ อุมฺมาทนต์ อทิจฺจา.

๘๕. ชนินฺท ชานาติ ปิยา มเมสา
น สา มม อปฺปิยา ภูมิปาล
ปิเยน เต ทมฺมิ ปิยํ ชนินฺท
ปิยทายิโน เทว ปิยํ ลภนฺติ.

๘๖. โส นูนาหํ วริสฺสามิ
อตุตฺตานิ กามเหตุกํ

ด้วยความสุขของผู้อื่น ผู้โดย้อมรู้
อย่างนี้ว่า ความสุขและความทุกข์
ของเรานี้ ก็เหมือนของบุคคล
เหล่าอื่น ฉะนั้น ผู้นั้นชื่อว่า รู้ธรรม.

๘๔. คนอื่น ใครเล่าหนอบนแผ่นดิน
ในโลก จะพึงเชื่อท่านว่า นางไม่
เป็นที่รักของตัว อนึ่ง ครั้นท่าน
ให้นางอมมาทันตี ผู้เป็นที่รักแล้ว
(ภายหลัง)ไม่เห็นนาง ความคับแค้น
ใจอย่างร้ายแรง จะพึงมีแก่ท่าน.

(เสนาบดีทูลว่า)

๘๕. ข้าแต่พระจอมชน พระองค์ย่อม
ทรงทราบว่ นางนี้เป็นที่รักของ
ข้าพระองค์ ข้าแต่พระองค์ ผู้
คุ้มครองแผ่นดิน นางไม่เป็นที่รัก
ของข้าพระองค์ก็หาไม่ ข้าแต่
พระจอมชน ข้าพระองค์จะถวายสิ่ง
เป็นที่รัก แด่พระองค์ ด้วยสิ่งอัน
เป็นที่รัก ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
บุคคลผู้ให้สิ่งอันเป็นที่รัก ย่อมได้
สิ่งอันเป็นที่รัก.

(พระราชาตรัสว่า)

๘๖. เรายัน จักฆ่าตนอันมีกามเป็นเหตุ
ได้แน่ แต่เราไม่อาจฆ่าธรรมด้วย

น หิ ธมมํ อธมเมเน
อหํ วติตุมุสฺสเห.

อธรรม ได้เลย.

(เสนาบดีทูลว่า)

๘๗. สเจ ตฺวํ มยุห สตี ชนินฺท
น กามยาสี นรวิร เสฏฺฐ
จขามิ นํ สพุพชนสฺส มชฺเฌ
มยา ปมุตฺตํ ตโต อวฺหเยสี นํ.

๘๗. ข้าแต่พระเจ้าอมชน ผู้แก้แค้นล้ากว่า
นรชนผู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์ไม่
ทรงประสงค์นางอุมมาทนต์ิอันเป็น
ของข้าพระองค์ไซ้ร้ ข้าพระองค์
จะสละนางในท่ามกลางประชาชน
ทั้งปวง พระองค์ทรงนำนาง
ผู้พ้นจากข้าพระองค์แล้ว มาจาก
ที่นั่นเถิด พระเจ้าข้า.

(พระราชาตรัสว่า)

๘๘. อหุสฺสียญฺเจ อภิปราก ตฺวํ
จขาสี กตฺเต อหิตาย ตฺยสฺส
มหา จ เต อูปวาโทปี อสฺส
น จาปี ตฺยสฺส นครมฺหิ ปกฺโข.

๘๘. ดูกรอภิปรากเสนาบดี ผู้กระทำ
ประโยชน์ ถ้าท่านจะสละนาง
อุมมาทนต์ิผู้หาโทษมิได้ เพื่อสิ่ง
อันไม่เป็นประโยชน์แก่ท่าน คำ
ค่อนว่าอย่างใหญ่ จะพึงมีแก่ท่าน
อนึ่ง แม้การใส่ร้ายในพระนคร
จะไม่พึงมีแก่ท่านหรือ.

(เสนาบดีทูลว่า)

๘๙. อหํ สหิสฺสํ อูปวาทเมตฺติ
นินฺทํ ปสฺสํ ครนฺญจ สพุพ

๘๙. ข้าแต่พระองค์ ผู้คุ้มครองแผ่นดิน
ข้าพระองค์ จักอดกลั้นคำค่อนว่า

มเมตํ อากัจฉตุ ภูมิपाल
ยถาสุขํ สิวํ กโรหิ กามํ.

คำนิโทษ คำสรรเสริญ และคำ
ติเตียนทั้งหมด คำก่อนว่าเป็นต้น
นั้น จงตกอยู่แก่ข้าพระองค์เกิด
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมชาวสี่พิ ขอ
พระองค์ จงทรงกระทำกามารมณ์
ตามความสบายเถิด.

(พระราชาตรัสว่า)

๙๐. โย เนว นินฺทํ น ปุณฺณปฺปสฺสํ
อาทียติ ครหํ โนปิ ปุชฺชํ
สิริํ จ ลกฺขีํ จ อเปติ ตมฺหา
อาไป สุวฺภูจิว ยถา ถลมฺหา.

๙๐. ผู้ใดไม่ถือเอาความนิโทษ ความ
สรรเสริญ ความติเตียน และแม้
การบูชา สิริและปัญญาย่อมน
ปราศไปจากผู้นั้น เหมือนดั่งน้ำฝน
ปราศไปจากที่ดอน ฉะนั้น.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๑. ยํ กิณฺณจิ ทฺถุขณฺณจ สฺสุขณฺณจ เอโต^๑
ธมฺมาติสารณฺจ มโนวิฆาตํ
อฺุรสา อหํ ปฏิจฺฉิสฺสุสฺสามิ สพฺพํ
ปจฺจวี ยถา ถาวรานํ ตฺตานํ.

๙๑. ข้าพระองค์ จักยอมรับความทุกข์
ความสุข สิ่งทีล่วงกรรมและความ
คับแค้นใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง
จากการเสียดละนี้ทั้งหมด ไว้ด้วย
อก ประดุจดั่งแผ่นดินรับเอาทุกสิ่ง
ของคนทั้งหลาย ผู้มั่นคงและผู้สะดุ้ง
ฉะนั้น.

(พระราชาตรัสว่า)

๙๒. ธมฺมาติสารณฺจ มโนวิฆาตํ
ทฺถุขณฺณจ นิจฺฉามิ อหํ ปเรสฺสํ

๙๒. เราไม่ปรารถนา สิ่งทีล่วงกรรม
ความคับแค้นใจ และความทุกข์

^๑ อ. เอตุโต.

เอโกปิมิ ตารยิสฺสามิ ภาริ
ธมฺเม จิตฺติ กิณฺณจฺจ อหาปยฺนฺโต.

ของชนเหล่าอื่น เราผู้เดียวเท่านั้น
จักข้ามภาระนี้ไป บุคคลผู้ตั้งอยู่
ในธรรม ย่อมไม่ยังประโยชน์น้อย
หนึ่ง ให้เสื่อมเลย.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๓. สคฺคูปคิ ปุณฺณกมฺมํ ชนินฺท
มา เม ตฺวํ อนฺตรายํ อกาสิ
ททามิ เต อุมฺมาทนต์ิ ปสนฺโน
ราชาว ยถฺยธฺว ธนํ พฺรหฺมณฺณ.

๙๓. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมคน บุญ-
กรรม ย่อมนำไปสู่สวรรค์ พระองค์
อย่าได้ทรงทำอันตราย แก่ข้าพระ-
องค์เลย ข้าพระองค์เสื่อมใสแล้ว
จึงถวายนางอุมาทนต์แด่พระองค์
ประดุจดั่งพระราชา พระราชทาน
ทรัพย์สำหรับบุชายัญญู แก่พวก
พราหมณ์ ฉะนั้น.

(พระราชাত্রัสว่า)

๙๔. อทฺธา ตฺวํ กตฺเต หิโตสิ มยฺหิ
สขา มม อุมฺมาทนต์ิ ตฺวณฺจ
นินฺนฺเตยฺย เทวา ปิตโร จ สพฺเพ
ปาปฺณฺจ ปสฺสํ อภิสฺมปฺรายนํ.

๙๔. ดูกรนายกัตตะ ท่านหวังประโยชน์
แก่เราแน่นอนทีเดียว นางอุมา-
ทนต์ เป็นสหายของเรา และท่าน
ก็เป็นสหายของเรา เทวดาและ
บิดาทั้งปวง เห็นความชั่วเป็นไปใน
กายหน้า ฟังนินทาได้.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๕. น เหนฺติ ธมฺมํ สีวฺริราช วชฺชํ
สเนคฺมา ชานปฺทา จ สพฺเพ

๙๕. ข้าแต่พระเจ้าสีวริราช ชาวบ้าน
ชาวเมืองทั้งหมด ไม่เว้นธรรมนี้เลย.

๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕

ยนฺเต มยา อุมฺมาทนต์ฺตี ปทินฺนา
ภุเสหิ ราชา วณฺถิ สขาหิ.

ก็ข้าพระองค์ ถวายนางอุมมาทนต์ดี
แต่พระองค์แล้ว ข้าแต่พระราชา
ขอพระองค์ จงทรงอภิรมย์ ยินดี
ตามความสบายเถิด เปรียบ
เหมือนต้นไม้อันตั้งอยู่ในป่า แล้ว
จงสลัดเสียด.

(พระราชชาตรัสว่า)

๙๖. อทฺฐา ตูวํ กตฺเต หิโตสิ มยฺหิ
สขา มม อุมฺมาทนต์ฺตี ตฺวญฺจ
สฺตญฺจ ธมฺมานิ สุกิตฺติตานิ
สมฺมุตฺตเวลาว ทฺรจฺจยานิ.

๙๖. ดูกรนายกัตตะ ท่านย่อมหวัง
ประโยชน์ แก่เราแน่แท้ นาง
อุมมาทนต์ดีและท่าน เป็นสหาย
ของเรา ธรรมของสัตบุรุษที่ประกาศ
ดีแล้ว ยากที่จะละเมิดได้ เหมือน
เขตแดนของมหาสมุทร ฉะนั้น.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๗. อาหุเนยฺโย เมสิ หิตานุกมฺปิ
ธาดา วิธาดา จสิ กามปาโล
ตยฺยิ หุตฺตา ราช มหปฺผลา หิ
กาเมน เม อุมฺมาทนต์ฺตี ปฏิจฺฉ.

๙๗. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์
เป็นผู้ควรของค่านับ ของข้าพระ
องค์ เป็นผู้หวังประโยชน์แก่กุล
เป็นผู้ทรงไว้ ทรงไว้อย่างวิเศษ
และทรงรักษาความปรารถนาไว้
ขอเดชะ ก็ยัญที่บูชาในพระองค์
ย่อมมีผลมาก ขอพระองค์ทรง
รับนางอุมมาทนต์ดี ตามความ
ปรารถนา ของข้าพระองค์เถิด.

(พระราชาตรัสว่า)

๙๘. อทฐา หิ สพุพฺ อภิปราก ตฺวํ
ธมฺมํ อจารี มม กตฺตปฺตฺต
อญฺเอย นุ เต โก อธิ สโตติกิตฺตา
ทฺวิปโท นโร อรุณฺเ ชีวโลกเ.

๙๘. ดูกรอภิปรากเสนาบดี ผู้เป็นบุตร
แห่งนายกัตตะ ก็ท่านได้ประพฤติ
ธรรมทั้งหมดแก่เราโดยแท้ คนอื่น
ใครเล่าหนอ เป็นผู้กระทำความ
สวัสดี ให้แสงสว่างแก่ท่านในเวลา
อรุณขึ้น ในชีวลโลกนี้.

(เสนาบดีทูลว่า)

๙๙. ตฺวํ นุ เสฏฺโฐ ตฺวมนฺตฺตโรสิ
ตฺวํ ธมฺมคฺตฺโต ธมฺมวิทฺถุ สฺเมโธ
โส ธมฺมคฺตฺโต จิรเมว ชีว
ธมฺมญฺจ เม เทสย ธมฺมปาล.

๙๙. พระองค์เป็นผู้ประเสริฐ ไม่มีผู้อื่น
ยิ่งกว่า พระองค์เป็นผู้มีธรรม
คุ้มครองแล้ว ทรงรู้แจ้งธรรมผู้มี
พระปัญญาดี ขอพระองค์ผู้มีธรรม
คุ้มครองแล้ว จงทรงพระชนม์
ยังยืนนาน ข้าแต่พระองค์ผู้รักษา
ธรรม ขอพระองค์โปรดแสดง
ธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด.

(พระราชาตรัสว่า)

๑๐๐. ตทิงฺฆ อภิปราก
สุโณหิ วจันํ มม
ธมฺมนฺเต เทสยิสฺสามิ
สตี อาสเวตี อหิ.

๑๐๐. ดูกรอภิปรากเสนาบดี ขอเชิญท่าน
จงฟังคำของเรานั้น เราจักแสดง
ธรรมที่สัตบุรุษเสพคุ่นแล้วแก่ท่าน.

๑๐๑. สาธุ ธมฺมรุจี ราชา
สาธุ ปญฺญาณฺวา นโร

๑๐๑. พระราชาผู้ชอบใจในธรรม จึ่งจะดี
นรชนมีความรู้รอบจึงจะดี ความ

สาธุ มิตตานิ อทุพฺโภ
ปาปสุสากรณํ สุขํ.

ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร เป็นความดี
การไม่กระทำบาปเป็นสุข.

๑๐๒. อุกุโธณสุส วิชิตะ
จิตฺตมฺมุสฺส ราชฺโณ
สุขํ มนุสฺสา อาเสถ
สีตจฺฉายาย สงฺฆเว.

๑๐๒. มนุษย์ทั้งหลาย พึงอยู่เป็นสุขใน
แว่นแคว้นของพระราชา ผู้ไม่ทรง
กลัวโจร ทรงแสดงอยู่ในธรรม
เหมือนเรือนของตน อันมีร่มเงาเย็น
ฉะนั้น.

๑๐๓. น จาหเมตํ อภิโรจยามิ
กมฺมํ อสเมกฺขกตํ อสาธุ
เยวาปี ฅตฺวาน สยํ กโรนฺติ
อุปมา อีมา มยฺห ตฺวํ สุโณหิ.

๑๐๓. กรรมอันใด ที่ไม่ได้พิจารณา แล้ว
กระทำ เป็นกรรมไม่ดีเราไม่ชอบใจ
กรรมอันนั้นเลย แม้พระราชา
เหล่าใคร่แล้วไม่กระทำเองเราชอบใจ
การงาน ของพระราชาเหล่านั้น
ขอท่านจงฟังคำเปรียบเทียบเหล่านี้
ของเรา.

๑๐๔. ควณฺเเจ ตรมานานํ
ชิมฺหํ คจฺฉนฺติ ปุณฺคโว
สพฺพา ตา ชิมฺหํ คจฺฉนฺติ
เนตฺเตเต ชิมฺหํ คเต สติ.

๑๐๔. ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำ
ฝูง วายข้ามไปคด โคทั้งหมดนั้น
ก็วายเป็นคด ในเมื่อโคตัวนำฝูง
วายเป็นคดมีอยู่ ฉนั้นใด.

๑๐๕. เหวเมว มนุสฺเสสุ
โย โหติ เสฏฺฐสฺสมฺโมโต
โส เจ อธมฺมํ จรติ
ปเคว อิตฺธา ปชา
สพฺพํ ฐฏฺฐํ ทฺวํ สติ
ราชา เจ โหติ อธมฺมิโก.

๑๐๕. ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ก็ฉนั้น
เหมือนกัน ผู้ใดได้รับยกย่องว่า
เป็นผู้ประเสริฐ ถ้าผู้นั้นประพฤติ
อธรรม จะป่วยกล่าวไปไปถึง
ประชาชนนอกนี้ ถ้าพระราชาเป็น
ผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม แคว้นทั้งหมด
ย่อมอยู่เป็นทุกข์.

๑๐๖. ควณฺเจะ ตรมานานํ
 อุกฺขํ คจฺจนฺติ ปุญฺคโว
 สพุพา ตา อุกฺขํ คจฺจนฺติ
 เนตฺเต อุกฺขํ คเต สติ.

๑๐๗. เอวเมว มนุสฺเสสุ
 โย โหติ เสฏฺฐสมฺมโต
 โส เจปิ ธมฺมํ จรติ
 ปเคว อิตฺวา ปชา
 สพุพฺ รมฺมจํ สุขํ เสติ
 ราชา เจ โหติ ธมฺมิโก.

๑๐๘. น จาปาหิ อธฺมเมน
 อมรตฺตมภิปฺตถเย
 อิมํ วา ปจฺวี สพุพฺ
 วิเชตฺ อภิปราก.

๑๐๙. ยํ หิ กิณฺจ มนุสฺเสสุ
 รตนํ อธิ วิชฺชติ
 คาโว ทาโส หิรณฺญญจ
 วตฺถิยํ หริจฺนุทนํ.

๑๑๐. อสฺสิตฺถิโย จ รตนํ มณิกญจ
 ยญฺจาปิเม จนุทสุริยาภิपालยฺนติ
 น ตสฺส เหตุ วิสมํ จเรยฺย
 มชฺฌเม สิวินํ อสฺสโกสฺสมิ ชาโต.

๑๐๖. ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำนำฝูงว้ายไปตรง ฝูงโคเหล่านั้นทั้งหมดก็ว้ายไปตรง ในเมื่อโคตัวนำฝูงว้ายไปตรงมืออยู่ จันใด.

๑๐๗. ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ก็จันนั้นเหมือนกัน ผู้ใดได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐ ถ้าแม้ผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนี้ไม่ต้องกล่าวถึง ถ้าพระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม แคว้นทั้งหมดย่อมอยู่เป็นสุข.

๑๐๘. ดูกรอภิปรากเสนาบดี เราไม่พึงปรารถนาความเป็นเทวดา โดยอธรรม ทั้งไม่ปรารถนาจะครอบครอง แผ่นดินทั้งหมดโดยอธรรม.

๑๐๙. กิรัตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โค ทาส เงิน ผ้า และจันท์เทศมีอยู่ในมนุษยนี้ เราก็จะไม่ประพฤติผิดธรรม เพราะปรารถนารัตนะเหล่านั้น.

๑๑๐. อนึ่ง บุคคลไม่ควรประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งสมบัตินั้น คือ ม้า หงิง แก้วมณี หรือแม้พระจันทร์ พระอาทิตย์ที่รักษาอยู่เหล่านี้ เรา

- เป็นผู้องอาจ เกิดในท่ามกลางแห่ง
ชาวสี่พีทั้งหลาย.
๑๑๑. เนตา หิตา อุกุคโต ฏฐปาโล
ธมฺมํ สีวีนํ อปจายมาโน
โส ธมฺมเมวานุวิจินฺตยนฺโต
ตสฺมา สเก จิตฺตวเส น วตุโต.
๑๑๑. เภา นั้นจะเป็นผู้นำ เป็นผู้มุ่ง
ประโยชน์เกื้อกูล เป็นผู้เฟื่องฟู
ปกครองแคว้นแคว้น จักเป็นผู้
เคารพธรรมของชาวสี่พี จักเป็น
ผู้คั่นคิดธรรม เพราะฉะนั้นเราจะ
ไม่เป็นไปในอำนาจจิตของตน.
๑๑๒. อทฺธา ตฺวํ มหาราช
นิจฺจํ อพฺยสนํ สีวํ
กริสฺสสฺสี จิรํ ราชุชฺชํ
ปญฺญา หิ ตว ตาทิสฺสี.
๑๑๒. ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์ไม่ทรง
เบียดเบียนความสุขของผู้อื่น เป็น
นิตยโดยแท้ จักครองราชสมบัติ
ตลอดกาลนาน พระปรีชาของ
พระองค์ก็เป็นเช่นนั้น.
๑๑๓. เอตํ เต อนฺโมทามิ
ยํ ธมฺมํ นปฺปมชฺชสฺสี
ธมฺมํ ปมชฺช ชตฺติโย
ฏฐา จวติ อิสฺสโร.
๑๑๓. พระองค์มิได้ทรงประมาทธรรมอัน
ใด ข้าพระองค์ขออนุโมทนาธรรม
อันนั้น ของพระองค์ กษัตริย์ผู้เป็น
อิสระทรงประมาทธรรมแล้ว ย่อม
เคลือบจากแคว้นแคว้น.
๑๑๔. ธมฺมญฺจ มหาราช
มาตาปิตุสฺส ชตฺติย
อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน
ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสี.
๑๑๔. ข้าแต่มหาราชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์
ขอพระองค์ จงทรงประพฤติธรรม
ในพระชนกและพระชนนี ข้าแต่
พระราชชา ครั้นพระองค์ทรงประพฤติ
ธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่
สวรรค์.

๑๑๙. ฐมฺมญฺจร มหาราช
 ฐมฺมเจสุ ชนปฺเทศุ จ
 อธิ ฐมฺมํ จริตฺวาน
 ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

๑๒๐. ฐมฺมญฺจร มหาราช
 สมณฺเ พฺรหฺมณฺเสุ จ
 อธิ ฐมฺมํ จริตฺวาน
 ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

๑๒๑. ฐมฺมญฺจร มหาราช
 มิคปฺกฺขีสุ ชตฺตฺย
 อธิ ฐมฺมํ จริตฺวาน
 ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

๑๒๒. ฐมฺมญฺจร มหาราช
 ฐมฺโม จิณฺเณ สุขาวโ
 อธิ ฐมฺมํ จริตฺวาน
 ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสึ.

๑๒๓. ฐมฺมญฺจร มหาราช
 อธิทฺวา เทวา สพรหฺมกา

๑๑๙. ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์
 จงทรงประพาศิธรรม ในแคว้น
 และชนบททั้งหลาย ข้าแต่พระราชา
 ครั้น พระองค์ทรงประพาศิธรรม
 ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรคต.

๑๒๐. ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์
 จงทรงประพาศิธรรม ในสมณะและ
 พรหมณ์ทั้งหลาย ข้าแต่พระราชา
 ครั้น พระองค์ทรงประพาศิธรรม
 ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรคต.

๑๒๑. ข้าแต่มหาราชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์
 ขอพระองค์ จงทรงประพาศิธรรม
 ในมฤคและนกทั้งหลาย ข้าแต่
 พระราชา ครั้นพระองค์ทรงประพาศิ
 ธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่
 สวรรคต.

๑๒๒. ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์
 จงทรงประพาศิธรรมเกิด ธรรมที่
 ทรงประพาศิแล้ว จะนำความสุข
 มาให้ ข้าแต่พระราชา ครั้นพระองค์
 ทรงประพาศิธรรม ในโลกนี้แล้ว
 จักเสด็จไปสู่สวรรคต.

๑๒๓. ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์
 จงทรงประพาศิธรรมเกิด พระอินทร์

สุจินฺณณ ทิวํ ปตฺตา
มา ธมฺมํ ราช ปามโท"ติ.

และเทวดาพร้อมกับพรหมพากันถึง
เทวโลก ก็เพราะธรรมที่ประพฤติดี
แล้ว ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์
อย่าทรงประมาทธรรมเลย".

ตตฺถ สพุพาปิตฺติ ชนินฺนุท อหเมตฺ
เอกโกว ปฏิจฺฉาเทตฺวา อาเนสุสฺสามิ
ตสุมา จเปตฺวา ตณฺจ มมณฺจ
อณฺณา สพุพาปิ ปชา อิมสฺส
กตสฺส อาการมตฺตํปี น ชณฺณา น
ชานิสฺสนฺติ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า แม้
ทั้งหมด ความว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็น
จอมชน ข้าพระองค์ผู้เดียวเท่านั้น
จะปกปิดเรื่องนี้ แล้วจักนำนางมาถวาย
เพราะฉะนั้น เว้นจากพระองค์และ
ข้าพระองค์แล้ว ประชาชนคนอื่นแม้
ทั้งหมด ไม่พึงรู้ คือจักไม่ทราบ แม้เพียง
อาการแห่งเรื่องที่กระทำแล้วนี้.

ภุเสหิตฺติ เต มยา อุมาทนต์ํ ปทินฺนา
ตาย สทุธิ อภิรมฺนฺโต อตฺตโน
ตณฺหาวณฺถํ ภูสํ กโรหิ วฑฺฒเนหิ
มโนรถํ ปุเรหิ.

คำว่า จงทำความอภิรมย์ ความว่า
ข้าพระองค์ถวายนางอุมาทนต์ แก่
พระองค์แล้ว พระองค์จงทรงอภิรมย์
กับนาง กระทำกรรมอันหยาบ กล่าวคือ
ค้นหา ประดุจต้นไม้อันตั้งอยู่ในป่า
ของตน จงยังต้นหานั้นให้เจริญ คือ
จงยังความปรารถนาแห่งใจให้เต็ม.

สชานีติ มโนรถํ ปน ปุเรตฺวา สเจ
เต น รุจฺจติ อถ นํ สชานี
มยฺหเมว ปฏฺิเทหิ.

คำว่า จงสลัดเสีย ความว่า ก็ครั้ง
พระองค์ทรงทำมโนรถให้เต็มแล้ว ถ้า
พระองค์ไม่ชอบใจนาง ก็ทรงสลัดทิ้งเสีย
ในภายหลัง คือจงคืนให้แก่ข้าพระองค์
ตามเดิม.

กมุทกรรณติ สมม อภิปราก โย มนุสฺสโต ปาปกํ กมุมฺ กโรนฺโต โส ปจฺจมา อธิ อญฺเวย อิทํ ปาปกมุมฺ มณฺเณสิสุ มา ชานนฺตฺติ มณฺเณติ จินฺเตติ. ทฺวจินฺติตเมตํ ตสฺส. กิการณา ?

ปสฺสณฺติ. ภูตานิ กโรนฺตเมตฺนฺติ. เย จ พุทฺธา ปจฺเจกพุทฺธา พุทฺธปฺตฺตา อิทฺธิยา ยุตฺตา เต นํ ปสฺสณฺติเยว.

น เม ปิยาติ สมม อภิปราก อญฺเวย เต โภจิ อธิ โลกสุมี สกฺลาเย ปจฺฉิยา น เม อุมฺมาทฺนฺติ ปิยาติ เอวํ สทฺทฺเหยฺย.

สีโหว เสลฺลสฺส. คุหนฺติ. มหาราชา สเจ ตฺวํ ตํ อธิ น อานาสิ อถ ยถา. สีโหว กิเลสฺปริฟ้าเห อุปฺปนฺเน สีหปฺติกาย วสนฺนฺจฺจานํ มณฺนิคฺหํ

คำว่า กระทำกรรม ความว่า ดูกร อภิปรากเสนาบดี ผู้เป็นสหาย มนุษย์ กระทำกรรมอันเป็นบาป ในภายหลัง สำคัญอยู่ คือ คิดอยู่ว่า ชนเหล่าอื่น ในโลกนี้อ่าสำคัญ คือ ออย่างรู้กรรม อันเป็นบาปนี้เลย. ความคิดของบุคคล นั้น เป็นความคิดที่ชั่วร้าย. ถ้ามว่า เพราะเหตุอะไร.

ตอบว่า ภูตทั้งหลาย ย่อมเห็นคน ผู้กระทำนี้. อธิบายว่า ก็ชนเหล่าใด คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระพุทธบุตรทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วย ฤทธิ์ ชนเหล่านั้น ย่อมเห็นการกระทำนั้น โดยแท้.

คำว่า นางไม่เป็นที่รักของตัว ความว่า ดูกรอภิปรากเสนาบดีผู้เป็นสหาย คนอื่น ใครเล่าในโลกนี้ คือในแผ่นดินทั้งสิ้น จะพึงเชื่อท่านอย่างนี้ว่า นางอุมมาทนต์นี้ ไม่เป็นที่รักของตัว.

คำว่า ประดุจราชสีห์ เข้าไปสู่ ถ้ำศิลา ฉะนั้น ความว่า ข้าแต่มหาราชาเจ้า ถ้าพระองค์ไม่ทรงนำนางมาในที่นี้ ก็จง เสด็จไปสู่ที่อยู่ของนาง จงทรงทำความ

อุเปติ เอวํ ตสุสา วสนภูจัน
คจจ ตตถ อตฺตโน ปตฺถนํ ปุเรหิตี.

ปรารธนาของพระองค์ให้เต็มในที่นั้นใน
ภายหลัง เหมือนราชสีห์เมื่อความเร่าร้อน
แห่งกิเลสเกิดขึ้น ย่อมเข้าไปสู่ถ้ำแก้วมณี
อันเป็นที่อยู่ของนางราชสีห์น้อย ฉะนั้น.

สุขปฺผลนฺติ สมฺม อภิปรก ปณฺชิตา
อตฺตโน ทุกฺเคน ญฺญาสา สมานา
น สุขวิปากทายกํ กมฺมํ ปริจฺจขณฺติ
สมฺโมหิตา วาปี หุตฺวา โมहन
มฺพฺพหา สุขเชน มตฺตา ปาปกมฺมํ นาม
น สมาจฺรณฺติ.

คำว่า มีความสุขเป็นผล ความว่า
ดูกรอภิปรกเสนาบดี ผู้เป็นสหาย
บัณฑิตทั้งหลาย เมื่อตนได้รับทุกข์แล้ว
ก็ไม่ละกรรมอันให้ผลเป็นสุข หรือว่า
แม้เป็นผู้ลุ่มหลงแล้ว คือหลงด้วยโมหะ
มัวเมา ด้วยความสุข ก็ไม่ประพฤติกกรรม
อันเป็นบาป.

ยถาสฺขํ สีวึ กโรหิ กามนฺติ สามิ
สีวโรช อตฺตโน ทาสี ปริจาเรนฺตสุส
ครหา นาม นตฺถิ ตฺวํ ยถาสฺขํ
อชฺฌมาสยํ กามํ กโรหิ อตฺตโน
อิจฺจํ ปุเรหิตี.

คำว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่ง
ชาวสีพี ขอพระองค์จงอภิมรณตาม
ตามความสุขเถิด ความว่า ข้าแต่
พระเจ้าสิวีราชผู้เป็นนาย ขึ้นชื่อว่าเป็น
ความดีเตียน ย่อมไม่มีแก่นาย ผู้ให้ทาสี
ของตนบำเรออยู่ ขอพระองค์จงอภิมรณ
ตามความสุขตามพระราชอัธยาศัย
คือจงทรงกระทำ ความปรารถนาของ
พระองค์ให้เต็มเถิด.

น เตน โส ชิวตฺติติ สมฺม อภิปรก
โย อิสฺสโรมฺหิตี ปาปํ กโรติ กตฺวา
จ กมฺมํ เทวมนุสฺสา วกฺขณฺตีติ น
อฺตฺตสฺติ น โอตฺตปฺปติ โส เตน
กมฺเมเน น จ ทิฆํ กาลํ ชิวติ

คำว่า ผู้นั้นย่อมไม่เป็นอยู่ตลอดอายุ
ยืนยาวเพราะกรรมนั้น ความว่า ดูกร
อภิปรกเสนาบดีผู้สหาย ผู้ใดกระทำบาป
ด้วยสำคัญว่าเขาเป็นใหญ่ ครั้นกระทำ
แล้วก็ไม่ได้สะดุ้งกลัวว่าเทวดาและมนุษย์

ชิปปเมว มรติ, เทวดาปิ ปน ก็
อิมสฺส ปาปรณฺโณ รุชฺเชน วรมสฺส
วาลุกสมฺภุ คเล พนฺธิตฺวา มรณฺนฺติ
ลามเกน จกุชฺฐา โอลิเกนฺติ.

อญฺญาตกนฺติ มหาราช อญฺเณสฺ
สนฺตํ เตหิ สามิเกหิ ปทินฺนํ ทานํ
เย อตฺตโน ฐมฺเม จิตฺตา ปฏิจฺจนฺติ
เต ตตฺถ ปฏิจฺจกา จ ทายกา จ
สพฺเพปิ สุขฺปผลเมว กมฺมํ กโรนฺติ
ปฏิกุคฺคาหเก หิ ปฏิกุคฺคณฺหนเต ตํ
ทานํ ทายกสฺส มหนฺตํ วิปากํ
เทตีติ อญฺโณ นุ ๗เปฯ อทฺธา
ปิยา ๗เปฯ.

โย อตฺตทุภฺเณนาติ สมฺม อภิปราก
โย อตฺตโน ทุภฺเณ ปีฬิโต ตํ
ทุภฺขํ ปรสฺส ทนฺติ อตฺตโน สรีโรโต
อปเนตฺวา ปรสฺส สรีเร ชิปปติ ปรสฺส
วา สุขฺเชน อตฺตโน สุขํ ทนฺติ ตํ
ปรสฺส สุขํ คเหตุวา อตฺตนิ ปกุชิปปติ

ทั้งหลาย จักบอกกล่าวกรรมนั้น ผู้นั้น
ย่อมไม่ดำรงชีพอยู่ตลอดกาลนาน เพราะ
กรรมนั้น ย่อมตามเร็วพลันทีเดียว อนึ่ง
แม้แต่เทวดาทั้งหลาย ย่อมมองดูด้วย
สายตารังเกียจว่า การที่บุคคลนั้น เอา
หม้อทรายผูกเข้าที่คอตายเสีย ยัง
ประเสริฐกว่าการครองราชย์ของพระราชา
ผู้ลามกนี้มิใช่หรือ.

คำว่า ของชนเหล่าอื่น ความว่า
ข้าแต่มหाराชเจ้า ทานที่เป็นของชน
เหล่าอื่น อันเจ้าของเหล่านั้นมอบให้แล้ว
ชนเหล่าใดตั้งอยู่ในธรรมของตน ย่อมรับ
ชนเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นทั้งผู้รับ และเป็น
ทั้งผู้ให้ในทานนั้น แม้ชนทั้งหมด ชื่อว่า
กระทำกรรมอันมีความสุขเป็นผลโดยแท้
ก็เมื่อปฏิบัติหกรับทานอยู่ ทานนั้นย่อม
ให้ซึ่งผลมากแก่ทายก เพราะฉะนั้น
พระราชาและเสนาบดี จึงได้โต้ตอบกัน
ตามที่กล่าวแล้ว ฯลฯ.

คำว่า ผู้ใดย่อมก่อทุกข์แก่ผู้อื่น ด้วย
ทุกข์ของตนแล้ว ความว่า ดูกรอภิปราก
เสนาบดีผู้สหาย ผู้ใดถูกทุกข์ของตน
บีบคั้นแล้ว ย่อมก่อทุกข์นั้นให้แก่ผู้อื่น คือ
นำทุกข์ออกจากสรีระของตนไปใส่สรีระ
ของผู้อื่น หรือถือเอาความสุขของผู้อื่น

"อุตตโน ทุกข์ หริสฺสามิ"ติ ปรี
ทุกฺขิตํ กโรติ "อุตตานํ สุขเขสฺสามิ"ติ
ปรี ทุกฺขิตํ กโรติ "อุตตานํ
สุขเขสฺสามิ"ติ ปรสฺส สุขํ นาสติ
น โส ฐมฺมํ ชานาติ. โย ปน
เอวํ ชานาติ "ยถेวิทํ มยฺหํ สุขทุกฺข์
ตถา ปเรสนฺนติ ส เวทิตฺถ ฐมฺมํ โส
ฐมฺมํ ชานาติ นามา"ติ อยเมว
ตสฺสา คาถาย อตุโธ.

ปิเยน เต ทมฺมิตฺติ ปิเยน
การณฺญเตน ปิยผลํ ปตฺถเนนฺโต ทมฺมิตฺติ
อตุโธ. ปิยํ ลภานฺตีติ สํสาเร
สํสฺรณฺตานิ ปิยเมว ลภานฺตี.

กามเหตุกฺนฺนฺตี สมฺม อภิปราก
กามเหตุกํ อยฺตุตฺติ กตฺวา อุตตานํ
วริสฺสามิติ เม ปรีวิตฺกโก อฺปฺปชฺชติ.
มยฺหํ สตินฺนฺตี มม สนฺตกํ. มยฺห

นั้นมาใส่นิพนธ์ว่า ย่อมทำผู้อื่นให้ถึง
ความทุกข์ด้วยความสำคัญว่า "เราจักนำ
ทุกข์ของตนออก" ดังนี้ ชื่อว่าย่อมกระทำ
ผู้อื่นให้ถึงความทุกข์ด้วยความสำคัญว่า
"เราจักยังตนให้มีความสุข" ชื่อว่า ย่อม
ทำความสุขของคนอื่นให้พินาศด้วยสำคัญ
ว่า "เราจักให้ตนมีความสุข" บุคคลนั้น
ชื่อว่าย่อมไม่รู้ธรรม. ส่วนบุคคลใดรู้อย่าง
นี้ว่า "ความสุขและความทุกข์ของเรานั้น
ฉันใด ความสุขและความทุกข์ของคน
เหล่าอื่นก็ฉันนั้น เหมือนกันดังนี้ ผู้นั้น
ชื่อว่ารู้อธรรม คือ บุคคลนั้นรู้จักธรรม"
นี้เป็นอธิบายความแห่งคาถานั้น.

คำว่า ข้าพระองค์ถวายสิ่งอัน
เป็นที่รักแก่พระองค์ ด้วยสิ่งอันเป็น
ที่รัก ความว่า ข้าพระองค์ปรารถนาผล
อันเป็นที่รัก จึงถวายด้วยสิ่งอันเป็นที่รัก
ซึ่งเป็นเหตุ. คำว่า ย่อมได้สิ่งอันเป็นที่รัก
ความว่า เมื่อ(ข้าพระองค์)ท่องเที่ยว
อยู่ในวิภวสงสาร ย่อมได้สิ่งอันเป็นที่รัก
เหมือนกัน.

คำว่า มีกามเป็นเหตุ ความว่า ดูกร
อภิปรารกเสนาบดีผู้สหาย เราเกิดความ
ปริวิตกขึ้นว่า เรากระทำความอันไม่
สมควรมีกามเป็นเหตุ แล้วจักฆ่าตนเสีย.

สติติปิ ปาโจ. มม สนฺตกา สาทิ
เอวํ มณฺณมาโน สเจ ตฺวํ ตํ น
กาเมสฺสิติ อตุโถ.

คำว่า อันเป็นของข้าพระองค์มีอยู่ ได้แก่
อันเป็นของมีอยู่ของข้าพระองค์. บาลีว่า
มยฺห สติ ก็มีบ้าง. คำว่า นางเป็น
ของข้าพระองค์ ความว่า ถ้าพระองค์
สำคัญอยู่อย่างนี้ ก็ไม่ปรารถนานาง.

สพฺพชนฺสุสฺสชาติ สพฺพพา เสนิโย
สนฺนิปาตาเปตฺวา ตสฺส สพฺพชนฺสุส
อຍํ มยฺหํ อหิตาติ ปริจฺจชฺสีสุสฺสามิติ.
ตโต อวฺหเยสฺสิติ ตโต ตํ อปริคฺ-
คหิตตฺตา อาเนยฺยาสิ. อทฺฐิสฺยนฺติ
อนปรารถํ.

คำว่า แก่ประชาชนทั้งปวง ความว่า
ข้าพระองค์จักให้ประชุมเสนาทั้งหมดแล้ว
สละแก่ประชาชนทั้งหมดนั้นว่า นางนี้
ไม่มีประโยชน์แก่เรา. คำว่า พระองค์พึง
นำนางมาจากที่นั้น ความว่า พระองค์
พึงนำนางมาจากที่นั้น เพราะไม่มีใคร
หวงแหนแล้ว. คำว่า ผู้หาโทษมิได้ คือ
ผู้ไม่มีความผิด.

กตฺเตติ ตเมว อปฺเรน นาเมน
อาลปติ. โส หิ รมฺโถ หิตํ กโรติ
ตสฺมา กตฺตาติ วุจฺจติ. น จาปิ
ตฺยสุสฺสชาติ เอวํ อภิจฺจการีติ นคฺเร
ตว โกจิ ปกฺโขปิ น ภเวยฺย.

พระราชาทรงเรียกอภิปรายเสนาบดีนั้น
ด้วยชื่ออื่นอีกว่า กัตตะดังนี้. ด้วยว่า
อภิปรายเสนาบดีนั้นยอมกระทำประโยชน์
แก่กุลแก่พระราช เพราะฉะนั้นจึงถูก
เรียกว่า กัตตะ. คำว่า แม้การใส่ร้าย
ในพระนครก็ไม่มีแก่ท่าน ความว่า แม้
ความนิทาว่าร้ายอะไร ๆ ในพระนคร
ไม่พืงมีแก่ท่านว่า เสนาบดีเป็นผู้กระทำ
กรรมอันไม่ใช่กิจอย่างนี้.

นินฺุหนฺติ น เกวลํ อฺปวาทเมว
สเจปิ มํ โกจิ สมฺมุขา นินฺุทิสฺสติ
วา ปสฺสิสฺสฺสติ วา โทสฺสํ วา ปน

ด้วยคำว่า คำนิทา อภิปราย-
เสนาบดีนั้นทูลว่า คำค่อนว่าอย่างเดียว
เท่านั้น ก็หาไม่ ถ้าแม้ใคร ๆ จักนิทา

เอโกปิมนฺติ อหํปิ เอโกว อิมํ
อตุตฺตโน ทุกฺขภาริ ตารยิสฺสามิ
ตริสฺสามิ วทิสฺสามิ. ธมฺเม จิตฺติ
วิวิจฺจยธมฺเม ปเวณิธมฺเม ติริธ-
สุจริตธมฺเม จ จิตฺ หุตฺวา.

คำว่า แม้เราผู้เดียว ความว่า แม้เรา
ผู้เดียวแล จักทำภาระแสนยากของ
ตนนี้ ให้พ้นคือจักข้าม จักนำไปจนได้.
คำว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ความว่า เป็น
ผู้ตั้งอยู่ในธรรม เป็นเครื่องวิวิจฺจยธรรม
อันเป็นประเพณี และธรรมคือสุจริต
๓ ประการ.

สคฺคูปคฺคนฺติ เทว ปุณฺณกมฺมํ
นาเมตํ สคฺคูปคํ โหติ. ยญฺญเ
ธนนฺติ ยญฺญเ ธนํ. อยเมว ปาโจ.
สชาติ อุมฺมาทนต์ิปิ มม สหายิกา
ตุวํปิ สหายโก. ปิตโรติ พุรฺหุมาโน.

คำว่า เข้าไปสู่สวรรค์ ความว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขึ้นชื่อว่า
บุญกรรมเป็นเหตุเข้าถึงสวรรค์. คำว่า
ทรัพย์บุชายัญญ ได้แก่ ทรัพย์ในการ
บุชายัญญ. บาลีก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน.
คำว่า สหาย ความว่า แม้นางอุมมาทนต์ิ
ก็เป็นสหายของเรา แม้ตัวท่านก็เป็น
สหายของเรา. คำว่า บิดา ได้แก่พรหม.

สพฺเพติ น เกวลํ เทวา พุรฺหุมาโน
จ สพฺเพ รฏฺฐวาสิโนปิ มํ ปสฺสถ
โก สหายกสฺส ภริยา สหายิกา
อิมินา เคเห กตาคฺติ นินฺทเษยฺย.

คำว่า ทั้งปวง ความว่า ไม่ใช่แต่
เทวดาและพรหมเท่านั้น แม้ชนชาวเมือง
ทั้งหมด ก็จะมีนินทาเราว่า ดูกรท่าน
ผู้เจริญ พวกท่านจงดู พระราชาพระองค์
นี้ ทรงกระทำหญิงสหาย ผู้เป็นภรรยา
ของชายผู้เป็นสหายไว้ในเรือน.

น เหนฺติ ธมฺมนฺติ น หิ เอตฺติ
กมฺมํ ธมฺมิกํ. ยํ เต มยาติ
ยสฺมา มยา สา ตฺยํหิ ทินฺนา

คำว่า ไม่พึงเว้นธรรมนี้ ความว่า
ชนทั้งหมด ไม่พึงเว้นกรรมอันประกอบ
ด้วยธรรมนี้เลย. คำว่า ข้าพระองค์

ตยี้ หุตาคติ ตยฺหิ ทินฺนา. กามเน
เมติ มม กามเน มม ปตฺตนาถ
อุมมาทนต์ฺ ปฏิจฺจชาติ.

เอวํ อภิปรากโ รณฺโณ เทติ. ราชา
น มยฺหิ อตฺถเถติ ปฏิกฺขิปติ. ภูมิมิ
ปติตฺติ สากุณฺนิคปจฺฉิ ปฏิจฺจาเพน
ปหริตฺวา อฏฺวิยํ ขิปนฺตฺวา วิย
อุโปปี นํ ชนฺนุเตว.

อิทานิ ราชา ปฺน อกถนตฺถาย
ตฺติ สนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
คาถมาท. ตตฺถ กตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปีตาปีสุส กตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อาลปติ.

อิทํ วุตฺตํ โหติ "อฏฺฐา ตวํ อิโต
ปฺพุเพ มยฺหิ สพฺพิ ธมฺมํ อจฺริ
หิตเมว วุฑฺฒิเมว อกาลิ อิทานิ
ปน ปฏิกฺโข หุตฺวา พหุํ กเถสิ
มา เอวํ วิปฺปลปฺสิ อณฺโณ นุ เต

คำว่า ยัญที่บูชาในพระองค์ คือทูลถวาย
แก่พระองค์. คำว่า ตามความปรารถนา
ของข้าพระองค์ ความว่า ขอพระองค์
จงทรงรับนางอุมมาทนต์ฺ ตามความ
ประสงค์ของข้าพระองค์ คือตามปรารถนา
ของข้าพระองค์เถิด.

อภิปรากเสนาบดี ถวายนางอุมมาทนต์ฺ
แด่พระราชาด้วยคำพูดอย่างนี้. พระราชา
ทรงปฏิเสธว่า เราไม่ต้องการนาง. แม้
ชนทั้งสองยอมละทิ้งนาง เหมือนคน
เอาหลังเท้าเตะวังนกกที่ตกลงบนพื้นดิน
เหวี่ยงไปในดง ฉะนั้น.

บัดนี้ พระราชาเมื่อจะทรงคุกคาม
อภิปรากเสนาบดี เพื่อไม่ให้กล่าวต่อไป
อีก จึงตรัสถามมีคำเริ่มต้นว่า แน่นนอน
ทีเดียว. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า บุตร
ของนายกัตตะ ความว่า แม้บิดาของ
อภิปรากเสนาบดี ก็ชื่อว่า กัตตะ เช่นกัน
ด้วยเหตุนี้ พระราชาจึงตรัสเรียกเขา
อย่างนี้.

มีคำกล่าวอธิบายดังนี้ว่า พระราชาตรัส
คุกคามเสนาบดีนั้นว่า "แน่นนอนทีเดียว
เมื่อก่อนนี้ ท่านได้ประพฤตินิรรม ทั้งหมด
แก่เรา ได้กระทำประโยชน์แก่กูกุล และ
ความเจริญแก่เราอย่างเดียว แต่บัดนี้

ที่ปโท นโร โก อธิ ชีวโลก
อรุณเวยว โสตุถิกตุดา สเจ หิ อหิ
วिय อญโณ ราชา ตว ภริยาย
ปฏิพทฐจิตโต อภวิสุส อนฺโตอรุณเวยว
ตว สีสํ ฉินฺหาเปตฺวา ตํ อตฺตโน
ชมเร กเรยฺย อหิ ปน อกฺุสสภเยเนว
น กโรมิ ตฺถุหิ โหหิ น เม
เอตาย อตฺถเ"ติ ตํ สนฺตฺตฺตฺเตสิ.

ท่านเป็นปฏิปักษ์แก่เรา จึงกล่าวคำเป็น
อันมาก ท่านอย่าบ่นเพื่อรำพันอย่างนี้
นรชนผู้ให้แสงสว่างแก่ท่านคนอื่น มีอยู่
หรือหนอ ใครจะเป็นผู้กระทำความสวัสดิ
ในเวลาอรุณขึ้นในชีวโลกนี้ ก็ถ้าพระราช
องค์อื่นมีจิตรักใคร่ผูกพันในภรรยาท่าน
เหมือนเราแล้ว ก็จะทำให้ตัดศรัทธาของท่าน
เสีย ภายในอรุณนั่นเอง แล้วจึงกระทำ
นางไว้ในพระราชวังของตน แต่เราไม่
กระทำอย่างนี้ เพราะกลัวอกุศลกรรม
ท่านจงเป็นผู้นิ่งเสียเถิด เราไม่มีความ
ต้องการนาง".

โส ตํ สุตฺวา ปิณฺณิ ปุณ
วตฺตํ อสฺกโกณฺโต รณฺโณ ฤติวเสน
ตฺวํ นฺนุติ คาคมาห. ตสฺสสตฺถเ
มหาราช ตวณฺเวยว สกฺลชมฺพฺที่เป
สพฺเพสํ นรินฺทานํ เสฏฺโฐ อนฺตฺตโร
ตฺวํ วินิจฺฉยชฺมมฺปเวณฺนิชฺมมฺสฺจฺริตฺตมฺมานํ
โคปายเนน ฐมฺมคฺตฺโต เตสํ
วิทิตตฺตา ฐมฺมวิทฺ ติวํ สฺเมโธ
โส ตฺวํ ยํ ฐมฺมํ โคเปสิ
เตเนว คฺตฺโต จิรํ ชีว ฐมฺมญฺจ
เม เทเสหิ ฐมฺมปาลก ฐมฺมโคปก
ราชวราตี.

อภิปารกเสนาบดีนั้น ครั้นสดับ
พระดำรัสศุคคามของพระราชแล้ว ไม่
อาจจะกล่าวอะไร ๆ ต่อไปอีก จึงกล่าว
คาถามีคำเริ่มต้นว่า พระองค์เป็นผู้
ประเสริฐหนอ ดังนี้ ด้วยอำนาจกล่าว
คำชมเชยพระราช. เนื้อความแห่ง
คาถานั้นว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า พระองค์
ผู้เดียวเท่านั้น เป็นผู้ประเสริฐสูงสุดกว่า
พระราชผู้เป็นจอมนรชนทั้งหมด ใน
ชมพูทวีปทั้งสิ้น พระองค์เป็นผู้มีธรรม
ค้ำครองแล้ว เพราะรักษารธรรมเครื่อง
วินิจฉัยธรรมอันเป็นประเพณี และธรรม
อันสุจริต พระองค์เป็นผู้รู้แจ้งธรรมเพราะ
ทรงเป็นผู้แตกฉานธรรมเหล่านั้น พระองค์

๒๕๖๓-๐๖-๒๕ ๑๒:๕๖:๕๖

ทรงเป็นผู้มีพระปัญญาดี พระองค์ทรง
รักษาธรรมใด ทรงเป็นผู้อันธรรมนั้นแล
คุ้มครองแล้ว ขอพระองค์จงทรงดำรง
พระชนมียืนนาน ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ
ผู้รักษาปกป้องธรรม ขอพระองค์จงทรง
แสดงธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด.

อด ราชา ธมฺมํ เทเสนุโต
ตทิงฺมาติอาทิมาห. ตตฺถ อิงฺมาติ
โจทนต์เถ นิปาโต. ยสฺมา มํ
โจทสิ ตสฺมาติ อตุเถ.

ลำดับนั้น พระราชาเมื่อทรงแสดง
ธรรม จึงตรัสคาถามีคำเริ่มต้นว่า **เชิญ**
เถิดท่าน ดังนี้. ในคำเหล่านั้น คำว่า
เชิญเถิด เป็นนิบาตลงในอรรถว่า เตือน.
อธิบายว่า เพราะท่านเตือนเรา ฉะนั้น
(ท่านจงฟังคำของเรา).

สตนฺติ พุทฺธาทีหิ สปุริเสหิ
อาเสวิตํ. สาธุติ สุนฺทโร ปสฺเมฺจโ.
วินิจฺฉยปเวณิสฺสุจริตฺตมฺเม โรเจตฺติ
ธมฺมฺจุจฺ.

คำว่า **สัตบุรุษ** ได้แก่ ธรรมที่สัตบุรุษ
ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นเสพคุ่น
แล้ว. คำว่า **ดี** ได้แก่ ดีงาม คือประเสริฐ.
พระราชาชื่อว่า ทรงชอบพระทัยใน
ธรรม เพราะทรงพอพระทัยในวินิจฉัย-
ธรรม ประเพณีธรรมและสุจริตธรรม.

ตาทีโส หิ ชีวิตํ ชนฺนุโตปิ อภิจุจํ
น กโรติ ตสฺมา สาธุ.

เพราะว่า พระราชาเช่นนั้นแม้จะทรงสละ
พระชนมชีพอยู่ ก็ไม่ทรงกระทำความ
อันมิใช่กิจ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า พระองค์
เป็นคนดี.

ปญฺญาณวาทิ ญาณสมฺปนฺโน.
मितฺตานํ อพฺพโกติ มิตฺตสฺส
อพฺพสฺนาโว.

คำว่า **มีปัญญา** คือถึงพร้อมด้วยความรู้.
คำว่า **ไม่ประทุษร้ายมิตรทั้งหลาย** คือ
ความเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร.

จิตรมมุสสุชาติ ปฏิภูจิตติวิธมมุสสุ.
 อาเสถชาติ อาเสยยุยฺ นิสีเทยฺยุ.
 เทสนาสีสมเว เจตฺ. จตุตาโรปี
 อิริยาปถे สุขํ กปุเปยฺยุณฺติ อัย
 ปเนตฺถ อตุโถ.

สีตจฺฉายายาติ ปุตุตทวารภาติमितฺตานํ
 สีตลลย ฉายาย. สัมเวติ สกขเว
 อตุตโน เคเหติ อตุโถ.

อธมฺมพลิตฺททาทิหิ อนุปทุทฺตา สุขํ
 วเสยฺยุณฺติ ทสุเสติ.

น จาหเมตฺถนฺติ สฺมม อภิปราก ยเมตฺ
 อสเมกฺขิตฺวา กตํ อสาธุกตํ เอตํ
 อหํ น โจรยามิเยวาทิ.

ถตฺวานาติ เย วา ปน ราชานอ
 ถตฺวา ตฺลេตฺวา ตีเรตฺวา สยํ น
 กโรนฺติ เตสํหํ กมฺมํ โรเจมีติ
 อธิปฺปาโย. อิมา อฺปมาติ อิมสฺมี
 ปเนตฺถ ตฺวํ มยฺหํ อิมา เทว
 อฺปมา สฺสุณาหิ.

คำว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม คือมีธรรม ๓
 อย่าง ตั้งไว้แล้ว. คำว่า ฟังนอน คือ
 ฟังนอน ฟังนั่ง. จริงอยู่ คำว่าฟังนอนนี้
 เป็นเพียงหัวข้อเทศนา. แต่ในคานานี้
 มีใจความว่า แม้ชนทั้ง ๔ ฟังสำเร็จ
 ความสุขทุกอิริยาบถ.

คำว่า ร่มเงาอันเย็น คือในร่มเงาอันเย็น
 ของบุตรภรรยาญาติและมิตรทั้งหลาย.
 คำว่า ในเรือนของตน ความว่า ใน
 เรือนของตน คือในบ้านของตนเอง.

พระราชาทรงแสดงว่า พวกมนุษย์ไม่ถูก
 บีบคั้นด้วยพลีกรรมและอาชญาอันไม่เป็น
 ธรรมเป็นต้น ฟังอยู่เป็นสุข.

คำว่า เราไม่ชอบใจกรรมอันนั้นเลย
 ความว่า ดูกรอภิปรากเสนาบดีผู้สหาย
 กรรมนี้ใดที่ไม่พิจารณาก่อนแล้วกระทำ
 ชื่อว่าเป็นกรรมกระทำแล้วไม่ดี เราจะไม่
 ชอบใจกรรมนั้นโดยแท้.

คำว่า รู้แจ้ง ความว่า ก็แลพระราช
 เหล่าใด ทรงรู้แล้ว ทรงพิจารณาใคร่ครวญ
 แล้วไม่ทรงกระทำเอง เราชอบใจการงาน
 ของพระราชเหล่านั้น. คำว่า คำเปรียบ-
 เทียบเหล่านี้ ความว่า ก็ในเรื่องนี้ ท่าน
 จงฟังคำเปรียบเทียบสองอย่างเหล่านี้
 ของเรา.

ชิมฺหฺนฺติ วรฺกํ. เนตฺเตติ โย
 คาวิโย เนติ ตสฺมึํ เชฏฺฐจฺจุสฺสเณ.
 ปเควาทิ ตสฺมึํ อธมฺมํ จรฺนฺเต อิตฺรา
 ปชา ปเคว จรฺติ อติวิย กโรตฺติ
 อตุโธ.

ธมฺมิโกติ จตุตฺตาริ อคฺติคฺมนานิ ปหาย
 ธมฺเมเน รชฺชํ กาทฺเรนฺโต. อมรฺตฺตฺนฺติ
 เทวตฺตํ. รตฺนฺนฺติ สฺวิญฺญานกั-
 วิญฺญานกฺรตฺนํ วตฺตฺยฺนฺติ กาสิก-
 วตฺตฺยเมว.

อสุสฺสิตฺตฺยโยติ วาตสฺมคฺติอสุสฺสเป อุตฺตม-
 ฐปฺธรา อิตฺตฺยโยปิ. รตฺนํ มณฺนิกญฺจาทิ
 สตฺตฺตวิจฺจรตฺนญฺจ มหคฺคฺสมณฺนชกญฺจ.

อภิปาลยฺนฺตฺติ อาโลกํ กโรนฺตา
 รกฺขนฺติ.

น ตสฺสชาติ ตสฺส จกฺกวัตฺตฺติรชฺชสฺสาปิ
 เหตุ วิสฺมํ น จเรยฺย. อสุโกสฺมฺติ
 ยสฺมา อหํ สิวินํ มชฺชเณ เชฏฺฐจฺกราชา
 นุตฺวา ชาโต ตสฺมา จกฺกวัตฺตฺติรชฺช-

คำว่า คต คือไม่ตรง. คำว่า
 เมื่อโคตัวนำฝูง คือ เมื่อโคอุสสะตัว
 ประเสริฐ นำแม่โคทั้งหลายไป. คำว่า
 จะป่วยกล่าวไปโย ความว่า เมื่อพระ
 ราชานั้น ทรงประพตฺติธรรม ประชาชน
 นอกนี้ยอมประพตฺติธรรมด้วย อธิบายว่า
 ยิ่งกระทำหนักขึ้น.

คำว่า ตั้งอยู่ในธรรม ความว่า พระราชา
 ทรงละการถึงอคติ ๔ ประการแล้ว
 ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม. คำว่า
 ความเป็นเทวดา คือ ความเป็นเทพเจ้า.
 คำว่า รัตนะ ได้แก่ รัตนะมีวิญญูณ
 และรัตนะหาวิญญูณมิได้. คำว่า ผ้า
 ได้แก่ ผ้ากาสิกพัศตรนั้นเอง.

คำว่า ม้าและหญิง ความว่า แม่ม้าก็
 วิ่งเร็วเสมอด้วยลมพัด แม่หญิงก็ทรงไว้
 ซึ่งรูปร่างงามยิ่ง. คำว่า แก้วมณี ได้แก่
 แก้ว ๗ ประการ และภัณฑะที่มีค่ามาก.

คำว่า รักษาอยู่ คือรักษากระทำโลก
 ให้สว่างอยู่.

คำว่า ไม่ประพตฺติผิดเพราะสมบัตินั้น
 ความว่า ไม่พระพตฺติผิดเพราะเหตุแห่ง
 ความเป็นพระเจ้าจักรพรรดินั้น. คำว่า
 เราเป็นผู้องอาจ ความว่า เพราะเราเป็น
 พระราชาผู้เจริญที่สุด เกิดในท่ามกลาง

การณปี วิสมัน จรามิติ อตุโถ.

เนตาติ มหาชน กุสเล ปติฏจาเปตฺวา
เทวนครี เนตา หิตการณน ตสฺส
หิตา สีวราชา กิร ฐมฺมจาริตี
สกลชมฺพฺที่เป ฌาตตฺตา อุกฺคโต
สเมน ฐฐปาสนตาย ฐฐปาโล.

อปลายมาโนติ สีวินิ โปราณกราชฺฐนิ
ปเวณิฐมฺมํ อปลายมาโน. โสติ โส
อหิ ตเมว ฐมฺมํ อนุวิจฺจนฺตยฺนฺโต
ตสฺมา เตน การณน อตฺตโน
จิตฺตสฺส วเส น วตฺตตามิ.

เอวํ มหาสตฺตสฺส ฐมฺมกถํ สุตฺวา
อภิปารโก ฤตี กโรนฺโต อทฺธาติ
อาทิมาห. นปฺปมชฺชสีติ อตฺตนา
กถิตฐมฺมํ นปฺปมชฺชสี ตตฺถเวว วตฺเตสิ.
ฐมฺมํ ปมชฺชชาติ ฐมฺมํ ปมฺมุสฺสีตฺวา
อคติวเสน คนฺตุวาท.

ชาวสีพี เพราะฉะนั้นจึงไม่ประพฤติ
ความผิดแม้เหตุที่เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ.

คำว่า เป็นผู้นำ คือ ให้มหาชนตั้งอยู่ใน
ความดีแล้วนำไปสู่เทพนครชื่อว่าประกอบ
ประโยชน์ เพราะเหตุทำประโยชน์แก่
มหาชนนั้น ชื่อว่า เป็นผู้เฟื่องฟู เพราะ
ประชาชน รู้จักในชมพฺทวิปทังสึนว่า
ได้ยินว่าพระเจ้าสีวราชทรงประพฤติธรรม
ชื่อว่า ทรงรักษาแว่นแคว้น เพราะทรง
ปกครองแว่นแคว้น โดยเสมอภาค.

คำว่า เป็นผู้มอบน้อม คือทรงเคารพ
ธรรมอันเป็นประเพณีของราชาแต่โบราณ
ของชาวสีพีทั้งหลาย. คำว่า นั้น ความว่า
เรานั้นเลือกเฟ้นธรรมนั้นอยู่ที่เดียวเพราะ
ฉะนั้น จึงไม่เป็นไปในอำนาจจิตของตน
ด้วยเหตุนี้.

อภิปารกเสนาบดี ครั้นสดับ
ธรรมกถา ของพระมหาสัตว์อย่างนี้แล้ว
เมื่อจะกระทำความชมเชย จึงกล่าวคาถา
มีคำเริ่มต้นว่า แน่แท้ ดังนี้. คำว่า ไม่
ทรงประมาท ความว่า ไม่ทรงหลงลืม
ธรรมที่พระองค์ตรัสไว้แล้ว คือทรง
ประพฤติในธรรมนั้นที่เดียว. คำว่า ทรง
ประมาทธรรมแล้ว คือทรงลืมธรรม
ดำเนินราชกิจด้วยอำนาจอคติ.

เอวํ โส ตสฺส ญฺตี ฤตฺวา ฐมฺมํ
จฺราติ โยเชนฺโต อุตฺตรีปี ทส
โหวาทคาถา อภาสิ. ตาสมตฺโต
เหฏฺฐา เตสฺสกุณชาตเก วณฺณิตฺว.

เอวํ อภิปรกเสนาปตินา รมฺยโฆ
ธมฺเม เทสิเต ราชา อุมมาทนต์ฺยา
ปฏิพฺพุตฺตํ วิโนเทสิ.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจํ ปกาเสตฺวา ชาตํ
สโมธาเนสิ. สจฺจปริโยसानเ โส
ภิกฺขุ โสตาปตฺติมเล ปตฺติฏฺฐหิ. "ตทา
สุนฺนุโท สารถี อานนฺโท อโหสิ
อภิปรโก สารีปฺตุโต อุมมาทนต์ฺ
อุปฺพลวณฺณา เสสฺปริสา พุทฺธปริสา
สีวิราชา ปน อหเมวา"ติ.

อุมมาทนต์ฺชาตกฺวณฺณนา ทนต์ฺยา.

อภิปรกเสนาบดีนั้น ครั้งกระทำความ
ชมเชย แต่พระมหาสัตว์อย่างนี้แล้ว
ได้กล่าวคาถาอันเป็นโอวาท ๑๐ คาถา
แม้ให้ยิ่งขึ้น ประกอบคำว่า ขอพระองค์
จงทรงประพบัติธรรมเถิด ดังนี้. ใจความ
แห่งคาถาเหล่านั้น พรรณนาไว้แล้วใน
เตสฺสกุณชาดก ที่แล้วมานั้นแล.

เมื่ออภิปรกเสนาบดีแสดงธรรม
ถวายพระราชาอย่างนี้แล้ว พระราชาก็
ทรงบรรเทาพระทัยรักใคร่ผูกพันในนาง
อุมมาทนต์ฺเสียได้.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประกาศสัจจะ
ประมวณชาดก. เวลาจบสัจจะ พระ-
ภิกษุรูปนั้น ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.
"สุนนุทสารถี ในครั้งนั้น ได้มาเป็น
พระอานนทฺ์ อภิปรกเสนาบดีเป็น
พระสารีบุตร อุมมาทนต์ฺเป็นนาง
อุบลวรรณา บริษัทที่เหลือเป็นพุทธบริษัท
ส่วนพระเจ้าสีวิราชาเป็นเราเอง" ด้วย
ประการฉะนี้แล.

พรรณนาอุมมาทนต์ฺชาดก ที่ ๒ จบ.